

АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО
ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

**ОСВІТЯНСЬКІ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
В РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОГРАМИ РІВНОГО ДОСТУПУ
ДО ЯКІСНОЇ ОСВІТИ**

**МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОГО НАУКОВО-ПРАКТИЧНОГО СЕМІНАРУ**

ЧЕРКАСИ, 20–22 жовтня 2008 р.

Київ 2008

УДК 026:37(477)(06)
ББК 78.34(4Укр)758.9:74я43
О-72

*Затверджено до друку вченою радою
Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського,
протокол № 9 від 30.11.2008 року*

Освітнянські бібліотеки України в реалізації програми рівного доступу до якісної освіти [Електронний ресурс]: матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару, Черкаси, 20–22 жовт. 2008 р. / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, Черкас. обл. ін-т післядиплом. освіти пед. працівників; [редкол.: П. І. Рогова (голова), Н. М. Чепурна, (заст. голови), І. І. Хемчян (упорядник), В. М. Саух]. – К., 2008. – 164 с.

У збірнику вміщено матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару «Освітнянські бібліотеки України в реалізації програми рівного доступу до якісної освіти» (Черкаси, 20–22 жовтня 2008 р.).

Редакційна колегія

П. І. Рогова, канд. іст. наук, доцент (голова)
Н. М. Чепурна, канд. пед. наук, доцент (заст. голови)
І. І. Хемчян, ст. наук. співробітник (упорядник)
В. М. Саух, канд. тех. наук, доцент

ЗМІСТ

Від упорядників	5
Список абревіатур	7
Рогова П. І., Хемчян І. І., Судіна Т. О. Освітнянські бібліотеки України в реалізації програми рівного доступу до якісної освіти.....	9
Рогова П. І. Освітнянські бібліотеки України та їхня роль у формуванні інформаційного простору держави.....	28
Чепурна Н. М. Інформатизація регіональної системи освіти Черкаської області в рамках реалізації програми рівного доступу до якісної освіти.....	38
Роскіна Т. І. Інноваційна діяльність Миколаївської науково-педагогічної бібліотеки – важливий чинник оптимізації науково-інформаційного забезпечення вітчизняної педагогічної науки, освіти і практики.....	46
Савенкова Л. В. Организация работы по созданию баз данных электронного каталога в режиме удаленного доступа в среде АБИС «ИРБИС».....	51
Савенкова Л. В. Аналітичний огляд веб-сайтів бібліотек ВНЗ III–IV рівнів акредитації педагогічного профілю та Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського.....	55
Вараксина Н. В. Портал ГНПБ Украины им. В. А. Сухомлинского – реализация свободного доступа к информационному ресурсу образовательной среды.....	68
Лобановська І. Г. Лінгвістичне забезпечення електронного каталогу Державної науково-педагогічної бібліотеки ім. В. О. Сухомлинського	74
Білоус В. С., Наугольних С. Г. Корпоративна каталогізація в діяльності бібліотек вищих навчальних закладів.....	87
Чайка І. А. Електронні ресурси бібліотеки Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка: стан і перспективи розвитку	102
Саух В. М. Проект автоматизації шкільних бібліотек та впровадження електронних бібліотек в освітніх закладах.....	109
Хемчян І. І. Науково-методичне забезпечення інноваційного розвитку інформаційної діяльності спеціальних педагогічних бібліотек обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти.....	115
Пономаренко Л. О. Бібліографічна продукція бібліотек ІІПО і ВНЗ педагогічного та інженерно-педагогічного профілів: сучасний стан і перспективи корпоративного формування й використання.....	122
Судіна Т. О. Галузевий інформаційно-реферативний ресурс: шляхи створення і використання.....	131

<i>Неділя Л. Ф., Коваленко Д. Ю.</i> Регіональна система науково-методичної підтримки навчально-виховного процесу в закладах освіти.....	145
<i>Радутна Н. В.</i> Досвід створення корпоративного інформаційного ресурсу бібліотек м. Миколаєва.....	150
<i>Углова О. В.</i> Віртуальна довідково-інформаційна служба Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського як сегмент корпоративної діяльності бібліотек України та світу.....	154
<i>Воловенко Т. І.</i> Галузева реферативна база даних: аспекти використання.....	159
Відомості про авторів.....	163

Від упорядників

Пропонований збірник містить матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару «Освітнянські бібліотеки України в реалізації програми рівного доступу до якісної освіти», який було проведено в рамках науково-дослідної теми «Теоретичні засади формування всеукраїнського інформаційного ресурсу з питань психолого-педагогічної науки і освіти на базі Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського» (науковий керівник – П. І. Рогова, кандидат історичних наук, доцент, директор ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського).

Семінар було організовано Державною науково-педагогічною бібліотекою України імені В. О. Сухомлинського АПН України спільно з Черкаським обласним інститутом післядипломної освіти педагогічних працівників. У заході взяли участь понад 50 представників з усіх регіонів України, зокрема науковці ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, директори та їх заступники бібліотек ВНЗ III–IV рівнів акредитації педагогічного та інженерно-педагогічного профілів, фахівці Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників, Миколаївської науково-педагогічної бібліотеки та Національної наукової медичної бібліотеки України, завідувачі бібліотек обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти, методисти з бібліотечних фондів, бібліотекарі професійно-технічних і загальноосвітніх навчальних закладів, представники розробників і дистриб'юторів бібліотечного програмного забезпечення та інші.

До програми семінару увійшло 29 доповідей, в яких розглядалися питання стосовно діяльності мережі освітянських бібліотек МОН України та АПН України як провідної складової інформаційної інфраструктури галузі, зокрема: формування повноцінних галузевих інформаційних ресурсів в традиційній та електронній формах та забезпечення доступу до них на базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та бібліотек мережі; кооперація й

інтеграція бібліотечних ресурсів; створення освітянськими бібліотеками власних інформаційних продуктів; впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в діяльність книгозбірень; трансформація бібліотек мережі на сучасні бібліотечно-інформаційні центри тощо. Особливу увагу було приділено питанням координації й кооперації освітянських бібліотек МОН України та АПН України.

ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, як головний координаційний науково-методичний центр мережі освітянських бібліотек МОН України та АПН України, вбачає важливим напрямом своєї роботи координування взаємодії бібліотек освітянської мережі щодо розвитку інформаційної системи шляхом створення вторинної продукції – бібліографічної, реферативної, оглядово-аналітичної. Важливим аспектом у роботі семінару стало ознайомлення з досвідом роботи Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників та досвідом інших провідних освітянських бібліотек, який було висвітлено на 14 презентаціях (з матеріалами презентацій можна ознайомитися на веб-порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського). У рамках семінару відбулося засідання круглого столу «Формування відкритих баз даних інформаційних ресурсів у галузі освіти і науки». Під час засідання отримали можливість висловити свою думку й учасники заходу, доповіді яких не увійшли до програми семінару.

Учасники Всеукраїнського науково-практичного семінару схвалили Рекомендації, підготовлені ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, в яких окреслено перспективи розвитку бібліотек освітянської галузі України.

Знайомство з матеріалами збірника сприятиме підвищенню рівня професійної компетентності бібліотечних працівників освітянських книгозбірень.

СПИСОК АБРЕВІАТУР

АБІС – автоматизована бібліотечно-інформаційна система
АБК – автоматизований бібліотечний комплекс
АБУ – Асоціація бібліотек України
АПН України – Академія педагогічних наук України
АПП – абетково-предметний покажчик
АРМ – автоматизоване робоче місце
ББК – Бібліотечно-бібліографічна класифікація
БД – база даних
БДПУ – Бердянський державний педагогічний університет
БР – Бібліотечно-інформаційна рада
ВАК України – Вища атестаційна комісія України
ВДПУ ім. М. Коцюбинського – Вінницький державний педагогічний університет імені М. Коцюбинського
ВДС – віртуальна довідкова служба
ВНЗ – вищий навчальний заклад
ВОУНБ ім. К. А. Тімірязєва – Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека ім. К. А. Тімірязєва
ДАКККіМ – Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв
ДБО – довідково-бібліографічне обслуговування
ДНІБ України ім. В. О. Сухомлинського – Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В. О. Сухомлинського
ДПІ – Державний педагогічний інститут
ЕБ – електронна бібліотека
ЕДД – електронна доставка документів
ЕК – електронний каталог
ЗНЗ – загальноосвітній навчальний заклад
ЗОШ – загальноосвітня школа
ІКТ – інформаційно-комунікаційні технології
ІМНВПООПК – Інститут методики навчання і виховання післядипломної освіти педагогічних кадрів
ІОС – інформаційне освітнє середовище
ІПМ – інформаційно-пошукова мова
ІШПО – Інститут післядипломної педагогічної освіти
ІПРІ НАНУ – Інститут проблем реєстрації інформації Національної академії наук України
ІПС – Інформаційно-пошукова система
ІРЦ – Інформаційно-ресурсний центр
КС – ключові слова
ЛЗ – лінгвістичне забезпечення
МБА – міжбібліотечний абонемент
МДПУ – Мелітопольський державний педагогічний університет
ММК – місцевий методичний кабінет
МОН України – Міністерство освіти і науки України
НАН – Національна академія наук
НБ КНУ ім. Т. Г. Шевченка – Наукова бібліотека Київського національного університету імені Т. Г. Шевченка
НБУВ – Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського
НДР – науково-дослідна робота
НМІБО – Науково-методичний інститут безперервної освіти

НМПОПК – Навчально-методичний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів
НПУ – Національний педагогічний університет
ОВС – об'єднана віртуальна служба
ОПОПП – Обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників
ОУНБ – обласна універсальна наукова бібліотека
ПОД – пошуковий образ документа
ПОЗ – пошуковий образ запиту
ПР – предметна рубрика
Програма ІРСО – Програма інформатизації регіональної системи освіти
РБД – реферативна база даних
РКК – Регіональний корпоративний каталог
РМК – районний методичний кабінет
СКС – систематична картотека статей
ТНПУ ім. В. Гнатюка – Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка
УДК – Універсальна десяткова класифікація
УПА – Українська інженерно-педагогічна академія
УкрІНТЕІ – Український інститут науково-технічної й економічної інформації
УРЖ – Український реферативний журнал
ФЕВ – фонд електронних видань
ЦБ – центральна бібліотека
ЦБС – Централізована бібліотечна система
ЦППО – Центральний інститут післядипломної педагогічної освіти
ЦУКК – Центральний український корпоративний каталог
ЧДТІ – Черкаський державний технологічний інститут

Рогова П. І., канд. іст. наук,

директор ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Хемчян І. І., зав. відділу ДНПБ

України ім. В. О. Сухомлинського

Судіна Т. О., канд. іст. наук,

ст. наук. співробітник ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Освітнянські бібліотеки України в реалізації програми рівного доступу до якісної освіти

20–22 жовтня 2008 р. у м. Черкаси Державною науково-педагогічною бібліотекою України імені В. О. Сухомлинського АПН України спільно з Черкаським обласним інститутом післядипломної освіти педагогічних працівників було проведено Всеукраїнський науково-практичний семінар **«Освітнянські бібліотеки України в реалізації програми рівного доступу до якісної освіти»**.

Захід проводився з метою виконання основних положень Закону України «Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» (2007 р.), Указів Президента України «Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні» (2005 р.), «Про додаткові заходи щодо підвищення якості освіти в Україні» (2008 р.) та у межах науково-дослідної теми «Теоретичні засади формування всеукраїнського інформаційного ресурсу з питань психолого-педагогічної науки і освіти на базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського» (науковий керівник – Рогова П. І., кандидат історичних наук, доцент, директор ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського) та відповідно до річного плану роботи Академії педагогічних наук України (АПН України) й за сприяння Міністерства освіти і науки України (МОН України) та Головного управління освіти і науки Черкаської обласної державної адміністрації.

Головна мета Всеукраїнського науково-практичного семінару – визначення ролі бібліотек освітянської галузі у формуванні єдиного науково-інформаційного простору нашої держави в умовах переходу до суспільства знань, перетворення книгозбірень на центри накопичення, використання й розповсюдження інтелектуальних інформаційних ресурсів; вирішення завдань забезпечення інтегрування бібліотек у світову інформаційну інфраструктуру і посилення їхньої ролі в реалізації державної інформаційної та освітньої політики в інтересах сталого розвитку суспільства.

На семінарі розглянуто комплекс проблем, пов'язаних з розвитком стратегії діяльності мережі освітянських бібліотек МОН України і АПН України як провідної складової інформаційної інфраструктури галузі, а саме: формування повноцінних галузевих інформаційних ресурсів в традиційній та електронній формах і забезпечення доступу до них на базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та бібліотек мережі; кооперація й інтеграція ресурсів у їх формуванні; створення власних інформаційних продуктів освітянськими бібліотеками; впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в їхню діяльність; трансформація бібліотек мережі на сучасні бібліотечно-інформаційні центри тощо. Особливу увагу на семінарі було приділено питанням координації й кооперації у мережі освітянських бібліотек МОН України та АПН України.

Пленарне засідання відкрила директор Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників, кандидат педагогічних наук, доцент **Н. М. Чепурна**, яка передала учасникам семінару щирі вітання від начальника Головного управління освіти і науки Черкаської обласної адміністрації **О. В. Фещенко**. Від Академії педагогічних наук України присутніх привітала член Президії АПН України, директор ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, кандидат історичних наук, доцент **П. І. Рогова**, яка у своєму вітальному слові наголосила, що нинішній Всеукраїнський науково-практичний семінар є результатом стратегічної діяльності АПН України та її складової – ДНПБ України ім. В. О.

Сухомлинського щодо послідовної і планомірної взаємодії з бібліотеками освітянської мережі, а також продовженням розвитку проблематики попередніх наукових конференцій та семінарів, які проводила бібліотека. Від імені академіка-секретаря Відділення теорії історії педагогіки АПН України О. В. Сухомлинської та академіка АПН України О. Я. Савченко – заступника голови Бібліотечно-інформаційної ради при Президії АПН України **Павла Іванівна Рогова** подякувала **Н. М. Чепурній** та її колективу за сприяння у проведенні Всеукраїнського науково-практичного семінару.

Першою з доповіддю «Інформатизація регіональної системи освіти Черкаської області в рамках реалізації програми рівного доступу до якісної освіти» на пленарному засіданні виступила директор Черкаського ОПОПП, кандидат педагогічних наук **Н. М. Чепурна**, яка презентувала план розвитку обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників на 2007–2010 роки в контексті розвитку суспільства знань. Доповідачка наголосила, що модернізація освітньої галузі України у відповідності до вимог світового освітнього простору актуалізує проблему оновлення змісту і технологій діяльності інститутів післядипломної педагогічної освіти як провідних організаторів безперервної освіти педагогічних працівників. У Черкаському ОПОПП розробляються і впроваджуються проекти створення інформаційно-ресурсного освітнього середовища, які мають вирішити проблему комплексної інформатизації регіональної системи освіти. Проекти спрямовано на інтегровану і комплексну реалізацію завдань Державної програми «Інформаційно-комунікаційні технології в освіті і науці на 2006–2010 роки» та проекту «Рівний доступ до якісної освіти» в Україні. Здійснення цих проектів забезпечить досягнення таких стратегічних цілей, як модернізація структури і змісту підвищення кваліфікації педагогічних працівників і управлінських кадрів в сучасних умовах, створення цілісної системи неперервної професійної освіти на принципах мережевої організації, забезпечення рівного доступу всіх учасників навчально-виховного процесу до освітніх ресурсів, створення умов для системного впровадження та

активного використання всіма учасниками освітньої галузі у власній педагогічній діяльності інформаційних і комунікаційних технологій. У доповіді було підкреслено, що особлива увага у процесі розбудови єдиного освітнього інформаційного середовища приділяється розвитку загальноосвітніх навчальних закладів Черкащини та їхніх бібліотек, яких налічується в області близько 700, особливо сільських.

П. І. Рогова, член Президії АПН України, директор ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського, у своїй доповіді «Освітнянські бібліотеки України та їхня роль у формуванні інформаційного простору держави» зазначила, що в Україні, де відбувається реформування і модернізація освіти, все гостріше зростає необхідність розвитку інформаційного простору, насичення його інформаційними ресурсами, зокрема з психолого-педагогічних питань та освіти, а також створення системи широкого і грамотного їх використання. У виступі було підкреслено, що одним зі своїх основних завдань ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, як головна бібліотека освітнянської галузі, вбачає у подальшому розвитку та вдосконаленні діяльності бібліотек освітнянської мережі різних типів як сучасних інформаційних центрів, а також у створенні ними повноцінного галузевого сегмента з психолого-педагогічних питань й освіти в традиційній та електронній формах, який є важливою складовою інформаційного простору нашої держави, й наданні доступу до нього.

Освітнянські бібліотеки МОН України і АПН України об'єднує єдина мета і завдання – повноцінне інформаційне забезпечення розвитку вітчизняної педагогічної науки, освіти та практики. Доповідачка констатувала, що за рік після Всеукраїнської конференції, проведеної ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського у 2007 р., спостерігається очевидний прогрес в інтернатизації бібліотек освітнянської галузі, в їхній діяльності щодо створення електронних ресурсів, збільшення кількості сайтів, які набувають системних рис, у регіонах в освітнянських бібліотеках розпочато корпоративну діяльність тощо.

П. І. Рогова визначила пріоритетні напрями роботи ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського на нинішньому етапі, реалізація завдань яких сприятиме формуванню інформаційного простору держави та створенню в ньому сегмента з психолого-педагогічних питань. Доповідачка зазначила, що за дев'ять років своєї діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського утвердилася як всеукраїнський галузевий центр, тому необхідно посилити координацію і кооперацію з бібліотеками галузі щодо формування галузевого ресурсу в електронному та традиційному вигляді, системного інформаційного забезпечення вітчизняної педагогічної науки, освіти і практики.

Доповідачка поінформувала про те, що на засіданні Колегії Міністерства освіти і науки України у листопаді 2007 р. було розглянуто питання щодо активізації формування інформаційних ресурсів у книгозбірнях ВНЗ III–IV рівнів акредитації педагогічного та інженерно-педагогічного профілів й рекомендовано створення корпоративного каталогу бібліотек освітянської мережі на базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Завершуючи виступ, **П. І. Рогова** визначила перспективні напрями спільної діяльності, які потребують системної наукової і практичної роботи як ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, так і бібліотек галузі, а саме:

– розроблення наукових, науково-методичних та організаційних засад щодо формування корпоративного електронного ресурсу, який містить бази даних (бібліографічні та повнотекстові), електронні бібліотеки, депозитарії та наукові портали, завдяки чому бібліотеки освітянської мережі надаватимуть науковцям і практикам галузі доступ до широкого спектру інформаційних послуг через Інтернет, МБА й електронну доставку документів, а в кінцевому результаті – освітянські бібліотеки стануть інтерактивними центрами інформаційної підтримки науково-освітніх процесів в Україні;

– обговорення й ухвалення рішень щодо спільної роботи для підготовки реферативної інформації з психолого-педагогічних питань, яка

має висвітлювати розвиток педагогічної науки і освіти в регіонах з подальшим її відображенням в загальнодержавній електронній базі даних «Україніка наукова» та в галузевій реферативній базі даних на порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського;

– вирішення питання щодо координації та кооперації провідних бібліотек галузі у підготовці бібліографічної продукції з актуальних психолого-педагогічних питань та оприлюднення її на порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського;

– підвищення кваліфікації фахівців освітянських книгозбірень.

Однією зі стрижневих ліній роботи Всеукраїнського семінару стало обговорення питань, пов'язаних з практичним виконанням завдань щодо формування інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу з психолого-педагогічних питань мережею освітянських бібліотек МОН України і АПН України. Про це йшлося у виступі **Н. В. Радутної**, завідувача відділу Миколаївської науково-педагогічної бібліотеки, «Досвід створення корпоративного інформаційного ресурсу бібліотек міста Миколаєва». Доповідачка повідомила присутнім, що для забезпечення вільного доступу до галузевої інформації всіх категорій освітян бібліотекою започатковано проект зі створення інформаційного ресурсу бібліотек міста Миколаєва, які пов'язані з освітою. Оскільки бібліотека не перший рік працює в АБІС «ІРБІС», вона взяла на себе роль навігатора щодо організації такої корпорації. Партнерами Миколаївської науково-педагогічної бібліотеки по проекту стали: бібліотека Миколаївського державного університету ім. В. О. Сухомлинського, Обласна і Центральна бібліотеки для дітей. Результатом проекту є «Зведений електронний каталог бібліотек міста», користуватися яким в Інтернеті мають можливість всі бажаючі.

Особливий інтерес викликав виступ **Г. Г. Нежурбіди**, завідувача відділу Національної наукової медичної бібліотеки України, яка у своїй доповіді «Корпоративна робота медичних бібліотек України: досвід і перспективи» поділилася досвідом спеціальних медичних бібліотек щодо

формування галузевого сегмента з медичних питань в інформаційному просторі нашої держави. Доповідачка акцентувала увагу на характеристиці електронних ресурсів медичних бібліотек, шляхах їх формування. Вона також підкреслила, що досвід роботи медичних бібліотек засвідчив – будь-яка корпорація має бути жорстко централізована, базуватися на договірних засадах, зокрема на «Положенні про корпорацію» та «Угоді про співпрацю між координаційним центром та учасником корпорації».

На темі корпоративної каталогізації документів зупинилась у своїй доповіді «Перспективи створення електронної бібліотеки вищого навчального закладу» директор бібліотеки Кіровоградського державного педагогічного університету імені В. Винниченка **О. А. Шульга**. Доповідачка, презентувавши роботу своєї книгозбірні, зазначила, що саме з метою удосконалення бібліографічно-інформаційного сервісу, прискорення процесів бібліографічної обробки документів, усунення дублювання процесів та отримання реальних переваг спільного використання ресурсів бібліотеки Кіровоградського методичного об'єднання стали учасниками онлайнового центру корпоративної каталогізації. У 2001 році з ініціативи Кіровоградської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Д. І. Чижевського разом зі спеціалістами Вінницької обласної універсальної наукової бібліотеки імені К. А. Тімірязєва та Чернівецької обласної універсальної бібліотеки імені М. Г. Івасюка розпочато роботу зі створення Центрального українського корпоративного каталогу (ЦУКК). Бібліотека Кіровоградського ДПУ ім. В. Винниченка, яка працює в АБІС «ІРБІС», стала членом об'єднання у 2008 р.

Важливим аспектом у роботі семінару було ознайомлення з досвідом роботи Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників. Цьому питанню присвятили свої виступи партнери та співробітники інституту. Зацікавленість присутніх викликала доповідь **В. М. Сауха**, члена-кореспондента Міжнародної академії комп'ютерних наук і систем, кандидата технічних наук, доцента Черкаського державного технологічного інституту (ЧДТІ), який впродовж багатьох років плідно

співпрацює з ЧОПОПП. Доповідач зазначив, що відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці» на 2006–2010 роки ЧОПОПП розробив програму «Інформатизація регіональної системи освіти» на 2006–2010 роки (Програма ІРСО), реалізує модель інформатизації системи освіти на регіональному рівні.

Ключовою умовою Програми є забезпечення високого рівня доступності інформаційних і комунікаційних технологій (ІКТ) для педагогів та учнів. Програма ІРСО орієнтована на вирішення проблеми доступності нових освітніх ресурсів і технологій, на підтримку їх впровадження у масову педагогічну практику. У Програмі враховано три основні складові освітнянської практики: зміст освіти, методи навчання і нові освітнянські ресурси, педагогічні кадри. Зміст Програми ІРСО охоплює практично усі ланки використання ІКТ в середній освіті: від створення і розробки ресурсів, методики їх використання до різнопланової підготовки усіх категорій працівників освіти, моделювання і побудови інформаційних середовищ на рівні окремої школи, району, регіону.

Під час пленарного засідання **Л. Ф. Неділя**, методист з дистанційної освіти ЧОПОПП, та **Д. Ю. Коваленко**, аспірант ЧДТІ, представили змістовно насичений виступ на тему «Регіональна система науково-методичної підтримки навчально-виховного процесу в закладах освіти». У читальній залі бібліотеки ЧОПОПП було організовано «Презентацію системи інформаційно-ресурсної підтримки шкільних бібліотек на базі АБІС «Славутич», яку провели **Т. А. Рябіщук**, провідний бібліотекар ЧОПОПП, та **Г. В. Велекжанін**, аспірант ЧДТІ.

Логічним продовженням теми про взаємодію обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти зі шкільними бібліотеками стала доповідь директора обласного наукового бібліотечно-інформаційного центру Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти **Є. Г. Гонік** «Досвід роботи обласного наукового бібліотечно-інформаційного

центру Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти зі створення електронного середовища освітянських бібліотек Дніпропетровського регіону». Темі впровадження у діяльність шкільних бібліотек сучасних інформаційно-комунікаційних технологій також був присвячений виступ заступника генерального директора агенції «Матрікс-прес» **О. П. Кислової**. Доповідачка розкрила теоретичні і практичні аспекти інформатизації шкільної бібліотеки.

У виступі президента Асоціації користувачів системи «ІРБІС» в Україні **Л. З. Рудзького** на тему «Нові можливості системи «ІРБІС» для створення корпоративних інформаційних ресурсів» акцент було зроблено на питанні формування структури інформаційної бібліотечної мережі освітянських бібліотек, топологія якої має бути організована за «вузловим» принципом. Основою «вузла» може бути бібліотека, яка ефективно використовує те чи інше програмне забезпечення для автоматизації бібліотечних технологій (АБІС), на підставі чого засобами своєї АБІС вона має створювати корпоративний інформаційний ресурс інших користувачів цієї АБІС у мережі освітянських бібліотек. Після створення такого корпоративного ресурсу «вузлова» бібліотека повинна об'єднати його з аналогічними корпоративними ресурсами, створеними у «вузлах» інших АБІС, які використовуються освітянськими бібліотеками.

Проблемі лінгвістичного забезпечення електронних каталогів в умовах корпоративної взаємодії бібліотек була присвячена доповідь в. о. заступника директора ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського **І. Г. Лобановської**. У ній відзначалося, що становлення й розвиток інформаційно-пошукових систем, як традиційних, так і автоматизованих, нерозривно пов'язані з якістю лінгвістичних засобів, які є їх невід'ємною частиною. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, повідомила доповідачка, використовує як лінгвістичні засоби декілька ППМ, які забезпечують виконання її різноманітних функцій. У бібліотеці наукове опрацювання документів здійснюється в рамках моделі «Комплексне

індексування», для чого використовуються класифікаційні (УДК, ББК) і вербальні (мова предметних рубрик і мова ключових слів з неконтрольованою лексикою) засоби. У виступі наголошувалося, що проблема сумісності засобів лінгвістичного забезпечення має вирішуватися за кількома напрямками, зокрема: виявлення складу лінгвістичних засобів, вироблення єдиного підходу до їх формування, забезпечення їх якості, здійснення контролю за веденням лінгвістичних засобів, формування баз даних авторитетних/нормативних записів. Слід враховувати, що бібліотеками накопичено достатній досвід зі створення власних лінгвістичних засобів, від якого складно відмовитися, тому побудова єдиного інформаційного простору має ґрунтуватися на пошані правил і традицій один одного. Також необхідно розуміти, що склад лінгвістичного забезпечення корпоративної мережі має бути ширшим, ніж склад лінгвістичного забезпечення АБІС окремої бібліотеки. На шляху до інтеграції слід усвідомити важливість використання всіма майбутніми учасниками мережевої взаємодії одних і тих же засобів та інструментів.

Вагоме місце в системі науково-інформаційного забезпечення науки і практики галузі займає реферативна інформація. **Т. О. Судіна**, старший науковий співробітник відділу науково-реферативної інформації ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, кандидат історичних наук, у своїй доповіді на тему «Галузевий інформаційно-реферативний ресурс: шляхи створення і використання» зазначила, що реферативний напрям роботи є новим у діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, який було започатковано в рамках науково-дослідної роботи «Науково-інформаційне забезпечення освітянської галузі України» (2003–2007 рр.). Нині можна констатувати, що ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського зайняла позиції повноцінного учасника корпоративного проекту формування загальнодержавного реферативного ресурсу «Україніка наукова». Реферативна інформація, яку створює ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, розміщується в Українському реферативному журналі

«Джерело», серія 3 «Соціальні і гуманітарні науки. Мистецтво». Вона також доступна користувачеві в електронному форматі: РБД «Україніка наукова» – режим доступу <http://www.nbuv.gov.ua/db/ref.html>; веб-портал ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського – режим доступу [http://www.library.edu-ua.net](http://www.library.edu.ua.net). У виступі доповідачка акцентувала увагу на тому, що ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського виступає ініціатором створення галузевого інформаційно-реферативного ресурсу спільними зусиллями освітянських бібліотек МОН України та АПН України, для чого розроблено науково-методичні та організаційні засади. Доповідачка запропонувала схему функціонування створюваної корпорації з реферування, зупинилася на тому, що до участі у корпоративному проєкті планується залучити бібліотеки: Львівську обласну науково-педагогічну та Миколаївську науково-педагогічну; 30-ти вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації педагогічного та інженерно-педагогічного профілів; 23-х ОШПО; наукових установ АПН України. Надалі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського буде виконувати функції координатора розвитку і підтримки корпоративної мережі з формування галузевого реферативного ресурсу. Це актуальне завдання знайшло своє відображення у новій НДР на тему «Науково-методичні та організаційні засади інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти і практики України» (2007–2011 рр.).

Про реферативну роботу також йшлося у виступі **Н. М. Ніколаєнко**, директора бібліотеки Української інженерно-педагогічної академії (УІПА) м. Харків. Доповідачка повідомила, що бібліотекою вже створюється реферативна продукція на збірник наукових праць академії «Проблеми інженерно-педагогічної освіти». Також вона висловила готовність, за збереження прямого постачання реферативної інформації до НБУВ, підтримати формування галузевого реферативного ресурсу на базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Зацікавленість щодо розвитку реферативного напрямку діяльності бібліотек та створення інтегрованого

галузевого інформаційно-реферативного ресурсу прозвучала у виступі **В. В. Лужанчук**, заступника директора Центру науково-гуманітарної інформації (м. Харків), «Використання електронних ресурсів у виховній роботі бібліотеки».

Одним із головних завдань ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського є координація взаємодії бібліотек освітянської мережі щодо розвитку системи інформаційної діяльності шляхом створення вторинної продукції – бібліографічної, реферативної, оглядово-аналітичної. Завідувач відділу наукової бібліографії ДНПБ України В. О. Сухомлинського **Л. О. Пономаренко** зосередила свою увагу на питаннях сучасного стану та перспективах корпоративного формування і використання бібліографічної продукції бібліотек ІППО і ВНЗ педагогічного та інженерно-педагогічного профілів. Вона наголосила на тому, що вищеназвані бібліотеки здійснюють досить активну підготовку бібліографічних видань різних типів і видів, але водночас більшість бібліографічних показників не потрапляє ні до фондів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, ані до бібліотек освітянської мережі, тому вони майже не відомі за межами регіону. Доповідачка розглянула питання узгодження планів видавничої роботи книгозбірень шляхом підготовки «Зведеного плану науково-інформаційної й видавничої діяльності освітянських бібліотек України та основних заходів бібліотек, спрямованих на підвищення професійної майстерності бібліотечних працівників освітянської галузі України». Було виокремлено п'ять основних напрямів координації діяльності бібліотек освітянської мережі щодо підготовки бібліографічної продукції: участь у створенні національної бібліографії, зорієнтованої на задоволення потреб суспільства в цілому, на документи, які є національним інтелектуальним надбанням, зокрема започаткування системної роботи зі створення друкованих каталогів та відповідних БД бібліотеками ВНЗ, які мають у своїх фондах рідкісні й цінні видання; упорядкування біобібліографічних видань, насамперед тих, які присвячено відомим педагогам, спільними зусиллями бібліотек мережі МОН

України і АПН України; узгодження і розподіл тематики бібліографічних видань, які готуються бібліотеками мережі, а саме розробка спільного проекту делегування відповідальності окремим бібліотекам освітянської мережі за підготовку бібліографічної продукції з окремих питань педагогічної науки, освіти та практики, налагодження між бібліотеками мережі обміну не лише друкованими примірниками, але й електронними версіями бібліографічних посібників за відсутності видань на традиційних носіях; створення на базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського депозитарію вторинних документів психолого-педагогічної тематики.

Про корпоративну роботу бібліотек з віртуального бібліографічного обслуговування йшлося у виступі наукового співробітника ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського **О. В. Углової**. У доповіді зазначалося, що у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського здійснюється як традиційне довідково-бібліографічне обслуговування, так і нова його форма – віртуальне бібліографічне обслуговування користувачів. З листопада 2007 р. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського приєдналася до Всеукраїнського корпоративного проекту «Об'єднана віртуальна довідкова служба України», ініційованого Національною бібліотекою України для дітей. Співпраця у проекті уможливорює централізоване ВДО з розподіленним характером виконання запитів віртуальних користувачів, адже робота в рамках корпорації дозволяє направляти запити користувачів саме в ті бібліотеки, типи та фонди, а також рівень професійної кваліфікації персоналу яких найбільше відповідають кожному конкретному запиту. Також було відзначено, що останнім часом робота бібліотек України в цьому напрямі активізується, кількість українських віртуальних бібліотечних служб зростає, що дозволяє розподілити коло запитів, на які відповідають бібліотеки-учасники корпорацій; глибше і повною мірою задовольнити інформаційні потреби користувачів незалежно від їх територіальної віддаленості, віку та соціального статусу, без обмежень у часі.

Про створення власних електронних ресурсів йшлося у виступах **І. А. Чайки**, завідувача відділу бібліотеки Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка, на тему «Електронні ресурси бібліотеки Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка: стан і перспективи розвитку» та **Н. М. Ніколаєнко**, директора бібліотеки Української інженерно-педагогічної академії (м. Харків) «Комп'ютеризація бібліотечно-бібліографічних процесів та створення електронних ресурсів у бібліотеці Української інженерно-педагогічної академії». Директор Наукової бібліотеки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, кандидат педагогічних наук **Л. В. Савенкова** зазначила, що надання освітянськими бібліотеками у світовій мережі Інтернет власних інформаційних ресурсів є одним з їхніх пріоритетних завдань. Тому бібліотекам необхідно приділяти особливу увагу створенню власних веб-сайтів або веб-сторінок, на яких презентувати свої ресурси та діяльність. У виступі «Аналітичний огляд веб-сайтів бібліотек ВНЗ III–IV рівнів акредитації педагогічного профілю та Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського» доповідачка проаналізувала роботу освітянських бібліотек в цій сфері, висвітлила, по-перше, наявність у бібліотеках веб-сайтів або веб-сторінок, по-друге, їх змістове наповнення та дизайн.

Завідувач відділу науково-технічного забезпечення та впровадження комп'ютерних технологій ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського **Н. В. Вараксіна** у доповіді «Портал ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського – реалізація вільного доступу до інформаційного ресурсу освітньої галузі» надала визначення поняття веб-порталу, розкрила його властивості і функції. Доповідачка зазначила, що створення інформаційного простору, наповнення його ресурсами з психолого-педагогічних питань, дозволяє забезпечити інформаційну підтримку освітньої діяльності. Однією з найбільш поширених інформаційних систем є саме Інтернет-портал, який призначений стати найважливішою сполучною ланкою єдиного національного інформаційного

освітнього середовища, яка забезпечує централізацію, синхронізацію і збереження інформаційних потоків. Створення порталу сприятиме об'єднанню бібліотек освітянської мережі, які традиційно розглядалися як книгосховища, в сучасний єдиний інтерактивний центр інформаційної підтримки освітніх процесів в Україні. У доповіді було також детально охарактеризовано ресурси, представлені на порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Перспективам розвитку освітянських бібліотек було присвячено кілька доповідей.

І. І. Хемчян, завідувач відділу наукового і прикладного бібліотекознавства ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, свою доповідь «Науково-методичне забезпечення інноваційного розвитку інформаційної діяльності спеціальних педагогічних бібліотек обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти» присвятила реформуванню діяльності бібліотек ОППО. Доповідачка повідомила присутнім про те, що Міністерство освіти і науки України передбачає ряд заходів щодо модернізації навчальних закладів післядипломної педагогічної освіти. Ректори ОППО розробляють плани розвитку ввірених їм закладів, визначають стратегічні завдання щодо удосконалення системи післядипломної педагогічної освіти на наступні роки. Тому дуже важливо на сьогодні, щоб до цих перспективних планів було внесено заходи з реформування бібліотек ОППО, які відіграють важливу роль в інформаційному забезпеченні навчальної, науково-педагогічної та науково-дослідної діяльності ОППО. З 2000 року діяльність бібліотеки ОППО є об'єктом пильної уваги ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як координаційного, науково-дослідного і науково-методичного центру бібліотек освітянської мережі МОН України та АПН України. Пріоритети і перспективи подальшого розвитку у галузі інноваційної діяльності бібліотек ОППО тісно пов'язані з необхідністю впровадження інформаційно-

комунікаційних технологій, налагодження корпоративної роботи, створення та використання інформаційних ресурсів.

Т. І. Роскіна, директор Миколаївської науково-педагогічної бібліотеки у своєму виступі «Інноваційна діяльність Миколаївської науково-педагогічної бібліотеки – важливий чинник оптимізації науково-інформаційного забезпечення вітчизняної педагогічної науки, освіти і практики» наголосила, що відповідати вимогам часу означає вміло впроваджувати інновації: застосовувати на практиці досягнення розвитку бібліотечної справи, широко використовувати стратегічне планування, маркетинг та проектну роботу, у повній відповідності до суспільних освітянських потреб. Інновації – невід’ємний елемент розвитку бібліотеки. Одним із напрямів інноваційної діяльності є проектна, яка дозволяє визначати стратегічні цілі і тактику їх досягнення, уможлиблює розкриття творчих здібностей працівників бібліотек. Доповідачка розповіла про проекти, які найбільш ефективно спрацювали на користь читачів та імідж бібліотеки: «Миколаївська науково-педагогічна бібліотека в освітньо-інформаційному просторі» (2000–2005 рр.), «Програма розширення доступу та навчання в Інтернет» (2001–2008 рр.) за сприяння IREX/IATP, «Глобальні бібліотеки» в Україні, який адмініструє також IREX, «Спадкоємність у професії» (2008 р.) та інші.

Н. М. Розуменко, завідувач бібліотеки Університету менеджменту освіти АПН України у своєму виступі «Стратегія розвитку спеціальної педагогічної бібліотеки Університету менеджменту освіти АПН України» проінформувала присутніх про реорганізацію ввіреної їй бібліотеки та перспективи розвитку.

Останній день роботи семінару було проведено у формі круглого столу. Його роботу відкрила презентація бібліографічного покажчика «В. О. Сухомлинський. Біобібліографія: 2001–2008 рр.», підготовленого ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського до 90-річчя від дня народження видатного педагога, яке відзначалося у вересні 2008 р. Інформацію про особливості

розробки, структурної побудови та змістове наповнення покажчика надала завілувач відділу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського **Л. О. Пономаренко**. Гармонійним продовженням виступу попередньої доповідачки стала розповідь директора ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського **П. І. Рогової** про заходи, які відбулися в Україні з нагоди ювілейної дати педагога, про відкриття у приміщенні ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського першого в Києві пам'ятника славетному співвітчизнику.

Основна тема роботи круглого столу – «Формування відкритих баз даних інформаційних ресурсів у галузі освіти і науки». Під час його проведення отримали можливість висловити свою думку учасники заходу, доповіді яких не увійшли до програми семінару. Вони суттєво доповнили роботу пленарного засідання повідомленнями щодо ситуації з означеного питання в освітянських бібліотеках різних регіонів України. Доповідачі також відзначили високий рівень організації семінару, актуальність розглянутих на ньому проблем. Було сказано багато слів про своєчасність підняття питання щодо організації корпоративної роботи, а головне, щодо визначення шляхів її здійснення, і добру нагоду творчого спілкування з колегами.

Одним з головних питань у роботі круглого столу стало обговорення підсумкового документа Всеукраїнського науково-практичного семінару – проекту Рекомендацій, в яких констатовалося, що досягнення поставленої мети потребує:

- спрямування наукових досліджень на створення теоретичної, методичної та інструктивно-нормативної бази трансформування бібліотек на сучасні бібліотечно-інформаційні центри накопичення, використання й розповсюдження інтелектуального інформаційного продукту;
- удосконалення нормативно-правової бази щодо корпоративних і кооперативних технологій формування й використання інформаційних ресурсів в електронному середовищі;

- активізації впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у роботу освітянських бібліотек різних типів і видів;
- розроблення концептуальних засад створення на базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського корпоративного освітянського порталу для інтегрування територіально розподілених інформаційних ресурсів;
- активізації діяльності освітянських бібліотек зі створення власних веб-сайтів;
- наповнення корпоративних сховищ електронної інформації як засобу інтегрування інформаційних ресурсів бібліотек галузі й формування єдиного науково-інформаційного простору України;
- активізації участі бібліотек мережі у корпоративному проекті «Видатні педагоги України та світу»;
- налагодження корпоративної діяльності освітянських бібліотек у підготовці й використанні бібліографічної продукції та створення на базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського депозитарію вторинних документів психолого-педагогічної тематики на традиційних й електронних носіях, підготовлених бібліотеками мережі МОН України та АПН України;
- започаткування корпоративного проекту зі створення галузевого реферативного ресурсу спільними зусиллями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, Львівської обласної та Миколаївської науково-педагогічних бібліотек, бібліотек наукових установ АПН України, бібліотек ВНЗ III–IV рівнів акредитації педагогічного та інженерно-педагогічного профілів і бібліотек ОППО;
- створення корпоративних комп'ютерних мереж для доступу до галузевої інформації всіх категорій користувачів для надання їм рівних можливостей у задоволенні інформаційних потреб і отриманні послуг у сфері інформаційних комунікацій;

➤ науково-методичного забезпечення інноваційного розвитку освітянських бібліотек; створення банку інновацій в мережі освітянських бібліотек МОН України та АПН України.

Ділова частина семінару була доповнена екскурсією до музею історії педагогіки Черкаського регіону, створеного на базі ЧОПОПП.

Емоційно і духовно збагатила учасників заходу також поїздка до Кам'янського історико-культурного заповідника, пов'язаного з іменами учасників Південного товариства декабристів, поета О. С. Пушкіна та композитора П. І. Чайковського. Учасників семінару зустріли і щиро вітали міський голова м. Кам'янка Черкаської області **О. Г. Шамрай** та начальник відділу освіти Кам'янської районної держадміністрації **Ю. М. Таран**.

На завершення триденної роботи Всеукраїнського науково-практичного семінару **«Освітянські бібліотеки України в реалізації програми рівного доступу до якісної освіти»** його учасники висловили щире подяку організаторам – Павлі Іванівні Роговій, директору ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, начальнику Головного управління освіти і науки Черкаської обласної державної адміністрації Олені Василівні Фещенко, ректору Черкаського ОПОПП Наталії Миколаївні Чепурній та співробітникам ввірених їм установ – за спільну плідну роботу з організації та проведення заходу .

*Рогова П. І.,
канд. іст. наук,
директор Державної науково-педагогічної
бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського*

Освітянські бібліотеки України та їхня роль у формуванні інформаційного простору держави

В Україні, де нині відбувається реформування і модернізація освіти, все гостріше зростає необхідність розвитку інформаційного простору, насичення його інформаційними ресурсами, зокрема з психолого-педагогічних питань та освіти, а також створення системи широкого і грамотного їх використання, що підкреслено Концепцією суспільства знань, розробленою ЮНЕСКО, в якій викладено чотири найважливіші принципи інформаційного простору:

- свобода слова;
- рівний доступ до освіти;
- загальний і універсальний доступ до інформації, включаючи широке суспільне використання інформації;
- збереження і розвиток культурної різноманітності, включаючи мовну.

Аналіз наукової літератури свідчить, що питанню інформаційного простору присвячено чимало наукових праць зарубіжних та вітчизняних фахівців, зокрема Т. Берестової, В. Брижка, Ю. Жука, Н. Задорожної, С. Зуєва, К. Колина, В. Костюка, Б. Сизова, Ю. Трач, Я. Шрайберга та ін.

У зв'язку з актуальністю теми розглянемо поняття «інформаційний простір». У сучасній законодавчій базі України таке визначення відсутнє. У свою чергу, в наукових працях, зокрема вищезазначених фахівців, є визначення цієї дефініції, хоча єдиного розуміння немає. Ми погоджуємося з визначенням В. Брижка, що **«інформаційний простір (національний) – це інформаційне середовище, в якому здійснюються інформаційні процеси та інформаційні відносини щодо створення, збирання, відображення, реєстрації, накопичення, збереження, захисту й поширення інформації, інформаційних**

продуктів та інформаційних ресурсів, на яке поширюється юрисдикція держави».

Формування інформаційного простору потребує цілеспрямованої державної політики. Впродовж останніх 15 років в Україні вийшли друком документи, які певною мірою сприяли формуванню її інформаційного простору. Найвагоміші з них Закони України: «Про інформацію» (1992), «Про Національну програму інформатизації» (1998), «Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» (2007) тощо.

В останньому документі – Законі України «Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» підкреслено, що ступінь створення інформаційного суспільства в Україні, порівняно зі світовими тенденціями, недостатній. Визначено, що на сучасному етапі пріоритетним напрямом розвитку інформаційного суспільства в Україні є сприяння кожній людині в ширшому використанні сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для створення інформації і знань, впровадження ІКТ в діяльність бібліотек, архівів, музеїв. Також рекомендовано здійснювати інформаційну політику на базі бібліотек різних типів і видів, які, як соціальний інститут, цілком відповідають характеристикам демократичного суспільства. І справді, більшість сучасних бібліотек України сьогодні діють як поліфункціональні центри, а саме: наукові, освітні, культурно-просвітницькі, Інтернет-центри, інтелект-центри, центри правової, ділової, науково-освітньої інформації тощо. В умовах створення суспільства знань, інформаційного простору сформувалась нова парадигма діяльності бібліотек, якій притаманні поширеність і загальнодоступність інформації, можливість шукати і знаходити її, структурувати й аналізувати. У зв'язку з цим підвищується роль і значення бібліотек, на діяльність яких активно впливають ІКТ. Нова сфера характеризується такими тенденціями: розвитком системи електронних

наукових публікацій, зростанням обсягу каталогів і баз даних, наукових архівів, сайтів і порталів.

З огляду на вищезазначене, ми вважаємо, що розвиток та вдосконалення діяльності бібліотек освітянської мережі МОН України і АПН України різних типів як сучасних інформаційних центрів – ефективний спосіб не тільки для реформування та модернізації освіти в Україні, а й для створення ними галузевого сегмента з психолого-педагогічних питань й освіти, який є важливою складовою інформаційного простору нашої держави, й надання доступу до нього.

Адже, як зазначає директор ДНПБ Росії Б. Сизов, «інформаційно-освітні ресурси – це стратегічні ресурси інформаційного простору, які становлять собою сукупність науково-педагогічної, навчально-методичної, хрестоматійної, нормативно-технічної й інструктивної інформації, до якої забезпечений доступ користувачів, диференційований щодо ролі і місця учасника освітнього процесу, із забезпеченням можливості використання інформаційного ресурсу відповідно до особистісних інформаційних потреб користувача».

У зв'язку з вагомістю цієї проблеми Академія педагогічних наук України та Державна науково-педагогічна бібліотека імені В. О. Сухомлинського, **як головна бібліотека книгозбірень освітянської мережі МОН та АПН України**, з часу свого створення значну увагу приділяють удосконаленню діяльності книгозбірень мережі, а саме педагогічним та навчально-педагогічним, які на всіх етапах розвитку освіти були і є невід'ємною і вагомою складовою ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського і які, на жаль, через об'єктивні і суб'єктивні причини нині поволі залучаються до створення інформаційно-освітнього простору держави та сукупного інформаційного ресурсу з психолого-педагогічних питань. Аналіз комп'ютеризації бібліотек мережі, а саме: педагогічних і навчально-педагогічних бібліотек різних видів і типів, наукових установ АПН України, бібліотек ВНЗ I–IV рівнів акредитації

педагогічного й інженерно-педагогічного профілів, бібліотек ІППО, шкіл і профтехосвіти, проведений ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського у 2007 р. у межах науково-дослідної роботи «Теоретичні засади створення всеукраїнського інформаційного ресурсу з питань психолого-педагогічної науки і освіти на базі Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського» (наук. керівник – канд. іст. наук. П. І. Рогова), дозволив зробити такі висновки: 32 ВНЗ, 27 ІППО (всього – 59), 22 бібліотеки вищих навчальних закладів України III–IV рівнів акредитації педагогічного та інженерно-педагогічного профілів ведуть електронні каталоги (ЕК) (АБІС «УФД-Бібліотека», 2 – «ІРБІС») та окремі бібліотеки ІППО мають комп'ютери.

Дві науково-педагогічні бібліотеки – Миколаївська та Львівська – комп'ютеризовані, мають локальні мережі, АБІС «ІРБІС». Миколаївська науково-педагогічна бібліотека почала корпоратизацію зі шкільними бібліотеками міста Миколаєва.

Бібліотеки наукових установ АПН України, крім ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та бібліотеки ЦІППО АПН України, – не комп'ютеризовані. З 20 тис. шкільних бібліотек України тільки 6% використовують у своїй роботі інформаційно-комунікаційні технології.

Необхідно зауважити, що зазначене вище має свої об'єктивні і суб'єктивні причини. Передусім дається взнаки, що педагогічні бібліотеки України за радянської влади не були об'єднані в галузеву мережу і чітко визначені як спеціальні, не мали власного галузевого республіканського інформаційно-методичного та координаційного центру. **В УССР не сформовано обласні і міські науково-педагогічні бібліотеки, які мали бути інформаційними і методичними центрами освітянської мережі в областях, була відсутня ієрархія визначення цілей і завдань цих бібліотек.**

Окреслене вище позначилося не тільки на розвитку бібліотек галузі, на формуванні мережі та її структурі, а й на створенні всеукраїнського

галузевого ресурсу з психолого-педагогічних питань у педагогічних й навчально-педагогічних бібліотеках, системній інформаційній діяльності цих бібліотек щодо забезпечення розвитку вітчизняної педагогічної науки, освіти і практики, їх матеріально-технічному стані, рівні динаміки. Я не випадково це підкреслюю у своїх статтях і виступах, у сьогоднішньому виступі, адже пріоритетними напрямками ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського на нинішньому етапі є:

- актуалізація діяльності педагогічних та навчально-педагогічних бібліотек України як спеціальних в нашій державі;
- активізація співпраці педагогічних та навчально-педагогічних бібліотек в єдиній галузевій системі МОН України і АПН України на чолі з ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського для повноцінного інформаційного забезпечення розвитку вітчизняної педагогічної науки і практики;
- формування всеукраїнського галузевого ресурсу як складової інформаційного простору держави на базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського у традиційній та електронній формах;
- створення системи інформаційного забезпечення розвитку педагогічної науки і освіти як первинними, так і вторинними документами (бібліографічними, реферативними, оглядово-аналітичними) в традиційному і електронному вигляді;
- трансформація бібліотек освітянської мережі на сучасні галузеві інформаційні центри;
- формування корпоративної мережі освітянських бібліотек МОН України і АПН України як невід'ємної складової інформаційного простору України;
- розвиток системи підготовки та перепідготовки фахівців бібліотек освітянської мережі на новому інноваційному рівні.

Все зазначене вище сприятиме формуванню інформаційного простору держави та створенню в ньому сегмента з психолого-педагогічних питань.

З огляду на важливі завдання, що стоять перед ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та мережею освітянських книгозбірень МОН та АПН України, нам сьогодні необхідно посилити координацію і кооперацію щодо формування галузевого ресурсу в електронному та традиційному вигляді, системного інформаційного забезпечення вітчизняної педагогічної науки, освіти і практики.

Для цього ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського співпрацює з кожним видом бібліотек мережі шляхом:

- 1) науково-дослідної діяльності з питань галузевого бібліотекознавства, бібліографознавства та книгознавства, яка впливає на удосконалення роботи бібліотек мережі та формування їх позитивного іміджу;
- 2) підготовки інструктивних та аналітичних документів, методичних рекомендацій;
- 3) аналізу планово-звітної документації всіх видів бібліотек мережі, крім шкільних, друк численних публікацій фахівців ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, в яких висвітлюються результати роботи бібліотек мережі, які активізують роботу бібліотек і спрямовують її на оновлення і модернізацію;
- 4) проведення конференцій, семінарів, круглих столів з проблемних питань тощо;
- 5) здійснення виїздів на місця з метою вивчення досвіду роботи бібліотек та надання їм допомоги;
- 6) участі у заходах, які проводяться МОН України, АПН України, АБУ й національними та державними бібліотеками України і зарубіжжя;
- 7) видання професійно-виробничої газети «Шкільна бібліотека плюс».

Інформаційно-аналітичні огляди щодо діяльності бібліотек різних видів нашої мережі ми надсилаємо до директорів бібліотек, ректорів ВНЗ, начальників управлінь освіти міст і областей, МОН України, АПН України.

Аналіз діяльності бібліотек освітянської мережі заслуховується на Бібліотечно-інформаційній раді АПН України. До речі, результати нашого

семінару також будуть розглянуті на цій Раді, головою якої є віце-президент, академік АПН України В. І. Луговий, заступник – О. Я. Савченко, доповідатимуться на зборах АПН України, на Президії, членами якої є ректори вузів, і ухвалюватимуться рішення, які сприятимуть удосконаленню нашої спільної роботи.

Усі вищезазначені кроки послідовно утверджують бібліотеки освітянської мережі як сучасні інформаційні центри, в яких надається доступ до якісної освіти.

Враховуючи зростання ролі і значення освітянських бібліотек, зокрема бібліотек вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації, як важливої складової в реалізації програми рівного доступу до якісної освіти та підготовки фахівців, Колегія Міністерства освіти і науки України у листопаді 2007 р. ухвалила рішення щодо активізації формування інформаційних ресурсів у книгозбірнях ВНЗ III–IV рівнів акредитації педагогічного та інженерно-педагогічного профілів й створення корпоративного каталогу бібліотек освітянської мережі на базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Це рішення враховано також у плані спільної діяльності МОН України і АПН України на 2007–2010 рр.

І це логічно, адже розвиток педагогічної науки і освіти в суспільстві знань пов'язаний з освітянськими бібліотеками, головною метою яких є інформаційна підтримка навчально-виховного процесу в закладах освіти, де вони діють, і від роботи яких залежить якість та зміст навчальних і наукових досліджень.

Чи готові сьогодні бібліотеки освітянської мережі створити повноцінний галузевий корпоративний ресурс, який стане інформаційною основою науково-дослідної роботи та навчально-виховного процесу в закладах освіти? Чи надають бібліотеки галузі науковцю, викладачу, вчителю якомога повний доступ до вітчизняних і світових інформаційних ресурсів? Чи створюють ці бібліотеки власні ресурси і оперативно надають до них доступ? Чи відповідають фонди наших бібліотек запитам читачів?

Можу впевнено стверджувати: певна робота ведеться, але педагогічна наука і практика потребують якнайшвидшого вирішення зазначених проблем, про що свідчить ряд факторів:

- освітянські бібліотеки майже не комплектуються науковими виданнями (первинними) зарубіжних країн і не повною мірою такими ж науковими вітчизняними виданнями. Щодо однієї з вагомих складових інформаційного ресурсу – реферативних документів, то більшість педагогічних бібліотек навіть не передплачує УРЖ «Джерело»;

- незважаючи на низку заходів на різних рівнях для організації доступу до світових електронних ресурсів (європейський проект INTAS «Доступ до електронних журналів для вчених нових незалежних держав» видавництв EBSRO, Springer, Elsevier та ін.), більшість українських вчених-педагогів не знає про можливість одержання такої інформації;

- у мережі освітянських бібліотек не проводиться системна робота щодо формування об'єднаного інформаційного галузевого ресурсу з психолого-педагогічних питань як вагової складової суспільства знань, інформаційного простору держави;

- у бібліотеках мережі системно не примножується вторинна інформація з науково-педагогічних питань, а саме бібліографічна, реферативна, аналітична.

Для вирішення цих питань ми, передусім, повинні працювати скоординовано і в кооперації з різними установами.

Перепоною у впровадженні інтеграційних змін у нашій мережі є певні моменти, на які я хочу звернути вашу увагу.

По-перше. Багато директорів бібліотек ВНЗ III–IV рівнів акредитації педагогічного профілю не надсилають необхідних документів до ДНПБ ім. В. О. Сухомлинського, вважаючи, що у них єдиний методичний центр – НБ КНУ ім. Т. Г. Шевченка. Ніхто цього не заперечує, але головним галузевим науково-методичним та координаційним центром бібліотек освітянської мережі МОН та АПН України, науковою установою з питань галузевого

бібліотекознавства, бібліографознавства та книгознавства є новостворена ДНПБ ім. В. О. Сухомлинського. Ідею створення такої мережі з головним всеукраїнським центром плекали провідні бібліотекарі-практики і науковці освітянської галузі з 20-х років ХХ століття. Ця ідея нарешті втілилась в незалежній Україні! Я вважаю, що думки і дії певних сучасників, м'яко кажучи, дилетантські, недовговічні, бо наша мережа з роками міцнішає, консолідується, наявні хороші результати від співпраці, а надалі їх буде ще більше, бо нас об'єднує єдина мета, завдання і робота, яку ми любимо і прагнемо виконувати ще краще.

По-друге. Через відсутність звітних матеріалів присутніх ми не маємо змоги надавати об'єктивні дані про стан мережі освітянських бібліотек для статистичного збірника «Бібліотечна Україна в цифрах», який готує Національна парламентська бібліотека України, та для інших статистичних документів установ.

По-третє. У наукових статтях та монографіях (Г. Шемаєва, О. Воскобойнікова-Гузєва, П. Рогова та ін.) в аналізі стану бібліотечних мереж відсутні аналітичні та повні статистичні дані діяльності бібліотек освітянської мережі МОН України та АПН України. До нас, як головної бібліотеки галузі, звертаються з питаннями, і ми відчуваємо відповідальність за нашу спільну роботу, бо інформаційний простір держави створюється на **трьох рівнях:**

- національному;
- галузевому;
- регіональному.

Отже, зробимо висновки.

Минув рік після нашої останньої зустрічі на Всеукраїнській конференції, яку проводила ДНПБ ім. В. О. Сухомлинського у 2007 р. Впродовж 2008 року спостерігався очевидний прогрес в інтернатизації бібліотек галузі, в їхній діяльності щодо створення електронних ресурсів, збільшенні кількості сайтів, які набувають системних рис, у регіонах в

освітянських бібліотеках розпочато корпоративну діяльність. Про позитивні інноваційні кроки бібліотек галузі ми почуємо сьогодні на цьому семінарі, на якому прозвучать і будуть продемонстровані здобутки, буде проаналізовано стан електронних ресурсів, відмічено позитивні зрушення і зазначено проблеми, які потребують негайного розв'язання. А головне, ми повинні розробити стратегію нашої подальшої співпраці щодо створення повноцінного галузевого ресурсу та надання оперативного доступу до нього.

Перспектива нашої спільної діяльності передбачає три вагомих напрями:

1. Розроблення наукових, науково-методичних та організаційних засад щодо формування корпоративного електронного ресурсу, який містить бази даних (бібліографічні та повнотекстові), електронні бібліотеки, депозитарії та наукові портали, завдяки чому бібліотеки освітянської мережі надаватимуть науковцям і практикам галузі доступ до широкого спектру інформаційних ресурсів і послуг через Інтернет, МБА й електронну доставку документів, а в кінцевому результаті – освітянські бібліотеки стануть інтерактивними центрами інформаційної підтримки науково-освітніх процесів в Україні.

2. Обговорення й ухвалення рішень щодо спільної роботи для підготовки реферативної інформації з психолого-педагогічних питань, яка має висвітлювати розвиток педагогічної науки і освіти в регіонах з подальшим її відображенням в загальнодержавній електронній базі «Україніка наукова» та в галузевій реферативній базі на порталі ДНПБ ім. В. О. Сухомлинського.

3. Вирішення питання щодо координації та кооперації провідних бібліотек галузі у підготовці бібліографічної продукції з актуальних психолого-педагогічних питань та оприлюднення її на порталі ДНПБ ім. В. О. Сухомлинського.

Кожний з цих трьох глобальних напрямів потребує глибокої і системної роботи, як наукової, так і практичної, яка буде розпочата на цьому семінарі.

Чепурна Н. М.,

*директор
Черкаського обласного інституту
післядипломної освіти педагогічних
працівників, канд. пед. наук, доцент*

Інформатизація регіональної системи освіти Черкаської області в рамках реалізації програми рівного доступу до якісної освіти

Модернізація системи освіти України у відповідності до вимог світового освітнього простору актуалізує проблему оновлення змісту і технологій діяльності інститутів післядипломної педагогічної освіти як провідних організаторів безперервної освіти (або освіти впродовж життя) працівників освітньої галузі.

Сьогодні в Черкаському обласному інституті післядипломної освіти педагогічних працівників **розробляється і впроваджується проект створення інформаційно-ресурсного середовища системи післядипломної освіти**, який має вирішити проблему **комплексної інформатизації регіональної системи освіти**. Проект не потребує змін законодавчих актів та нормативно-правових документів з питань післядипломної освіти, але розширює можливості інституту щодо організації системи безперервної освіти педпрацівників.

Здійснення зазначеного проекту уможливить вирішення **трьох стратегічних завдань**, а саме:

1. Модернізацію структури і змісту підвищення кваліфікації педагогічних працівників і управлінських кадрів в сучасних умовах входу України у європейський простір.

2. Створення цілісної системи неперервної професійної освіти на принципах мережевої організації.

3. Забезпечення рівного доступу всіх учасників навчально-виховного процесу до освітніх ресурсів.

Отже, проект спрямовано на інтегровану і комплексну реалізацію завдань Державної програми «Інформаційно-комунікаційні технології в освіті і науці на 2006–2010 роки» та проекту «Рівний доступ до якісної освіти» в Україні.

Стратегічною метою проекту є створення умов для системного впровадження та активного використання інформаційних і комунікаційних технологій всіма учасниками освітньої галузі у власній педагогічній діяльності.

Основні завдання проекту:

Створення, розповсюдження і впровадження у навчальний процес сучасних електронних навчальних матеріалів, їх інтеграція з традиційними навчальними посібниками, а також розробка засобів підтримки і супроводу, в тому числі:

1. Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у процес підвищення кваліфікації керівних і, зокрема, педагогічних кадрів та у навчально-виховний процес закладів освіти області.

2. Створення регіональної системи інформаційної та науково-методичної підтримки навчального процесу *(на сайті інституту: колекція цифрових ресурсів, блок повнотекстових науково-методичних матеріалів, блоги науково-педагогічних працівників інституту, форум з актуальних проблем освітньої діяльності, чат, Інтернет-заходи: конференції, семінари, олімпіади.)*

3. Розвиток регіональної системи дистанційної освіти педпрацівників.

4. Комплексна автоматизація шкільних бібліотек та забезпечення доступу їх користувачів до віддалених інформаційних ресурсів провідних бібліотек України та зарубіжжя.

5. Інтенсифікація процесу комп'ютеризації освітніх закладів та підключення їх до мережі Інтернет. Забезпечення рівного доступу установ освітньої галузі Черкаської області до освітніх Інтернет-ресурсів.

Для реалізації цих завдань науково-методичними працівниками інституту розроблені та впроваджуються ще такі проекти:

- **«Регіональна система науково-методичної підтримки навчально-виховного процесу в закладах освіти».**

- **«Регіональна система інформаційно-ресурсної підтримки шкільних бібліотек».**

Зупинимося на змісті цих проектів докладніше.

Проект «Регіональна система науково-методичної підтримки навчально-виховного процесу в закладах освіти» містить такі підпроекти:

1. *«Об'єднана регіональна мережа освітніх порталів районних (міських) відділів освіти та навчальних закладів області».*

2. *«Колекція цифрових ресурсів».*

3. *«Науково-методичне забезпечення ЗНЗ».*

4. *«Система дистанційної освіти педагогічних працівників області».*

5. *«Клубно-дистанційна форма науково-методичної роботи».*

Головна мета підпроекту «Об'єднана регіональна мережа освітніх порталів районних (міських) відділів освіти та навчальних закладів області»: – створення єдиного інформаційного освітнього середовища в регіоні і забезпечення безкоштовного і безлімітного доступу до нього всіх навчальних закладів області.

Структуру регіональної системи освітніх порталів можна представити у вигляді трирівневої ієрархії:

Перший рівень – рівень навчального закладу.

Другий рівень – районний.

Третій рівень – регіональний.

На порталі інституту створена та постійно поповнюється **«Колекція цифрових освітніх ресурсів»**.

Цифрові ресурси призначені для **дошкільної, початкової і загальної середньої освіти**. Головне завдання цифрової колекції — це максимально повне забезпечення навчального процесу наочними посібниками.

Кожен педагог відповідно до свого фаху має змогу скористатися цифровими ресурсами, які прив'язані до конкретного навчального предмету, класу, теми Програми 12-річної школи.

Колекція містить статичні, динамічні й інтерактивні цифрові ресурси, а саме:

- навчально-методичні, художні і наукові тексти;
- графічні зображення;
- фотографії;
- таблиці;
- картографічні системи;
- тестові завдання;
- презентації;
- звукові і музичні файли;
- мультимедійні проекти;
- цифрові копії художніх і науково-популярних фільмів;
- моделі фізичних явищ, природно-наукових і соціальних процесів;
- словники, програми-перекладачі тощо.

Цифрова колекція постійно поповнюється авторськими розробками науково-методичних працівників інституту, педагогів та учнів області, а

також систематизованими та описаними Інтернет-ресурсами. Ці ресурси колекції є вільно доступними для кожного користувача.

На нашу думку, одним з найважливіших **джерел поповнення колекції** також можуть бути:

- масиви цифрових освітніх ресурсів, які розробляються у проектах, реалізованих Міністерством освіти і науки України, обласними інститутами післядипломної педагогічної освіти;
- фонди музеїв, бібліотек, архівів;
- програмні продукти, накопичені організаціями-виробниками цифрових освітніх ресурсів під час реалізації державних програм і їхньої власної комерційної діяльності.

Ці об'єкти дозволять завершити формування предметних колекцій по всіх основних предметах базового навчального плану.

Підпроект «Науково-методичне забезпечення загальноосвітніх навчальних закладів».

Цей розділ порталу постійно наповнюється повнотекстовими науково-методичними та інформаційними джерелами для підтримки освітньої діяльності. У ньому зібрано нормативно-директивні документи, інноваційні науково-методичні та інформаційні матеріали для науковців і всіх категорій педагогічних працівників.

Практикується проведення Інтернет-конференцій, Інтернет-семінарів, Інтернет-олімпіад. Педагоги області отримали можливість он-лайн-спілкування з науково-методичними працівниками інституту через форум, чат.

Крім того, педагогічні працівники мають змогу залишити власні коментарі на сайті «Блоги працівників інституту», на якому з актуальних проблем освітньої діяльності відбувається спілкування освітян-користувачів сайту з усіма науково-педагогічними працівниками інституту.

Підпроект «**Система дистанційної освіти педагогічних працівників області**» реалізується з метою задоволення індивідуальних потреб педагогічних працівників у підвищенні кваліфікації.

На сьогодні створено платформу для дистанційного навчання на основі програмного забезпечення Moodle (мудл) та успішно проводяться дистанційні курси для учителів християнської етики, англійської мови, образотворчого мистецтва та шкільних бібліотекарів. Постійно розширюється перелік категорій педагогічних працівників, які матимуть змогу пройти курси підвищення кваліфікації у дистанційному режимі.

Розпочато реалізацію підпроєкту, що має на меті створення **клубно-дистанційної форми науково-методичної роботи**, яка надасть можливість визначеному колу наукових та педагогічних працівників у дистанційному режимі досліджувати вузькі специфічні теми професійної діяльності: від сутності та методології різних феноменів педагогічної науки та практики до методики та технологій їх запровадження в освітню діяльність. Це своєрідна форма колективного дослідження актуальних проблем педагогічної діяльності. Форми спілкування учасників дослідження – Інтернет-конференції, Інтернет-семінари, Інтернет-консультації через форум і чат. Результати колективного дослідження будуть популяризуватися шляхом видання науково-методичних посібників та презентацій на масових педагогічних заходах обласного та всеукраїнського рівнів.

Проект «**Створення системи інформаційно-ресурсної підтримки бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів**» спрямовано на модернізацію діяльності бібліотеки інституту як складової ресурсного центру, яка виконує на регіональному рівні такі інноваційні функції:

- центру корпоративної каталогізації (на сьогодні електронний каталог бібліотеки інституту налічує 8200 записів і розміщується на Черкаському освітянському порталі);
- центру МБА для бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів;
- центру електронної доставки документів;

- центру професійної перепідготовки і підвищення кваліфікації бібліотечних фахівців на основі інноваційних технологій в галузі інформатизації бібліотек.

Реалізація цього проекту передбачає:

- формування організаційного, програмно-технологічного і технічного середовища;
- забезпечення оперативного телекомунікаційного доступу шкільних бібліотек та її користувачів до бібліографічних і повнотекстових баз даних провідних освітянських бібліотек України та зарубіжжя.

Система будується на базі програмних продуктів АБІС «Славутич» та АБІС «Славутич-шкільний», які мають гриф Міністерства освіти і науки.

АБІС «Славутич-шкільний» – комплексна автоматизація технологічних процесів шкільної бібліотеки з можливістю запозичення із мережі Інтернет каталожних записів, доступу користувачів (педагогів, учнів) до віддалених інформаційних ресурсів провідних бібліотек.

При порівнянні АБІС «Славутич» з іншими наявними вітчизняними розробками слід зазначити такі його **переваги**:

- можливість обміну бібліографічними записами з усіма бібліотеками, які підтримують MARC-формати;
- одночасна робота з іншими бібліотеками, використовуючи комунікативні формати;
- запозичення та передача бібліографічних записів за протоколом Z39.50;
- онлайнове з'єднання та редагування авторитетних записів, онлайн пошук за протоколом Z39.50 та замовлення на літературу;
- можливість створювати відомчу або регіональну корпоративну бібліотечну мережу університетських і публічних бібліотек з підтримкою корпоративної каталогізації і зведеного електронного каталогу.

Отримавши позитивні результати реалізації **Проекту інституційного розвитку**, висловлюємо зацікавлення щодо участі у Проекті **APNNET**, метою якого є створення єдиного інформаційного простору бібліотек системи післядипломної педагогічної освіти АПН України та інтеграція їх у вітчизняний, європейський і загальносвітовий бібліотечний інформаційний простір.

Очікувані результати виконання вищезазначених проектів:

1. Підвищення якості освіти за рахунок ефективного використання сучасних ІКТ.
2. Створення умов для розвитку технологій інтерактивного дистанційного навчання.
3. Підвищення якості навчання у сільській місцевості шляхом організації доступу з Інтернет віддалених шкіл до інформаційних освітніх ресурсів, упровадження в навчальний процес сучасних електронних навчальних матеріалів, підготовка фахівців до використання ІКТ.
4. Створення системи науково-методичної підтримки викладачів освітніх навчальних закладів у роботі з мережею Інтернет у реальному часі.
5. Розвиток системи пошуку обдарованих дітей і робота з ними на основі використання можливостей ІКТ для організації спілкування з провідними викладачами і науковцями.
6. Як результат – забезпечення рівних можливостей доступу до якісної освіти всіх учасників навчального процесу.

Завершити презентацію проекту інституційного розвитку хочу словами Гордона Драйдена: «Той народ, який першим реалізує можливості цифрових комунікацій і введе їх до навчальної методики, очолюватиме світовий освітній простір».

Роскіна Т. І.,

директор

Миколаївської науково-педагогічної бібліотеки

**Інноваційна діяльність Миколаївської
науково-педагогічної бібліотеки – важливий чинник
оптимізації науково-інформаційного забезпечення
вітчизняної педагогічної науки, освіти і практики**

Відповідати вимогам часу означає вміло впроваджувати інновації: застосовувати на практиці досягнення розвитку бібліотечної справи, широко використовувати стратегічне планування, маркетинг та проектну роботу, у повній відповідності до суспільних освітянських потреб.

Інновації – невід’ємний елемент розвитку бібліотеки. Одним із напрямів інноваційної діяльності є проектна, у доцільності якої ми переконалися на практиці. Окрім того, що проектна діяльність дозволяє визначати стратегічні цілі і тактику їх досягнення, є можливість розкрити творчі здібності працівників бібліотеки.

Я розповім про деякі проекти, які, на наш погляд, найбільш ефективно спрацювали на користь користувачів та імідж бібліотеки.

Коли в 2000 р. ми розробили перший проект «Миколаївська науково-педагогічна бібліотека в освітньо-інформаційному просторі» (2000–2005 рр.), крім бажання стати сучасним інформаційним центром, не було нічого: ні комп’ютерів, ні Інтернет, ні мережі, ні коштів на це все. Але ми спланували,

якою ми бачимо свою бібліотеку, передбачивши відповідне технічне оснащення, підключення її до Інтернет, підвищення кваліфікації працівників, фандрейзингову та маркетингову діяльність.

Це перший проект бібліотеки, який не лише визначив її головне місце у мережі освітянських бібліотек, але й надав нового змісту буденній роботі усіх її структурних підрозділів (створення власного сайту, навчання працівників бібліотеки основам ПК і Інтернету, роботі над електронними бібліотечними ресурсами).

Тому вже в 2001 році стала можливою участь нашої бібліотеки в проекті посольства США в Україні «Програма розширення доступу та навчання в Інтернет» (2001–2008 рр.) за сприяння IREX/IATP.

На конкурсних засадах ми отримали право взяти участь у міжнародному проекті, завдяки якому одержали повністю оснащений Інтернет-центр при бібліотеці. На базі цього центру розпочато вже власний самостійний проект «Підвищення інформаційної культури педагогів» (2001–2008 рр.)

Проект діє і сьогодні. Його мета – безкоштовне навчання основам ПК та Інтернет-технологіям педагогів міста і області.

Ефективним, на наш погляд, є проект «Науково-педагогічна бібліотека – шкільним» (2002–2008 рр.). Заплановано розгляд питань стосовно стану шкільних бібліотек на засіданні колегії міського управління освіти, нові підходи в системі підвищення кваліфікації не тільки з працівниками бібліотек, а і з керівниками шкіл.

Щоб привернути увагу до проблем шкільних бібліотек, ми ініціювали, а Миколаївська обласна бібліотечна асоціація та міське управління освіти нас підтримали, проведення конкурсу «Шкільна бібліотека нового тисячоліття» за номінаціями:

- Погляд у минуле (історія бібліотеки);
- Керівник і бібліотека;
- Затишно, зручно, комфортно;

– Веб-бібліотекар (робота в Інтернеті зі створення власних веб-ресурсів);

– Партнер (плідне співробітництво з колективом вчителів та учнів).

Були передбачені також номінації для активних читачів-школярів:

– Золотий сайт (кращий сайт школи чи бібліотеки);

– Імідж-пропозиція.

Переможців конкурсу нагороджено призами. А головним досягненням ми вважаємо те, що 12 бібліотек покращили матеріально-технічну базу (виконано ремонт, закуплено нові меблі, придбано комп'ютери і підключено до Інтернет). Вже і конкурс закінчився, а змагання триває і досі. Змагаються директори шкіл та бібліотечні працівники за надання їхній бібліотеці звання кращої. До цього процесу залучилися начальник управління освіти, мер міста та спонсори. Протягом минулого навчального року відкрито дві шкільні бібліотеки – у ЗОШ № 57 (13 комп'ютерів з підключенням до Інтернет, з сучасними меблями, ремонтом) та ЗОШ № 51 (5 комп'ютерів). На останній серпневій нараді директори шкіл з гордістю рапортували: де ремонт зробили, де комп'ютери купили й підключили до Інтернет та скільки книжок придбали.

Досвід роботи з цього питання зацікавив наших колег з Росії, Білорусі, України, тому доцільним стало проведення Міжнародної науково-практичної конференції «Тенденції розвитку шкільних бібліотек в інформаційному суспільстві». Учасники конференції обмінялися цікавим досвідом, побачили системність і результати в роботі з шкільними бібліотеками. Я вдячна колегам, які до нас приїхали, підтримали, і ми разом з учасниками цього семінару, з мером м. Миколаєва та начальником управління освіти вирішили дуже важливі питання щодо матеріального заохочення та комплектування шкільних бібліотек, що є прикладом успішної корпоративної праці.

Входження в інформаційне суспільство, створення власних інформаційних ресурсів неможливі лише своїми силами, без координування зусиль інших бібліотек. Тому з нашої ініціативи та за підтримки

Миколаївської обласної асоціації розпочато корпоративний проект «Зведений електронний каталог бібліотек міста» (2008 рік), в якому взяли участь провідні бібліотеки міста. З ним можна ознайомитися на сайті нашої бібліотеки.

У 2008 році ми стали учасниками міжнародного проекту, започаткованого фундацією Мелінди та Білла Гейтсів «Глобальні бібліотеки» в Україні, який адмініструє IREX. На першому етапі проекту нами досліджено матеріально-технічний стан освітянських бібліотек міста й області з метою їх можливої подальшої комп'ютеризації. Це була дуже складна робота, беручи до уваги те, що ми не мали статистики, єдиного координаційного методичного центру. Було проведено 18 семінарів з методики аналізування діяльності бібліотек, бібліотекам надавалася допомога у тлумаченні технічних термінів. Ми пересвідчилися у великому бажанні наших освітянських бібліотек стати сучасними інформаційними центрами. Робота велася мобільно, оперативно, в чому активно нам допомагало обласне управління освіти і науки. Як наслідок, командою цього проекту наша бібліотека визнана «Найкращою бібліотекою місяця в Україні».

Три роки ми, Павла Іванівна Рогова та ректор Миколаївського державного університету ім. В. Сухомлинського працювали над відкриттям спеціальності педагога-бібліотекаря. Спеціальність відкрили, але не змогли набрати студентів. І це наш біль. Тому ми презентували проект «Спадкоємність у професії» (2008 р.), мета якого – навчити старшокласників працювати з програмним забезпеченням АБІС «ІРБІС» для створення електронних каталогів шкільних бібліотек, тим самим ближче їх ознайомити з професією бібліотекаря. У рамках проекту заплановано відвідування кращих бібліотек Миколаївщини, створення веб-сторінок своїх бібліотек, участь у бібліотечних заходах та ще багато чого цікавого. Впевнені, що системна робота в цьому напрямі дасть позитивні результати.

Після участі у Всеукраїнському семінарі «Бібліотечне обслуговування дітей і підлітків у США: інноваційні програми та кращий досвід», який проходив у м. Феодосія за підтримки посольства США в Україні, у нас виникла ідея ще трьох нових проєктів, про які детальніше буде повідомлено пізніше. Пані Кетлін Дегянські, співробітниця бібліотеки Квінсу в Нью-Йорку, два дні в ігровій формі, демонструючи фільми про роботу бібліотеки, розповідала про використання електронних ресурсів в роботі з дітьми та правові аспекти цієї діяльності. Це приклад інноваційних програм в роботі з бібліотечними працівниками, що, в свою чергу, сприяє творчому підходу до роботи з користувачами бібліотеки.

Зупинимось ще на одному аспекті. На перший погляд, наші заходи – Дні інформації, Дні фахівця, читацькі конференції, тренінги, ділові ігри, акції та інші форми роботи не є новими, але все ж їхній інноваційний характер відбивається у методиці їх підготовки та проведення. Естетично оформлені афіші та запрошення, робота з пресою, депутатами, бізнесменами, які є спонсорами заходу, цікаві гості, продумане музичне оформлення, використання електронних ресурсів, при цьому не забуваючи про головне – її величність Книгу – все це зробить захід цікавим, потрібним і підніме імідж бібліотеки.

Будь-яка інноваційна діяльність повинна мати кінцевий ефективний результат, інакше вона просто не має сенсу. Звідси випливає, що важливу роль відіграє управлінська діяльність бібліотек, в основі якої лежить аналіз результативності змін, що, з одного боку, дозволяє усвідомлювати перспективні інноваційні потреби та ініціювати подальший перебіг змін, а з іншого – виявляє найефективніші нововведення, які можна транслювати в соціальну сферу, розглядати як потенційні інноваційні пропозиції для інших бібліотек.

Савенкова Л. В.,

*канд. пед. наук,
директор Научной библиотеки
Национального педагогического университета
имени М. П. Драгоманова*

Организация работы по созданию баз данных электронного каталога в режиме удаленного доступа в среде АБИС «ИРБИС»

Стремительный рост современных технологий в короткие сроки делает привычными реализацию возможностей, которые еще недавно казались человечеству просто фантастическими. В первую очередь это касается информационно-коммуникационных технологий, прогресс в области которых сопровождается расширением разнообразия, увеличением масштабов и ростом значимости информационной деятельности в целом. Специалисты в области информационных технологий указывают на специфическую ее цель – эффективное производство информационной продукции и рациональное использование информационных ресурсов в процессе удовлетворения информационных потребностей пользователей. Качественную специфику информационной технологии определяют следующие ее компоненты: виды и содержание информационных процессов, состав и структура ресурсной базы, номенклатура инструментальных (технических, программных, лингвистических) средств, способы организации производственного процесса.

Понятие «новые информационные технологии» часто ассоциируется с компьютеризацией информационных процессов, сменой носителей информации, освоением новейших средств и систем связи. Но, по сути, речь идет не только о технических средствах, но и о новых методах реализации информационных процессов (поиск, обработка, хранение, распространение информации) (Пилко И. С. Информационные и библиотечные технологии. – СПб., 2006).

Применение сетевых информационных технологий обеспечивает интеграцию и кооперированное создание и использование распределенных информационных ресурсов путем телекоммуникационного доступа к ним. Реализация принципа однократного ввода информации и многократного и многоцелевого ее использования дает эффект экономии всех видов затрат на информационные процессы. Рассматривая реализацию вышеназванного принципа в библиотечной работе, мы в первую очередь говорим о базах данных библиографической информации. Именно с создания электронных каталогов начиналась эра повсеместного внедрения информационных технологий в библиотечную работу. Это было продиктовано не только желанием идти в ногу со временем, но и необходимостью преодолеть разрыв между накопленным библиотеками информационным ресурсом и его коммуникационными возможностями. Не стала исключением и библиотека НПУ им. М. П. Драгоманова. Мы, как и большинство библиотек, постепенно проходили этап за этапом: от работы локальных автоматизированных рабочих мест каталогизаторов, локальных сетей в разных подразделениях библиотеки, с последующим записыванием отдельных баз данных на сервере главного корпуса, до ставшей теперь возможной, с применением «ИРБИС-64», работы в удаленном u1088 режиме по созданию единых баз данных электронного каталога. Решающим фактором для принятия решения по организации работы с едиными базами данных в удаленном режиме было объединение при помощи оптоволоконной сети корпусов университета, расположенных в разных частях города. Решение приступить к такой работе

на начальном этапе не было единодушным среди сотрудников библиотеки. Неприятие объяснялось различными причинами: от технических перебоев в работе сети, зависящей от множества факторов, до возможных потерь и путаницы при слиянии баз данных, создававшихся сотрудниками в различных подразделениях библиотеки. Следует отметить, что переживания не были безосновательными. Не все персональные компьютеры, используемые в библиотеке в качестве автоматизированных рабочих мест, представляют собой технику «последнего поколения». Часть ПК не в состоянии поддерживать требования, предъявляемые новым программным обеспечением. Кроме того, необходимо было проверить качество локальных сетей в помещениях библиотеки различных корпусов университета. Эту работу начали с двух наибольших подразделений: главного и гуманитарного корпусов. Вторым, не менее важным, вопросом было разрешение проблемы слияния баз данных. Каждое подразделение библиотеки, имеющее возможность работать с базами данных электронного каталога, использовало основные базы данных, которые создавались в главном корпусе. Основные базы данных при необходимости пополнялись записями на книги из подразделений библиотеки. Пополнялись добавочными сведениями и записи из основных баз данных, поэтому необходимо было решить проблему рационального слияния баз данных, с выбором наиболее корректно созданных записей и в очень короткие сроки. В работе с базой данных книг мы пошли на риск представления в ней дублетных записей с последующим сравнением этих записей, выбором лучшей, редактированием и дополнением недостающих элементов из параллельной записи. После чего дублетная запись уничтожалась. Эта работа требует продолжительного времени и соответствующих трудозатрат, однако коллегиально было признано, что такое решения будет наиболее оптимальным и позволит свести до минимума риск потери данных.

Основную работу по слиянию баз данных статей взяла на себя заведующая отделом информационно-коммуникационных технологий Пекур

Е. В. Первой и главной задачей было слияние сводных записей на периодические издания и сведения регистрации поступивших номеров в различные подразделения библиотеки. Основную проблему представляло сохранение иерархических связей между записями разного уровня, т. е. необходимо было избежать потери «поиска по связи». Благодаря продуманным деталям выполнение этой работы в основном завершено.

Дублетные записи на статьи в базе данных отсутствовали благодаря изначальному решению о распределении периодических изданий для создания аналитических записей по разным подразделениям библиотеки.

При создании библиографических описаний документов в среде «ИРБИС» принципиально возможны различные способы формирования записей: от клавиатурного ввода или копирования данных о документе из различных источников до заимствования с последующим редактированием библиографических записей. Каждый из этих способов используют библиотекари и библиографы в работе с базами данных электронного каталога. Значительную и квалифицированную помощь в создании именно аналитических записей оказала подписка на библиографические базы данных у фирмы «Матрикс-пресс». Предоставленная возможность использовать записи, созданные на высоком профессиональном уровне, значительно сократила трудовые затраты библиотеки.

В настоящее время подразделения библиотеки в главном и гуманитарном корпусах полностью перешли на работу по созданию баз данных в удаленном режиме. На очереди подразделения, находящиеся при четырех территориально удаленных корпусах институтов, входящих в структуру университета.

Савенкова Л. В.,

*канд. пед. наук, директор Наукової бібліотеки Національного педагогічного
університету імені М. П. Драгоманова*

**Аналітичний огляд веб-сайтів бібліотек ВНЗ III–IV рівнів
акредитації педагогічного профілю та Державної науково-педагогічної
бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського**

У Національній програмі інформатизації одним з найважливіших завдань, спрямованих на розв'язання загальносуспільних проблем з урахуванням світових напрямів розвитку та досягнень у сфері інформатизації, визначено завдання забезпечення розвитку освіти, науки і культури. Головною метою Національної програми інформатизації є створення необхідних умов для забезпечення громадян своєчасною, достовірною та повною інформацією шляхом широкого використання інформаційних технологій.

Вивчення інформаційних потреб користувачів мережі Інтернет, опанування інтернет-технологій дозволяє бібліотекам запровадити нову форму інформаційної діяльності – обслуговування віддалених користувачів. Більшість вітчизняних бібліотек вже не є пасивними споживачами інформації, наданої у глобальній мережі, а створює власні інформаційні ресурси і надає їх широкому колу користувачів. Значною мірою це реалізується через створення веб-сайтів, покликаних всебічно представляти бібліотеку у світовому інформаційному просторі. Їх використання дозволяє зробити бібліотеку відкритою для кожного потенційного користувача, значно

розширити коло споживачів послуг і, таким чином, зайняти визначальне місце у світовій інформаційній інфраструктурі.

Згідно з минулорічним аналізом, представлення бібліотек вищих педагогічних навчальних закладів у мережі Інтернет обмежувалося 10 веб-сторінками з інформацією про бібліотеки 27 ВНЗ. Попередній аналіз веб-сайтів бібліотек вищих навчальних педагогічних закладів України засвідчив, що вони містили переважно довідкову та контактну інформацію стосовно бібліотеки. На початок 2008/2009 навчального року кількість веб-сторінок бібліотек педагогічних університетів зросла до 20. На наш погляд, це значний крок уперед на шляху до інформатизації освіти нашої держави. Зрозуміло, що створення бібліотечних сайтів не є одноразовою акцією: сайти повинні постійно підтримуватись в робочому стані.

Передусім, бібліотечні веб-сайти розрізняються фахівцями за структурою побудови та інформаційним наповненням. За інформаційним наповненням веб-ресурси можна розподілити на ілюстративні (в яких стисло наводяться дані про бібліотеку) та інформативні (в яких, крім інформації про бібліотеку, користувачам доступні вторинні і первинні інформаційні ресурси). За цими критеріями можна визначити, що більшість бібліотек педагогічних ВНЗ, створюючи власний сайт, ставить завдання створити його багаторівневим та інформаційно насиченим. Існує багато варіантів підходів до побудови сайтів. Найбільш структурно-організованими та інформаційно повноцінними, на наш погляд, є: сайт Наукової бібліотеки Тернопільського національного педагогічного університету (Рис. 1, 2, 3, 4)

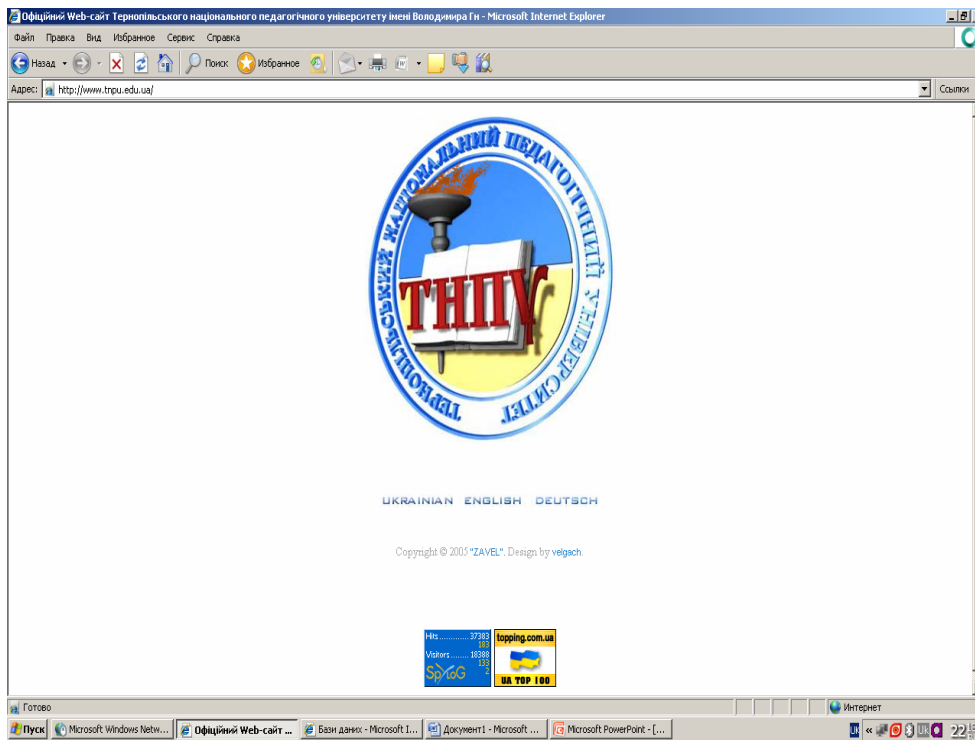

Рис. 1

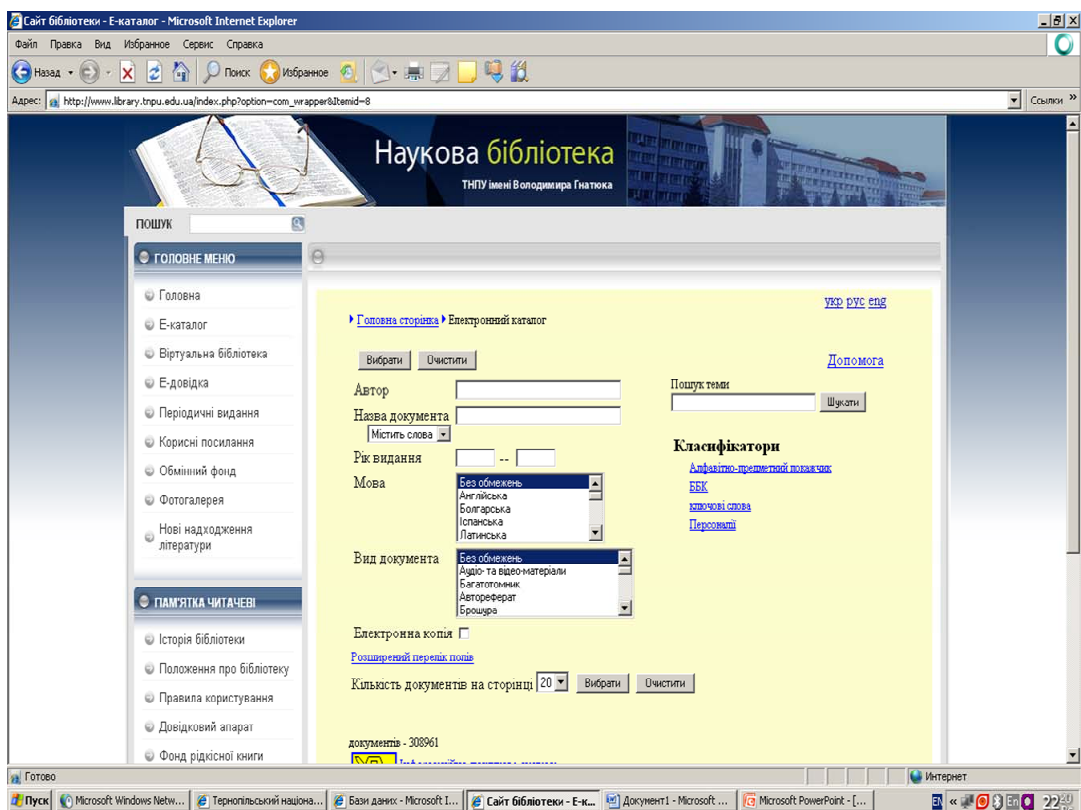

Рис. 2

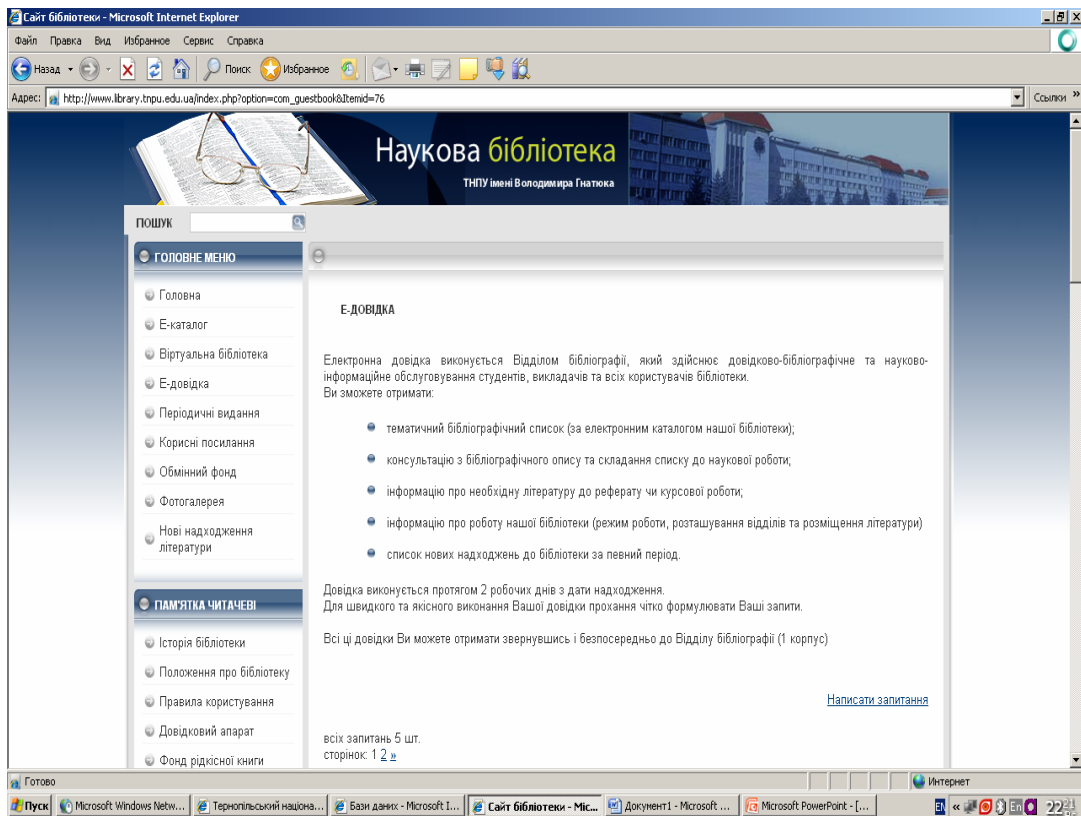

Рис. 3

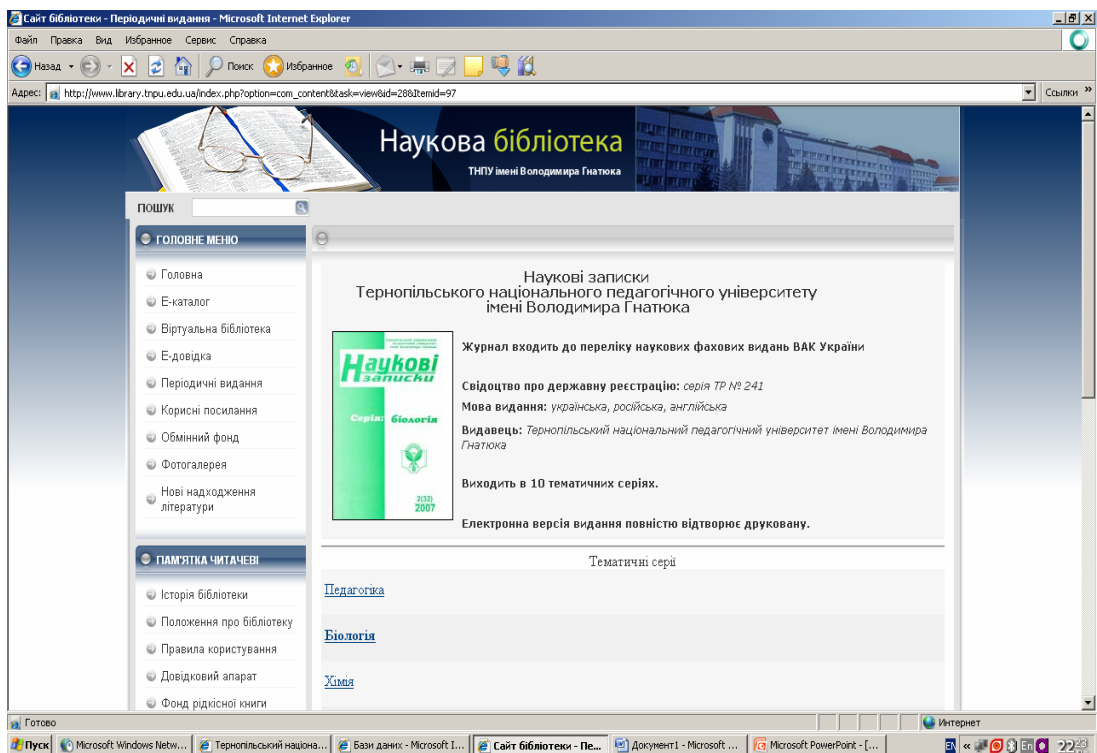
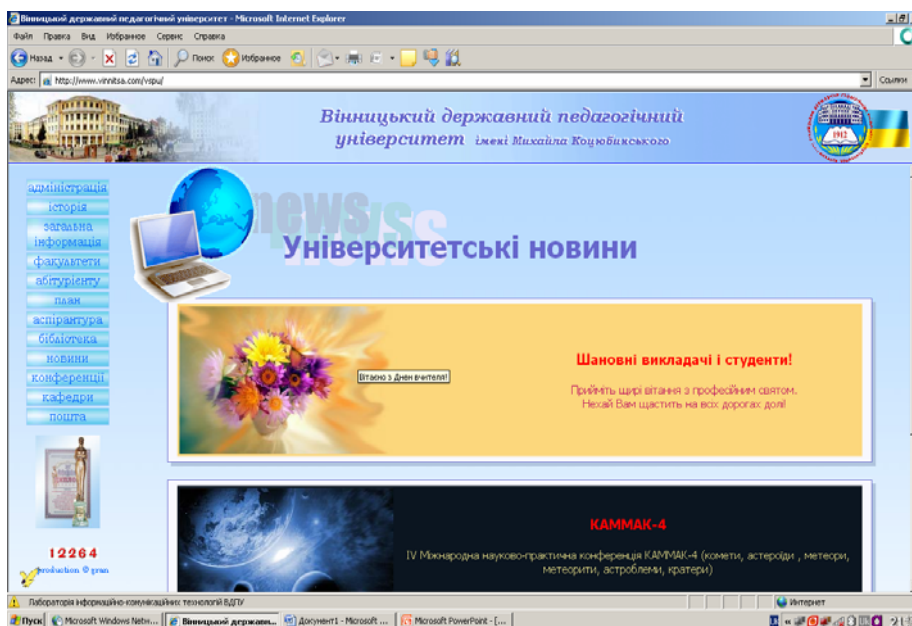

Рис. 4

(як бачимо, науковою бібліотекою ТНПУ представлено найголовніші компоненти сучасного бібліотечного веб-сайту: електронний каталог з широким спектром пошукових елементів, електронна довідка, повні тексти

Наукових записок Тернопільського національного педагогічного університету тощо), сайт Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (Рис. 5, 6, 7),

ис. 5

Рис. 6

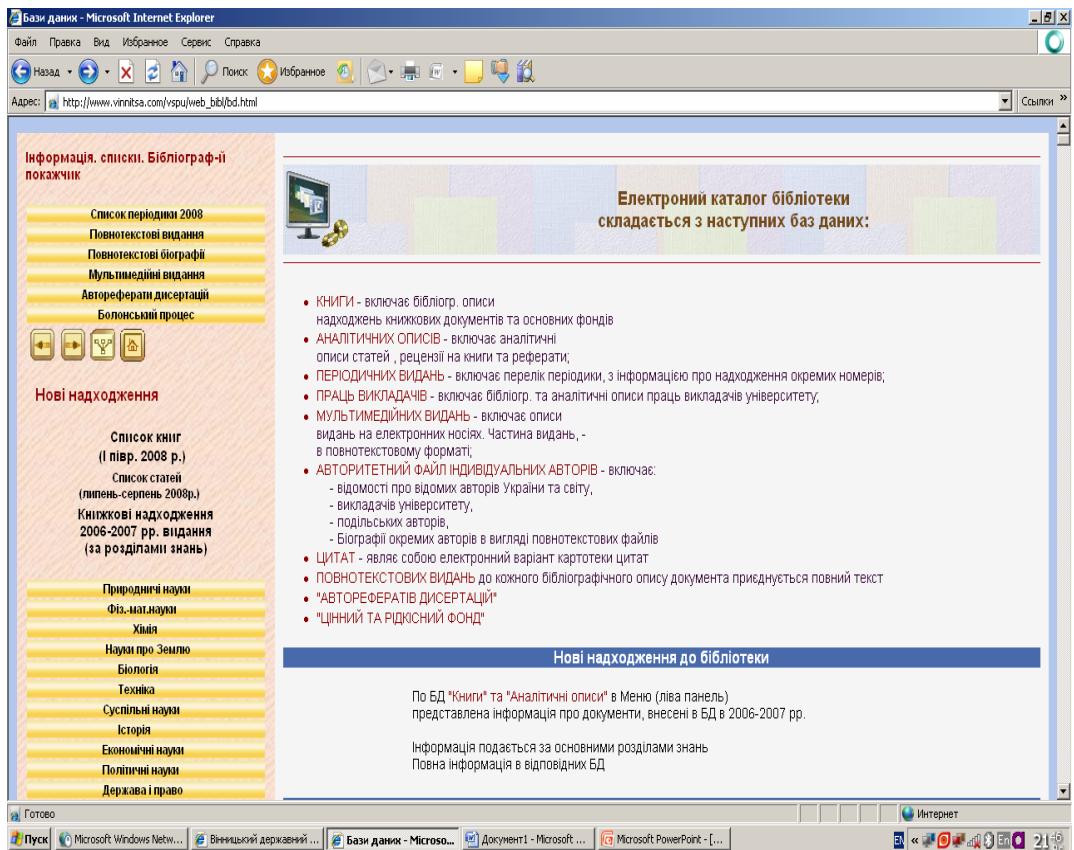

Рис. 7

сайт Наукової бібліотеки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (Рис. 8, 9, 10).

Рис. 8

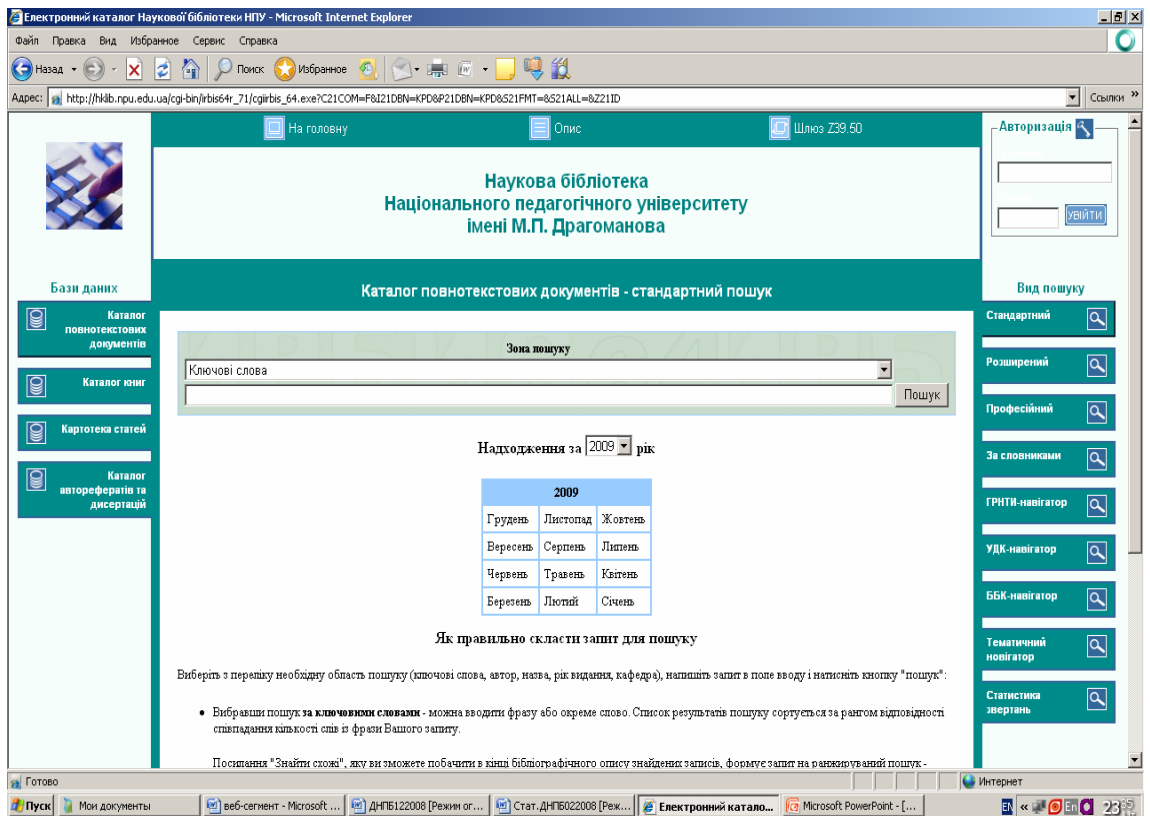

Рис. 9

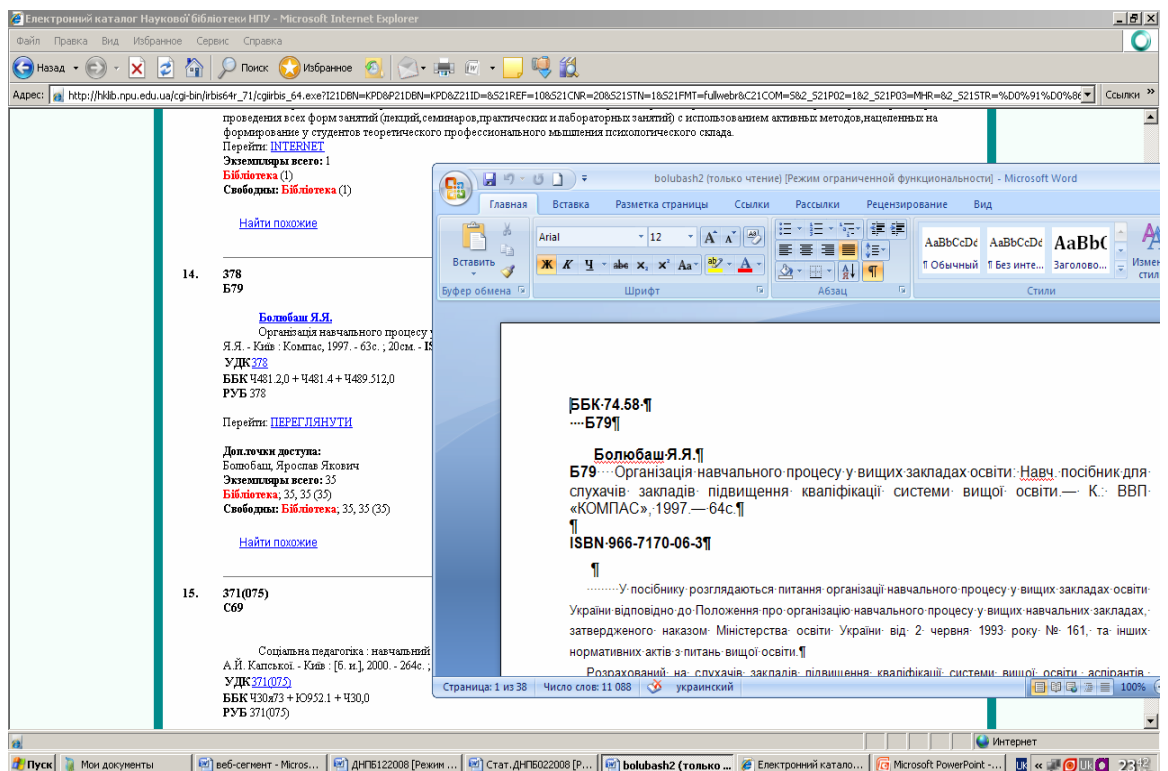

Рис. 10

Ознайомлення з роботою цих сайтів дозволило зробити висновок, що не лише постійно підтримується і оновлюється загальний дизайн та окремі

елементи оформлення, а й ведеться відповідальна і копітка робота з їх інформаційного наповнення. Відповідно до визначених фахівцями критеріїв на сайтах відстежується глибина (надання бібліографічної, фактографічної, реферативної повнотекстової інформації), зовнішні динамічні зв'язки, оперативність, єдиний дизайн, розумний баланс між графічною та текстовою інформацією, легкість навігації, мовні критерії, стабільність, надійність тощо.

На увагу заслуговує також сайт бібліотеки Бердянського державного педагогічного університету (Рис. 11, 12).

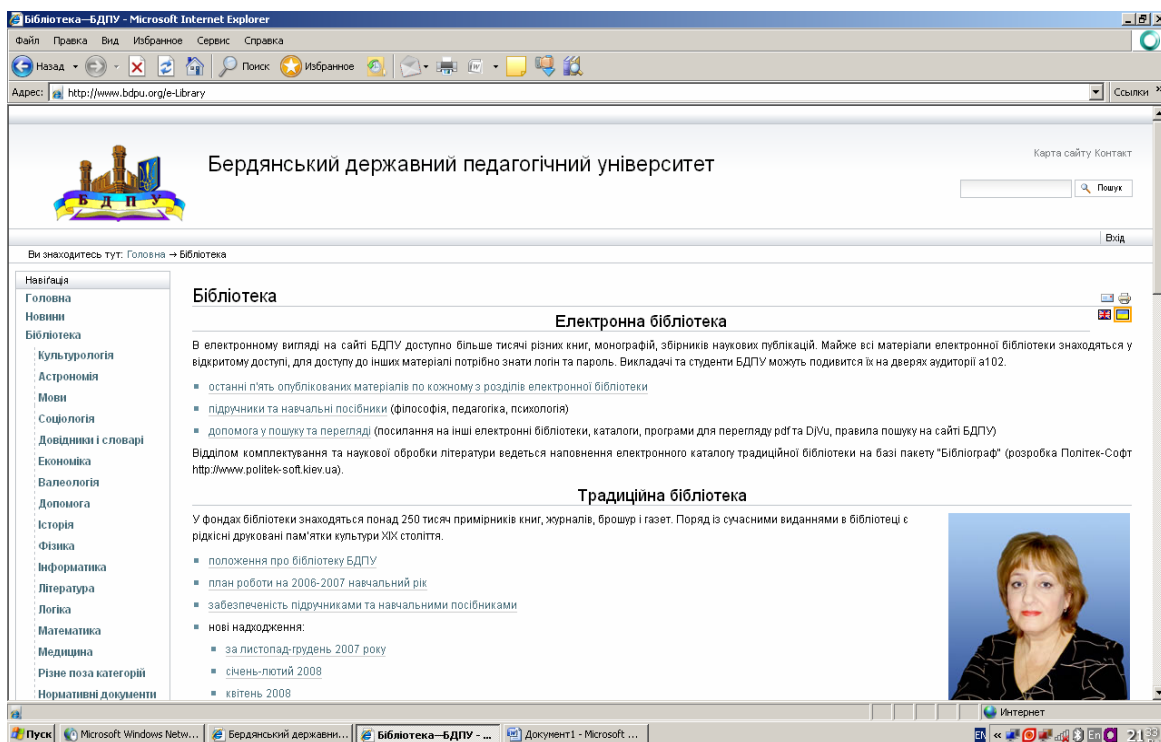

Рис. 11

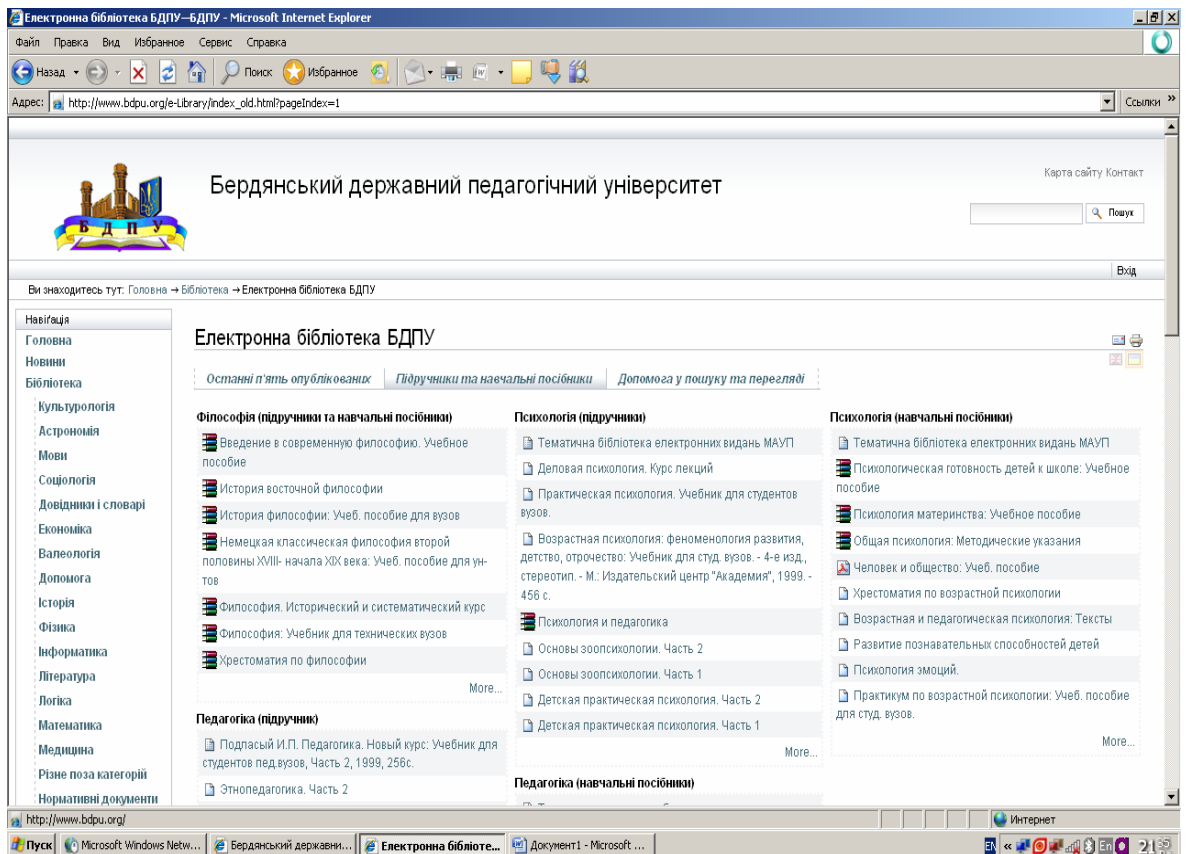

Рис. 12

У розділі «Електронна бібліотека БДПУ» широко представлені повні тексти підручників, навчальних посібників та інших матеріалів на допомогу студентів, адже саме їх очікує знайти віддалений користувач. Матеріал структуровано за розділами.

Навіть за відсутності відповідних умов бібліотеки намагаються запропонувати власні інформаційні ресурси на сайтах своїх університетів: бібліотека Мелітопольського державного педагогічного університету, наприклад, доповнила свій сайт каталогом електронних підручників МДПУ (Рис. 13).

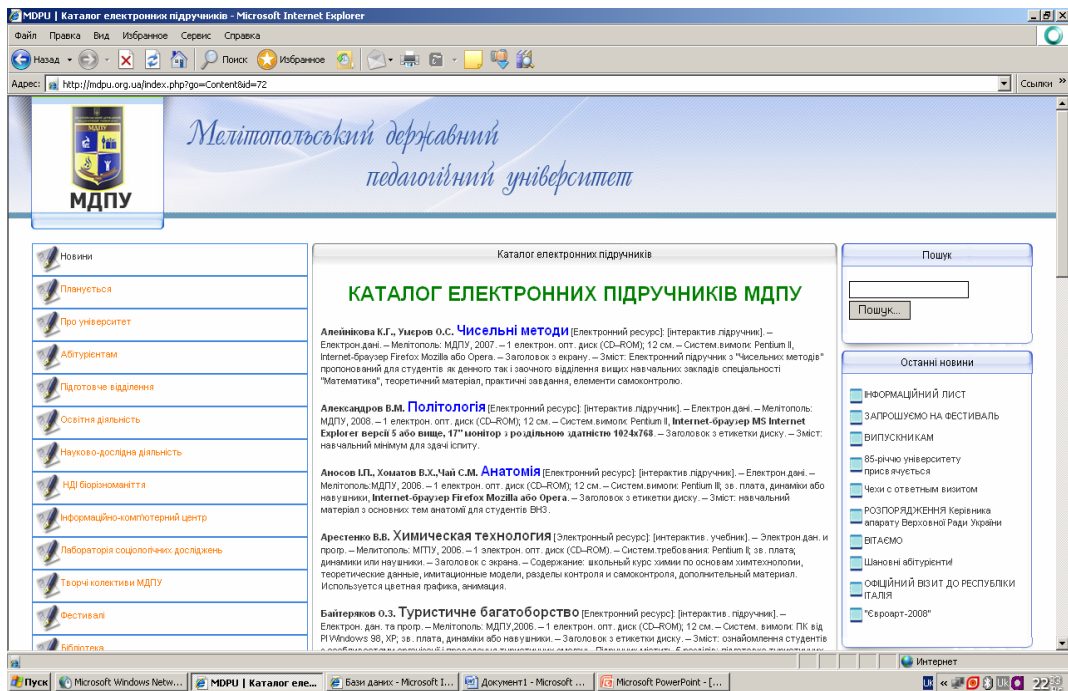

Рис. 13

Бібліотеки Полтавського державного педагогічного університету,

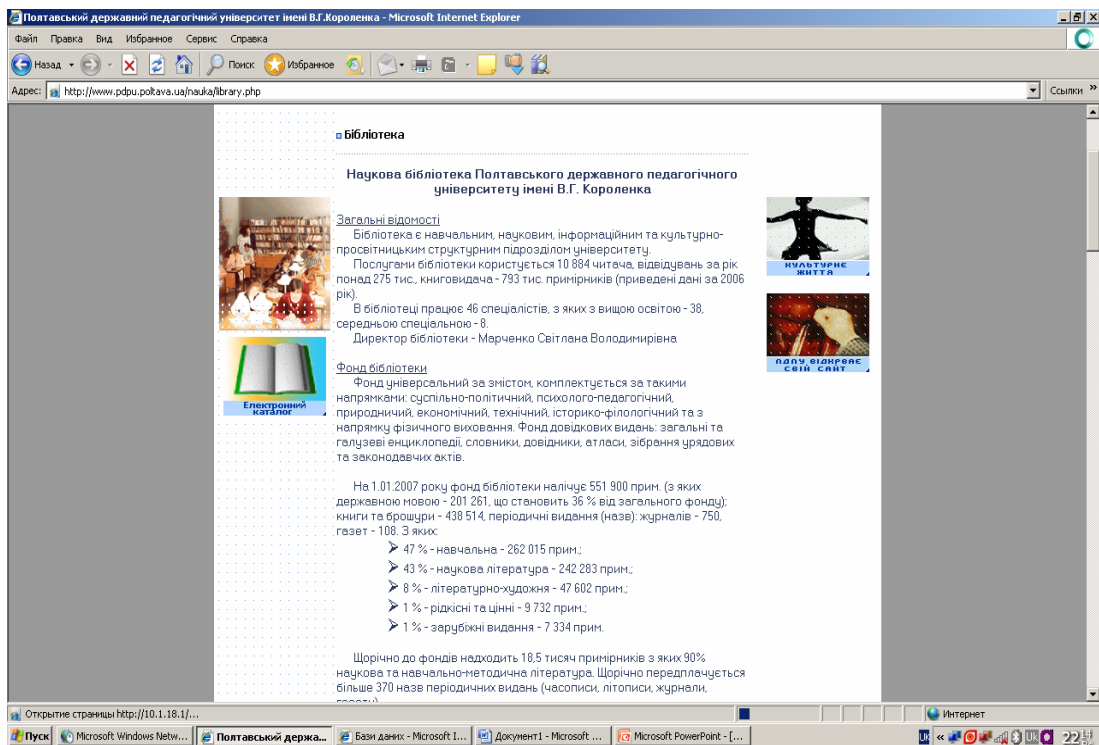

Рис. 14

Глухівського державного педагогічного університету

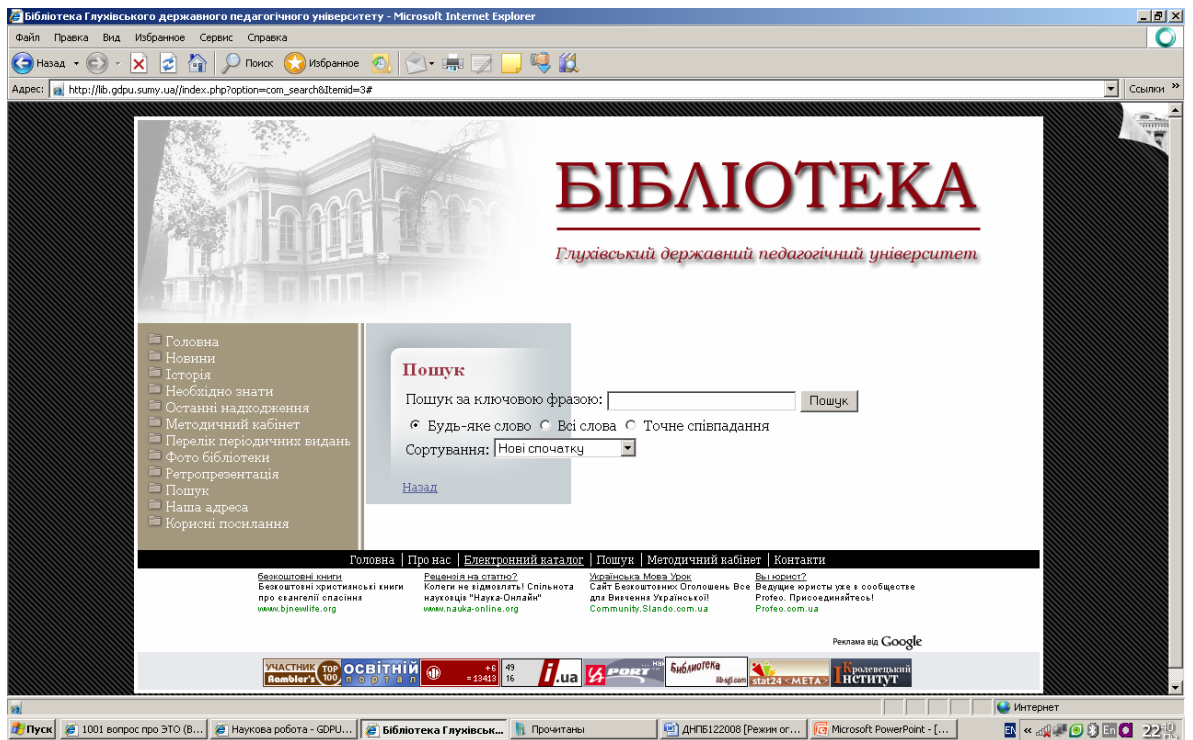

Рис. 15

та Слов'янського державного педагогічного університету поновили свої сторінки (Рис. 14, 15, 16).

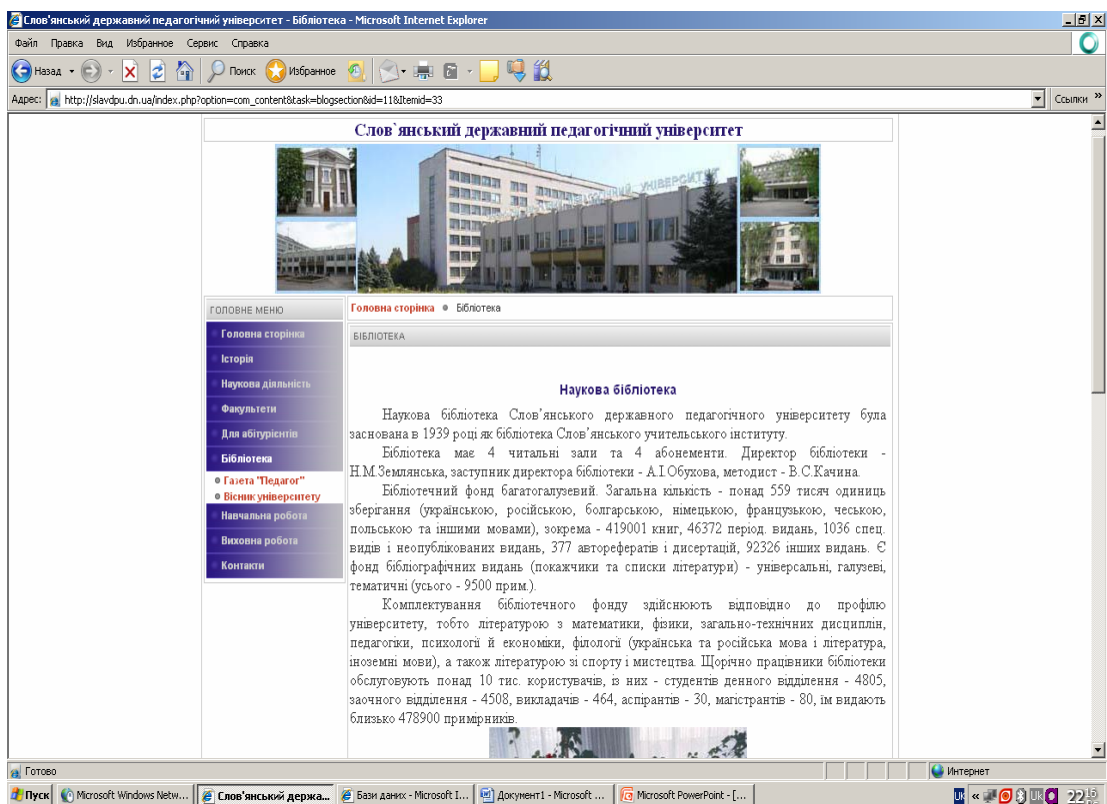

Рис. 16

На сайті Житомирського державного педагогічного університету представлена електронна бібліотека в англomовному варіанті з пошуковим сервісом, однак не вказано обсяг та яку літературу надано (Рис. 17).

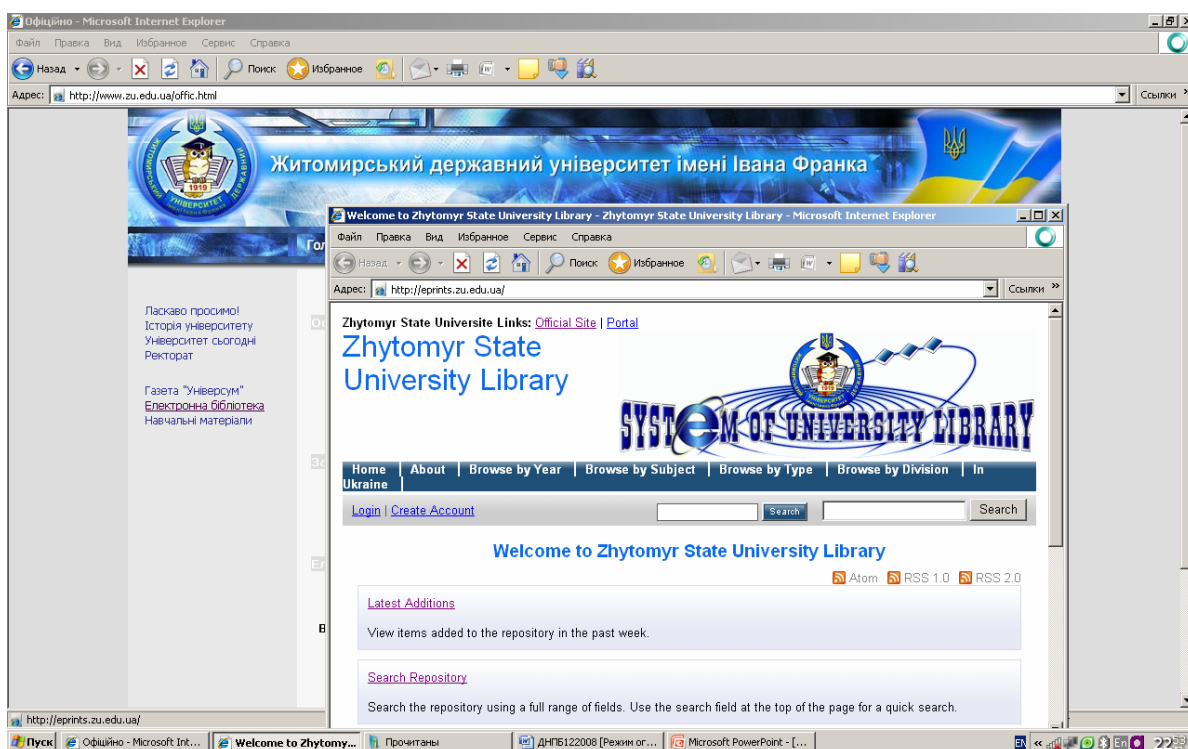

Рис. 17

На жаль, досить велика кількість університетів представляє свою бібліотеку лише стислою довідкою. Жодних змін за рік не зазнали сайти бібліотек Дрогобицького педагогічного університету, Харківського педагогічного університету, Кіровоградського та деяких інших педагогічних університетів, що свідчить про деяке відставання у порівнянні з бібліотеками інших вищих навчальних закладів України.

Не можна залишити поза увагою сайт Державної науково-педагогічної бібліотеки імені В. О. Сухомлинського (Рис. 18, 19, 20) – важливий інформаційний ресурс для педагогічних працівників, науковців, студентів. Фахівцями бібліотеки за рік проведено значну роботу з інформаційного наповнення веб-сайту. З'явилися нові цікаві рубрики, їхня інформативність свідчить про високий професіоналізм при роботі над ними. Продумано і опрацьовано новий дизайн як усього сайту, так і окремих його сторінок.

Кількість звернень до віртуальної бібліографічної довідки засвідчує високу популярність цього виду послуг.

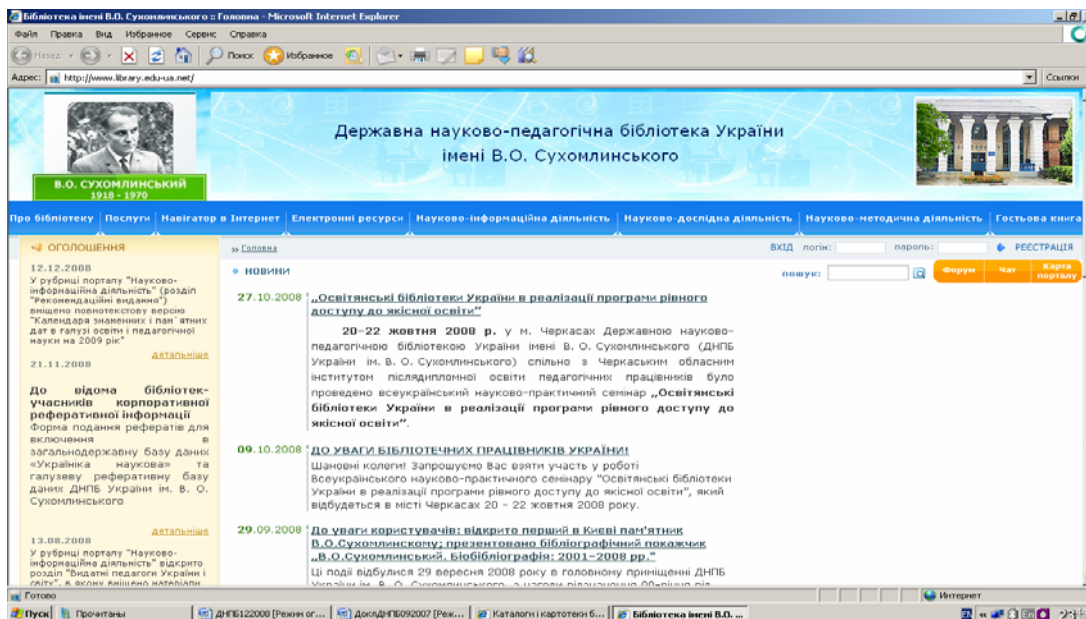

Рис. 18

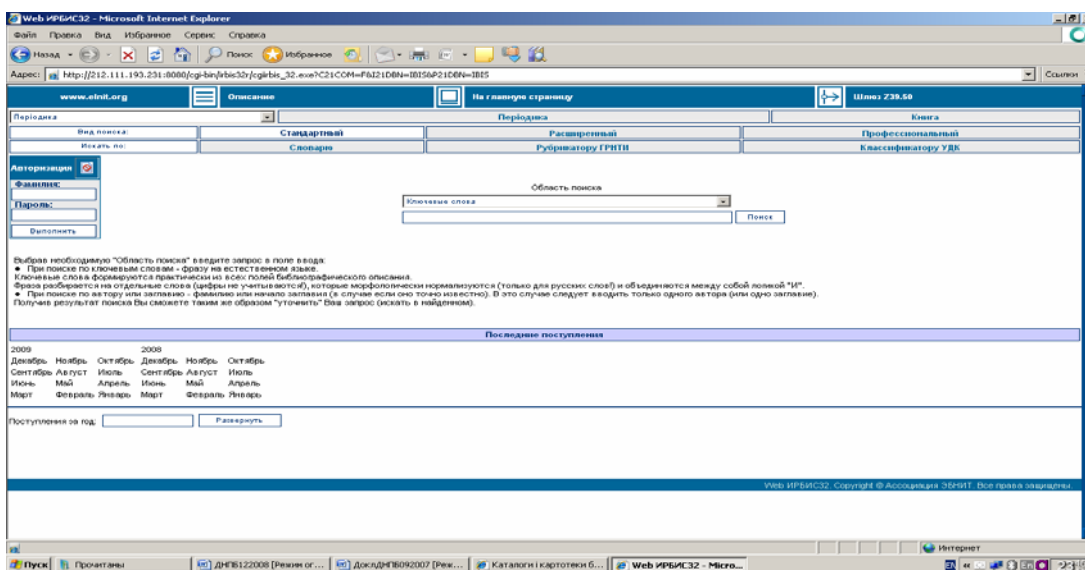

Рис. 19

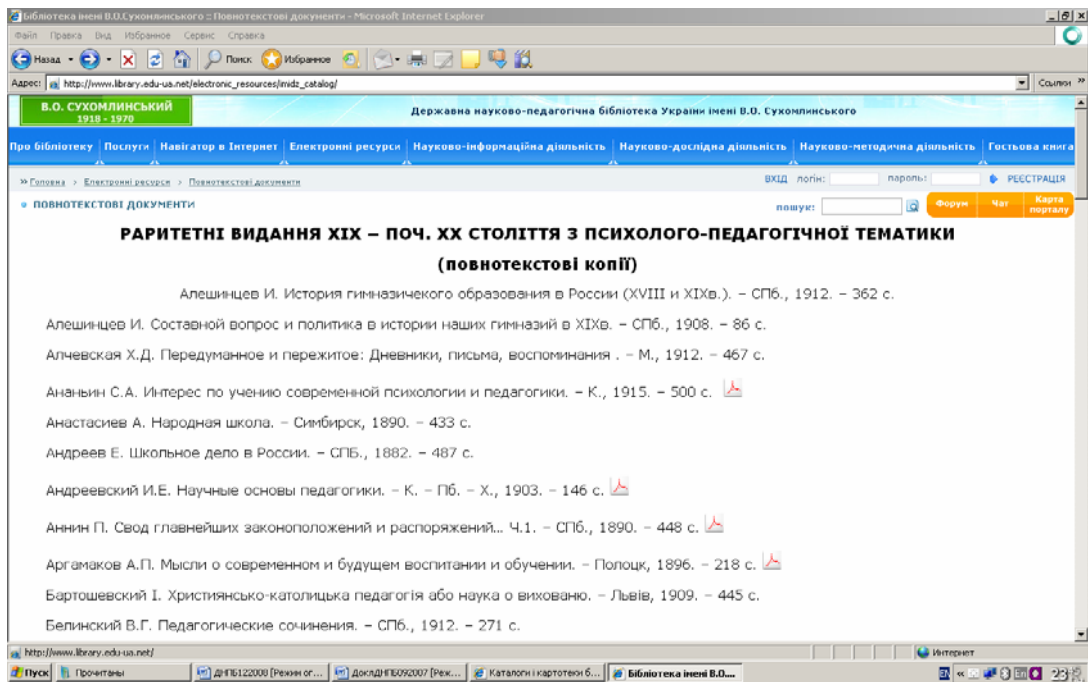

Рис. 20

Сьогодні у бібліотеках України триває робота зі створення і надання користувачам вторинних інформаційних ресурсів – електронних каталогів та тематичних бібліографічних БД. Бажання бібліотек представити свої інформаційні ресурси у глобальній мережі свідчить про те, що вони ідуть в ногу з часом. Поступово розвиток веб-сайтів набуватиме в діяльності бібліотек навчальних закладів все більшого значення, тому дуже важливо визначити основні напрями цього розвитку і намагатися координувати та кооперувати запровадження нових видів послуг.

Література

1. Про Національну програму інформатизації. Закон України від 4 лютого 1998 р. № 74/98-ВР //Відомості Верховної Ради (ВВР), 1998, № 27–28, С.181.
2. Філіпова А. Питання змісту бібліотечних веб-сайтів в Інтернеті //Бібліотечна планета. – 2001. – № 3. – С.12–15.
3. Солов'яненко Д. Структурний аналіз українського бібліотечного веб-сегмента мережі Інтернет // Бібліотечний вісник – 2005. – № 3. – С.26–37.

Вараксина Н. В.,
зав. отделом
научно-технического обеспечения и внедрения
компьютерных технологий Государственной
научно-педагогической библиотеки
Украины имени В. А. Сухомлинского

**Портал ГНПБ Украины имени В. А. Сухомлинского –
реализация свободного доступа к информационному ресурсу
образовательной отрасли**

Развитие и совершенствование деятельности библиотек как современных информационных центров – это эффективный метод реформирования и модернизации образования в Украине. Создание информационного пространства, наполнение его ресурсами по психолого-педагогическим вопросам позволяют обеспечить информационную поддержку образовательной деятельности. Одной из наиболее распространенных информационных систем является Интернет-портал – «ворота» в информационное пространство.

Общепринятое значение слова **ПОРТАЛ** [portal — от лат. porta — ворота] – главный вход большого архитектурного сооружения. В телекоммуникационной области существует ряд далеко не однозначных определений этого понятия. Приведу одно из них:

Сервер, предоставляющий прямой доступ пользователям к некоторому множеству серверов, включая установленные на них информационные ресурсы, а также Web-приложения, которые реализуют Web-сервисы, соответствующие назначению портала. Доступные через портал серверы могут относиться к определенной системе (например — корпоративной) или различным системам и быть специально подобраны по видовому, тематическому или другим признакам документов и данных,

содержащихся на их сайтах. Применительно к порталам такого вида используется термин Web-портал или Веб-портал [Web-portal].

Важнейшими свойствами порталов считаются: обеспечение прямого доступа ко всем данным, безопасность доступа к данным, наличие средств поиска информации, обеспечение единого доступа ко всем приложениям, интеграция приложений, расширяемость, публикация документов и данных, поддержка документооборота, персонализация доступа, обеспечение групповой работы пользователей, наличие каталогизации документов, управление группами пользователей.

Основной функцией портала является обеспечение удобного и эффективного поиска информационных ресурсов участниками образовательных процессов. Немаловажной задачей портала является широкое оперативное информирование образовательного сообщества о новейших публикациях в сфере образования, обеспечение мер, поощряющих публикацию собственных информационных ресурсов участниками образовательных процессов, упрощающих доступ широкой общественности к таким ресурсам при условии соблюдения авторских прав.

Поскольку предназначение портала состоит в обеспечении релевантной информацией всех видов обучения и всех участников образовательных процессов, в его составе должны быть средства публикации и доступа к самым разнообразным информационным ресурсам: электронным вариантам пособий, учебников, книг и статей, электронным обучающим средствам, планам уроков, текстам лекций, наборам слайдов и учебных фильмов, тестовым программам, словарям, справочникам и нормативно-правовым материалам.

Целью ГНПБ Украины им. В. О. Сухомлинского на данном этапе является формирование в традиционной и электронной форме всеукраинского отраслевого ресурса как составляющей информационного пространства государства.

Для выполнения намеченной цели библиотекой был определен ряд средств, позволяющих начать формирование и наполнение информационного пространства:

1. В 2003 г. в ГНПБ Украины им. В. О. Сухомлинского был создан **веб-сайт**, структура которого с каждым годом совершенствовалась. В 2008 г. он трансформировался в веб-портал, на котором представлена разносторонняя деятельность библиотеки как научно-исследовательского, научно-информационного и научно-методического центра библиотек образовательной сети. Через него отдаленным пользователям предоставляется доступ к информационным электронным ресурсам и вторичным ресурсам библиотеки. По данным статистики, на веб-портал ежедневно поступает свыше 300 запросов из разных городов Украины и мира. Навигатор сайтов по вопросам педагогики и образования в Интернете, размещенный на веб-портале библиотеки, содержит 375 ссылок, которые регулярно обновляются и дополняются

2. Электронный каталог (ЭК) ГНПБ Украины им. В. О. Сухомлинского, который начал создаваться с 2004 г. и состоит из двух баз данных (БД). В БД «Книги» отражены книги, авторефераты диссертаций, диссертации и др. документы, которые поступают в библиотеку в традиционном и электронном виде из разных стран мира, в т.ч. Польши, Великобритании, Франции, Китая, Германии. «Периодика» раскрывает содержание периодических изданий Украины и России, в первую очередь отраслевых. Кроме того, библиотека получает шесть наименований журналов из вышеперечисленных стран, содержание которых также отражается в базе данных. Доступ к ЭК через веб-портал предоставлен удаленным пользователям с 2007 г. На 01.09.08 г. ЭК содержал свыше 30 тыс. библиографических записей.

3. Полнотекстовая база данных ГНПБ Украины им. В. О. Сухомлинского (639 документов) состоит из:

– документов психолого-педагогической и историко-культурной тематики XIX – нач. XX ст. (1850–1917 гг.), которые оцифровываются с 2006 г. в рамках Государственной программы по сохранению и функционированию научных объектов, составляющих национальное достояние Украины. Документы оцифровываются фирмой PIRIT SYSTEMS на книжном сканере ATIZ Book Drive и доступны читателям пока в локальной сети библиотеки в pdf-формате, в ближайшее время они будут представлены на портале;

– диссертаций и авторефератов диссертаций (около 100 документов), которые передаются библиотеке учеными и доступны для читателей только в локальной сети библиотеки;

– трудов выдающегося украинского педагога В. А. Сухомлинского, чье имя носит библиотека (около 100 документов), к которым уже предоставлен доступ отдаленным пользователям через портал библиотеки;

– вторичной продукции ГНПБ Украины им. В. А. Сухомлинского (библиографические указатели по актуальным психолого-педагогическим вопросам) (50 документов), которыми могут пользоваться и отдаленные пользователи через портал библиотеки.

4. С 2006 г. ГНПБ Украины им. В. О. Сухомлинского совместно с Национальной библиотекой Украины им. В. И. Вернадского создает электронную общегосударственную реферативную базу данных **«Украиника научная»**, готовя для нее рефераты по психолого-педагогическим вопросам, которые в бумажном варианте печатаются в УРЖ «Джерело», сер. 3. «Социальные и гуманитарные науки. Искусство».

5. С 2006 г. в ГНПБ Украины им. В. О. Сухомлинского на веб-портале формируется **отраслевая реферативная база данных** по актуальным психолого-педагогическим вопросам, которая на 01.09.08 г. насчитывала свыше 1 тыс. рефератов. Отдаленные пользователи могут работать с ней через веб-портал библиотеки. С целью ее расширения и углубления с 2008 г. впервые в создании этой базы принимают участие

библиотеки вузов III–IV уровней аккредитации педагогического и инженерно-педагогического профилей, задача которых – популяризация научных достижений своих вузов.

6. Как отраслевой всеукраинский информационный центр, ГНПБ Украины им. В. А. Сухомлинского уделяет большое внимание популяризации достижений выдающихся деятелей педагогической науки и образования, стремясь сделать доступной информацию об их жизни, деятельности и творческом наследии не только в традиционном, но и в электронном виде. С этой целью с 2008 г. ГНПБ Украины им. В. А. Сухомлинского совместно с Национальной библиотекой Украины имени В. И. Вернадского создает мемориальную сетевую библиотеку **«Научное наследие Украины»**, цель которой – информирование общества об украинских ученых, которые внесли весомый вклад в развитие отечественной и мировой науки.

7. На собственном портале ГНПБ Украины им. В. А. Сухомлинского с 2008 г. начала создавать электронный информационно-библиографический указатель **«Выдающиеся педагоги Украины и мира»**, в котором предоставляется информация о выдающихся педагогах. Структура информационного ресурса об ученых включает биографию, библиографию, список публикаций об ученом, полные тексты наиболее значимых его произведений, а также материалы о нем, фотоснимки, ведомости о чествовании выдающегося педагога в современной Украине и тому подобное. Первый блок данного ресурса посвящен В. А. Сухомлинскому – педагогу-гуманисту, учителю-новатору, директору Павлышской средней школы, детскому писателю, 90-летие которого отмечалось общественностью в сентябре 2008 г. Ресурс постоянно пополняется, и мы приглашаем вас принять участие в этом проекте.

8. С 2007 г. информационно-справочное обслуживание отдаленных читателей с использованием как собственных электронных информационно-образовательных ресурсов, так и других книгохранилищ, осуществляется

через **виртуальную библиографическую справку**, которая размещена на веб-портале библиотеки (130 справок).

Сегодня в Украине, как и во всем мире, прослеживается тенденция к объединению усилий и созданию кооперативных, корпоративных организаций. В связи с этим мы расширяем спектр услуг, предоставляемых порталом:

1. Создание полноценного отраслевого ресурса.
2. Представление сайтов образовательных организаций Украины и предоставление доступа к ним всем заинтересованным лицам.
3. Предоставление методической помощи библиотекарям в повышении квалификации.
4. Организация Интернет-опросов, форумов, чатов.
5. Объединение образовательной общественности в виртуальном клубе для профессионального общения.
6. Размещение на сайте официальных новостей МОН Украины и АПН Украины, отечественных и образовательных организаций.

Портал предназначен стать важнейшим связующим звеном единой национальной информационной образовательной среды, обеспечивающим централизацию, синхронизацию и сохранение информационных потоков. Он обеспечит преобразование сети библиотек, традиционно рассматриваемых как книгохранилища, в современный единый интерактивный центр информационной поддержки образовательных процессов в Украине.

Конечной целью является создание целостной, территориально распределенной и взаимно дополняемой на корпоративных началах системы информационных образовательных ресурсов.

Лобановська І. Г.,

зав. відділу

наукового опрацювання й каталогізації документів

ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

**Лінгвістичне забезпечення електронного каталогу
Державної науково-педагогічної бібліотеки України
імені В. О. Сухомлинського**

Останнім часом почалася і триває глобальна інформатизація освіти, що особливо яскраво виявляється у бібліотечно-інформаційній справі, де досить швидко змінилося вже декілька поколінь технічних і програмних засобів. Процес інформатизації охопив усі рівні бібліотек – від державних до шкільних. В епоху побудови суспільства знань рівень бібліотечного сервісу вийшов за межі окремих бібліотек. Створення й упровадження автоматизованих бібліотечно-інформаційних систем (АБІС) стало необхідною реальністю.

Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського як головний науково-інформаційний підрозділ Академії педагогічних наук України є державним бібліотечно-інформаційним і методичним центром освітянської галузі країни. Традиційно бібліотеки – це найважливіша складова освітнього процесу як у широкому (загальнокультурному), так і у вузькому (навчальному) сенсі цього слова. Сьогодні в умовах інформаційного буму надзвичайно актуальною є проблема створення оптимального інформаційно-освітнього простору, а також всебічного й грамотного використання інформаційних ресурсів з науковими та освітніми цілями.

З 2003 року в нашій бібліотеці поряд з традиційними картковими каталогами й картотеками ведеться електронний каталог (ЕК). З моменту свого створення ЕК бібліотеки зазнав різноманітних змін з ряду причин:

перехід на АБІС «ІРБІС», введення нового стандарту бібліографічного описування документів, удосконалення лінгвістичних засобів опрацювання інформаційних матеріалів. У зв'язку з упровадженням у практику роботи інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), перед працівниками відділу наукового опрацювання й каталогізації документів постало питання щодо розроблення нових і удосконалення традиційних способів аналітико-синтетичного опрацювання інформаційних матеріалів.

Мета статті – обґрунтування необхідності комплексного підходу для лінгвістичного забезпечення електронного каталогу бібліотеки з використанням різних інформаційно-пошукових мов (ІПМ) для максимально повного розкриття змісту документів і виконання інформаційних запитів користувачів бібліотеки.

Становлення й розвиток інформаційно-пошукових систем (ІПС), як традиційних, так і автоматизованих, нерозривно пов'язані з якістю лінгвістичного забезпечення (ЛЗ), що є їх невід'ємною частиною. Будь-яка ІПС містить такі елементи: інформаційний масив; інформаційно-пошукова мова, якою перекладається вхідна інформація та запити; правила такого перекладу (індексування); критерії видачі, тобто правила порівняння перекладу запиту ІПМ вхідної інформації, що визначають відбір інформації для видачі за запитом. Поняття лінгвістичного забезпечення ширше поняття інформаційно-пошукової мови, оскільки крім ІПМ містить методики індексування документів і запитів на них, інструкції та методики їх ведення і використання, а також засоби підтримання ІПМ в автоматизованих системах.

Лінгвістичні засоби забезпечують індексування документів і запитів, здійснення ефективного інформаційного пошуку в інформаційно-пошукових системах, формують і структурують бази даних (БД), визначають їхні тематичні межі, сприяють сумісності ЕК різних бібліотек для обміну даними. Як правило, до складу ЛЗ входить кілька інформаційно-пошукових мов, кожна з яких виконує свою функцію в ІПС. Цим пояснюється необхідність

досягнення їхньої сумісності в ІПС, що дозволяє формувати інформаційні запити тією ІПМ, якій користувач надає перевагу.

Основними видами ІПМ для розкриття змісту документів є: класифікаційна, предметизаційна та дескрипторна.

Класифікаційна мова призначена для індексування документів та інформаційних запитів за допомогою понять і кодів певної класифікаційної системи (Універсальна десяткова класифікація, Бібліотечно-бібліографічна класифікація, Десяткова класифікація Дьюї, Міжнародна патентна класифікація тощо). В основі класифікаційних мов лежить систематична класифікація понять, тобто класифікація, що відбиває смислові відношення між поняттями. Класифікаційні мови призначені передусім для формалізування логічних зв'язків слів природної мови.

Усім ІПМ класифікаційного типу притаманні властивості, що утруднюють їх використання під час інформаційного пошуку, особливо з використанням технічних засобів. До таких властивостей можна віднести: попередню координацію (зв'язок) слів і словосполучень у рубриці, практичну неможливість повного й детального розроблення схеми класифікування й підключення її до АБІС, складність оновлення й доповнення, трудомісткість використання під час індексування тощо.

Усе це призвело до створення мов вербального типу. Ці мови використовуються для представлення лексичних одиниць слова і вираження природної мови в їхній орфографічній формі. На відміну від класифікаційних мов, які використовуються для систематизації документів, вербальні мови орієнтовані не на позначення класифікаційних галузей, до яких можна віднести зміст індексованих документів, а на позначення в пошуковому образі документів (ПОД) або в пошуковому образі запитів (ПОЗ) конкретних об'єктів або предметів змісту цих документів. До мов вербального типу належать предметизаційна й дескрипторна мови.

Предметизаційна мова призначена для індексування документів за допомогою рубрикаторів (словників предметних рубрик), а в разі їх

відсутності – за методикою предметизації. В основу предметизаційної мови покладено абетковий перелік предметних рубрик (ПР), який є стислим формулюванням теми природною мовою. Предметизаційна мова є штучною системою і має бути побудована стандартизовано й одноманітно (нормалізовано). Це допомагає користувачеві в пошуку інформації. Водночас предметні рубрики не придатні для глибокого, вірогідного пошуку за темою в машиночитних бібліографічних базах даних. За ПР неможливо знайти який-небудь аспект теми, неможливо перерахувати всі власні назви предметів, про які йдеться в документі, тощо. Крім того, досить проблематично отримати готовий список ПР у друкованому вигляді. Інколи деякі побічні теми документа не описуються ПР, особливо це стосується наукових збірників, матеріалів конференцій, симпозіумів тощо, де трапляються статті, доповіді, що лише віддалено стосуються основної тематики збірника, але становлять інтерес для користувачів конкретної бібліотеки. Найімовірніше, такі побічні теми не будуть відображені ні класифікаційними індексами, ні ПР, але можуть бути описані ключовими словами (КС).

Дескрипторна мова слугує для координатного індексування документів і запитів за допомогою тезаурусів (словників дескрипторів) або ключових слів з використанням природної мови. В основу дескрипторних ПММ покладено абетковий перелік лексичних одиниць. Комплекс ключових слів є свого роду лексичною моделлю наукового тексту. Функціональна значимість КС визначається тим, що вони є одним з найоптимальніших способів класифікування, зберігання й передавання інформації. Відбиваючи розвиток і термінодинаміку визначеної наукової галузі, комплекс КС є ще й системою відстеження й поширення сучасної термінології.

КС доцільно використовувати для додаткового розкриття змісту документа на більш глибокому рівні, тобто ПР використовуються для описування основних предметів документа та їхніх аспектів, а КС – для подальшої деталізації, а також описування побічних тем документа. Тоді в

ПОД будуть міститися ПР (нормалізована лексика) і КС у редакції автора. Такий підхід зручний для всіх категорій користувачів: як для тих, хто приблизно знає, що хоче знайти (для цього зручно використовувати ПР), так і для тих, кого може зацікавити щось дуже специфічне (пошук відбувається за КС). Особливої цінності список КС може набути на останньому етапі пошуку, коли за запитом знайдено певний масив документів. Переглянувши списки КС знайдених документів, можливо одразу визначити потрібні, навіть не переглядаючи їх. Таким чином, використання КС збільшує пошукові можливості ЕК. КС слід розглядати як додатковий засіб для збільшення повноти індексування та представлення різних за значимістю тем документа, не описаних іншими ІПМ.

Кожна із зазначених ІПМ має свої переваги й недоліки У зв'язку з необхідністю забезпечити пошук як за широкотематичними запитамі, так і за запитамі, сформульованими з точністю до детальних понять, ефективними для пошуку за широкотематичними запитамі є тільки класифікаційні ІПМ. Для пошуку за детальними запитамі – тільки вербальні ІПМ. Враховуючи це, у складі лінгвістичного забезпечення інформаційно-пошукової системи має бути хоча б одна вербальна і одна класифікаційна ІПМ.

Плануючи і створюючи лінгвістичне забезпечення, передусім потрібно зважати на різноманітні потреби користувачів. Практика роботи бібліотек доводить, що користувачі частіше зацікавлені вести пошук не за класифікаційними системами, а за запитамі тематичного, предметного характеру. При цьому предметні рубрики менш популярні, ніж ключові слова, тому що в бібліотеках немає єдиної системи предметизації, відсутній універсальний словник предметних рубрик, користувачі не володіють методикою предметизації, що ускладнює формулювання пошукового образу запиту, адекватного пошуковому образу документа, не в усіх ЕК реалізується доступ користувачів до внутрішніх словників предметних рубрик тощо. Тому здається доцільним розширити можливості тематичного пошуку за допомогою ключових слів, які для користувачів є найбільш зрозумілим

пошуковим засобом, за допомогою якого вдається знайти велику кількість релевантних документів.

За відсутності в Україні єдиного науково-дослідного, науково-методичного та інформаційного центру з розроблення й ведення лінгвістичних засобів, бібліотеки на практиці стикаються з цілою низкою складних проблем, не вирішених на теоретичному рівні. До них, наприклад, належить проблема вибору ІПМ. Під час організації електронного каталогу неминує виникає запитання: якою ІПМ скористатися для розкриття предметного змісту документа – мовою предметних рубрик, мовою ключових слів або їх поєднанням? Незважаючи на принципові відмінності цих мов, практика їх застосування ускладнюється через невирішені проблеми. Ні в теорії предметизації, ні в теорії координатного індексування немає чітких рекомендацій відносно вибору таких параметрів, як довжина лексичної одиниці (слово або словосполучення), сталість словосполучень, прямий чи інверсований порядок наведення лексичних одиниць у словосполученнях тощо. На практиці це призводить до суб'єктивізму, неможливості порівняння результатів семантичного опрацювання документів і запитів, знижує показники повноти й точності інформаційного пошуку.

Проблема нормалізації лексичних одиниць ускладнюється через те, що немає практичних засобів контролю лексики, рівною мірою доступних всім бібліотекам. Ефективність реалізації мови предметних рубрик різко падає через відсутність виданих нормалізованих списків ПР. Відсутність інформаційно-пошукових тезаурусів, які б підтримувалися в робочому стані, були придатні для поповнення й внесення змін, враховували галузеву специфіку, суттєво ускладнює процес координатного індексування, а окремі спроби їх створення не вирішують цих проблем.

ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського використовує як лінгвістичні засоби декілька ІПМ, які забезпечують виконання її різноманітних функцій. Паралельне використання декількох ІПМ сприяє швидкому й різноманітному доступу користувачів до інформації найбільш відомою їм інформаційно-

пошуковою мовою. У бібліотеці для якнайширшого розкриття змісту документів і надання їх користувачам наукове опрацювання документів здійснюється в рамках моделі «Комплексне індексування». Для цього використовуються такі ПІМ:

- класифікаційні мови (УДК, ББК);
- вербальні мови (мова предметних рубрик і мова ключових слів з неконтрольованою лексикою).

Різноманітність інформаційно-пошукових мов, які складають структуру лінгвістичних засобів, пояснюється типо-видовою різноманітністю й тематичною складністю вхідного документопотоку, традиціями та особливостями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, навичками працівників і запитам користувачів бібліотеки, а також тим, що жодна з сучасних ПІМ не може в повному обсязі забезпечити повноту й ефективність пошуку релевантної інформації. Комплексне застосування ПІМ дозволяє здійснювати опрацювання політематичного вхідного документного потоку бібліотеки, найбільш повно розкриває семантичний зміст документів. У процесі аналітико-синтетичного опрацювання створюється комплексний пошуковий образ документа.

Основною класифікаційною мовою є Універсальна десяткова класифікація (УДК). Частково використовується також Бібліотечно-бібліографічна класифікація (ББК) (для розстановки документів і ведення систематичного каталогу та систематичної картотеки статей у філії бібліотеки). Вибір УДК як основної інформаційно-пошукової мови ПІС обумовлено такими чинниками:

- * УДК використовується для організації переважної більшості традиційних систематичних каталогів і картотек бібліотеки;
- * УДК є однією з найпоширеніших класифікаційних систем у світі, що постійно розвивається й удосконалюється;
- * УДК є обов'язковою для індексування всіх наукових публікацій, використання в науково-технічних видавництвах, редакціях науково-

технічних журналів, в органах науково-технічної інформації, наукових і науково-технічних бібліотеках країни;

- * УДК має хорошу пристосовуваність для автоматизованих технологій;

- * Саме за УДК є можливість здійснювати галузевий пошук інформації в АБІС «ІРБІС»;

- * Використання УДК дозволяє зберегти в ЕК усі позитивні якості традиційних каталогів, які увібрали в себе багаторічний досвід бібліотекарів і бібліографів, і привнести нові можливості пошуку інформації за допомогою використання інформаційно-комунікаційних технологій.

Виходячи з цього, галузевий пошук інформації в ЕК здійснюється через формулювання нормалізованих тематичних рубрик, узятих з таблиць УДК, виражених за допомогою класифікаційних індексів. Пошукова система, побудована за галузевим систематичним принципом, дозволяє відповісти на запити, пов'язані з галуззю в цілому, її окремими частинами або конкретним питанням, темою, якщо вони цікавлять користувача тільки у зв'язку з даною галуззю.

Для систематизації документів у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського використовуються україномовні таблиці УДК, підготовлені Книжковою палатою України ім. Івана Федорова (К., 2000, зі змінами й доповненнями), а також розроблені фахівцями бібліотеки на їхній основі з урахуванням власних потреб робочі таблиці УДК з окремих галузей знань.

Для розширення пошукових можливостей ЕК бібліотеки застосовується предметний пошук, який на противагу галузевому є міждисциплінарним, міжгалузевим, комплексним. За таким запитом користувачі отримують комплекс усіх документів з предмету, проблеми, теми незалежно від галузей знань, до яких належать усі ці документи. Основою для створення мови предметних рубрик став перелік рубрик абетково-предметного покажчика (АПП) до Центрального систематичного каталогу бібліотеки, організованого за УДК. Використовується також

методика традиційної предметизації. У найближчих планах роботи відділу – розроблення авторитетних файлів заголовків предметних рубрик.

Для подальшої деталізації ПОД і ПОЗ використовується мова ключових слів. Це обумовлено такими чинниками:

- ✓ універсальний тематичний склад інформаційних ресурсів бібліотеки, що робить вельми проблематичним використання жорстко нормованої лексики під час їх наукового опрацювання;

- ✓ індексування документів і запитів жорстко нормованими термінами, що становить семантичні труднощі для користувачів ЕК;

- ✓ відносна простота методики використання лексики ключових слів, близької до природної мови;

- ✓ можливість доповнення й оновлення списку КС, оскільки до алфавітного переліку можна вводити будь-яку лексичну одиницю, необхідну для індексування.

У створенні записів для ЕК ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського застосовується метод вільного координатного індексування.

Вільне координатне індексування означає індексування ключовими словами, вибраними безпосередньо з повного тексту документа й представленими в ПОД у термінології автора без нормалізації, з мінімальним контролем над лексикою і без урахування того, які КС уже використовувалися раніше для індексування подібних за змістом документів. На відміну від методики індексування з використанням тезауруса, де ПОД складається на основі КС документа, але представлених у вигляді стійких понять, зв'язаних з тезаурусом, під час вільного індексування словник КС створюється одночасно з формуванням бази.

Основними особливостями пропонованої моделі смислового опрацювання інформації та формування ПОД є максимальна повнота індексування, можливість описання сфери інтересів користувачів у вигляді переліку основних понять (ключових слів), які предметно незалежні й можуть бути не регламентовані тезаурусами та іншими нормативними

словниками. Індекссування змісту документа оцінюється з точки зору як поточних, так і передбачуваних потреб користувачів, тому в ПОД відображаються всі найважливіші поняття, що розглядаються в документі. З літературних джерел відомо, що до 51 % інформації втрачається через те, що індикатор не ввів у ПОД необхідний термін.

Слід враховувати, що неконтрольоване і некероване застосування КС призводить до значних втрат у характеристиках повноти й точності пошуку. Для усунення недоліків у використанні КС фахівцями відділу наукового опрацювання й каталогізації документів розроблено методичні рекомендації, що визначають режим ведення й удосконалення ПІМ ключових слів. У методичних рекомендаціях докладно відображено правила описування основного смислового змісту документа за допомогою вільного координатного індекссування. Згідно з ними в процесі індекссування здійснюється інтелектуальний аналіз документа, у результаті якого з нього вибираються поняття, що перетворюються потім на терміни індекссування. Методичні рекомендації було розповсюджено серед бібліотек освітянської галузі, де вони дістали схвальні відгуки. Ця технологія становить значний інтерес для бібліотек будь-яких типів і видів, незалежно від складу їхніх фондів і рівня автоматизації, оскільки вона універсальна, орієнтована на користувачів як локальних, так і глобальних телекомунікаційних мереж і покликана сприяти поліпшенню якості смислового пошуку.

З огляду на все сказане вище, можна зробити висновок, що сучасні інформаційно-комунікаційні технології, впроваджені в бібліотечне виробництво, загострили проблему доступу користувачів до інформаційних ресурсів. Бібліотека як особливий вид виробництва, що характеризується специфічною технологією та засобами перетворення інформації, повинна мати розвинену структуру лінгвістичного забезпечення, що охоплює комплекс ПІМ різних типів і відповідні методики індекссування. Найважливішими функціями лінгвістичних засобів бібліотечної технології є забезпечення якості інформаційних продуктів і послуг, що виробляються й

надаються бібліотеками, а також забезпечення доступу споживачів до інформаційних ресурсів бібліотек у зручній для них формі. На вибір засобів ЛЗ суттєвий вплив мають тип бібліотеки, типо-видовий склад і галузева структура вхідного документного потоку, специфіка завдань, які стоять перед бібліотекою, склад користувачів і особливості інформаційних запитів, диференціація функцій конкретних ППМ, обумовлених їхньою внутрішньою структурою.

Література

1. Алешин Л. И. Поиск документов: анализ и новые возможности / Л. И. Алешин // Библиография. – 2002. – №4. – С. 14–22.
2. Воройский Ф. Индексирование документов в АИБС / Ф. Воройский // Библиотека. – 1996. – № 9. – С. 42–44.
3. Воройский Ф. С. Информационные ресурсы АРБИКОН – пора подумать об их качестве / Воройский Ф. С., Острая С. А. // Науч. и техн. б-ки. – 2005. – № 2. – С. 76–83.
4. Воройский Ф. С. Некоторые пути повышения качества поисковых характеристик электронных каталогов / Ф. С. Воройский // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества: материалы 3-й Междунар. конф. „Крым – 96”. – 1996. – Т. 1. – С. 286–289.
5. Воройский Ф. С. Основные принципы обеспечения информационного поиска в корпоративных электронных каталогах / Ф. С. Воройский // Информационные технологии, компьютерные системы и издательская продукция для библиотек: Восьмая Международ. конф. и Выставка LIBCOM-2004. 15–19 нояб. 2004 г. – Режим доступа: <http://www.gpntb.ru/libcom4>. – Загл. с экрана.
6. Жарикова Л. А. Возможности тематического поиска в электронном каталоге ГПНТБ СО РАН / Л. А. Жарикова, Г. А. Скарук, А. В. Бобко, Г. И. Сергеева // Науч. и техн. б-ки. – 2002. – № 8. – С. 30–38.

7. Зайцева Е. М. Лингвистическое обеспечение автоматизированных библиотечно-информационных систем: современные требования и направления развития / Е. М. Зайцева // Науч. и техн. б-ки. – 2000. – № 3. – С. 54–57.
8. Моторина А. Н. Лингвистическое обеспечение предметного поиска в электронном каталоге / А. Н. Моторина, А. В. Шкиркова // Библиотека вуза и информатизация общества: возможности и перспективы: Зональная конференция, 13–15 апреля 1998 г. / Южно-Урал. гос. ун-т. – Челябинск, 1998.
9. Оранская Л. И. Некоторые особенности использования дескрипторного поискового языка в библиографической информационно-поисковой системе универсальной библиотеки / Л. И. Оранская // Науч. и техн. б-ки. – 1997. – № 9. – С. 13–23.
10. Пименов Е. Н. Нормативность и некоторые проблемы разработки тезаурусов и других лингвистических средств ИПС / Е. Н. Пименов // НТИ. Сер. 1. Организация и методика информ. работы. – 2000. – № 5. – С. 7–16.
11. Пименов Е. Н. О факторах, влияющих на индексирование: индексирование и предметная область / Е. Н. Пименов // НТИ. Сер. 1. Организация и методика информ. работы. – 2000. – № 2. – С. 15–23.
12. Пирумова Л. ИПЯ – язык, который надо знать: о роли лингвистического обеспечения в развитии информационно-поисковых систем библиотек / Лидия Пирумова // Библиотека. – 2006. – № 10. – С. 61–65.
13. Скарук Г. А. Тематический поиск в электронном каталоге: проблемы лингвистического обеспечения / Г. А. Скарук // Библиотековедение. – 2001. – № 3. – С. 48–57.
14. Смагина Н. Н. Лингвистическое обеспечение электронного каталога: консультация специалиста / Смагина Н. Н. // Вузовские б-ки Алтай. края : сборник. – Барнаул, 2003. – Вып. 3. – С. 40–42.

15. Шутько Е. В. Аналитическая обработка текстовой информации и смысловой поиск в электронных базах данных: проблемы противоречий / Е. В. Шутько // Университетская библиотека: проблемы и решения: пятая Всерос. науч.-практич. конф. – Екатеринбург, 2003. – С. 62–68.

16. Шутько Е. В. О некоторых проблемах лингвистического обеспечения создания баз данных и поиска в электронном каталоге / Е. В. Шутько // Университетская библиотека на рубеже тысячелетий: выбор пути: третья Всерос. науч.-практич. конф. – Екатеринбург, 2001. – Режим доступа: <http://consensus./conferences/unilib2000>. – Загл. с экрана.

Білоус В. С.,

*директор бібліотеки
Вінницького державного педагогічного університету
імені М. М. Коцюбинського*

Наугольних С. Г.,

*нач. відділу комп'ютеризації бібліотеки
Вінницького державного педагогічного університету
імені М. М. Коцюбинського*

Корпоративна каталогізація в діяльності бібліотек вищих навчальних закладів

У сучасному світі глобальної інформатизації змінюється роль та розширюються функції бібліотек як основних накопичувачів інформаційних ресурсів. Бібліотека розширює спектр методів та засобів роботи з інформаційними потоками, засвоює технологію архівування джерел електронної інформації та їх аналітико-синтетичного оброблення, створює і використовує нові інформаційні продукти.

Модернізація вищої освіти на шляху до європейської світової інтеграції, відкритого інформаційного суспільства зумовлює необхідність інтенсивних змін у роботі бібліотеки вищого навчального закладу.

Завдання та основні функції бібліотеки вищого навчального закладу, складність і багатоаспектність інформаційних потреб користувачів передбачають розроблення і реалізацію ефективної стратегії реформування її діяльності на основі використання можливостей новітніх технологій. На етапі становлення електронного середовища відбуваються значні зміни у формах і засобах подання, використання та поширення знань.

Формування електронних каталогів окремих бібліотек, забезпечення оперативного доступу до бібліотечно-інформаційних ресурсів як власного виробництва, так і придбаних вимагає координації зусиль для досягнення найбільшої ефективності. В цьому зв'язку питання співпраці та координації зусиль бібліотек для реалізації корпоративних проектів набуває особливого значення. Будучи не в змозі самостійно переробити масиви документів на традиційних паперових носіях, бібліотеки створюють корпорації регіонального рівня, вливаються у вже існуючі корпорації, координують свою діяльність у створенні та переробці інформації.

Питання створення центрів корпоративної каталогізації в Україні давно стоїть на порядку денному. Ця тема знаходить своє відображення в законах України, указах Президента України, постановах Кабінету Міністрів, програмах, створених на державному та регіональному рівнях.

Так, в ухваленому на рівні закону документі «Про національну програму інформатизації», складовою частиною якого є підрозділ «Електронна бібліотека», поставлено конкретне завдання: створити центри корпоративної каталогізації. У Законі України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» зазначено, що корпоративна взаємодія бібліотек неможлива без корпоративної каталогізації. В Указі Президента України «Про невідкладні заходи щодо розвитку бібліотек України» йдеться про необхідність «вжити заходів щодо створення національної системи електронного інформаційно-бібліотечного ресурсу». Шляхи вирішення питання щодо корпоративної каталогізації окреслено у Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми розвитку культури на період до 2007 р.»

Над вирішенням проблеми створення зведеного Українського корпоративного електронного каталогу сьогодні працюють провідні бібліотеки України, якими створено Центр корпоративної каталогізації.

Одними з основних перешкод на шляху до широкомасштабного створення корпоративних електронних каталогів в Україні є невідповідність програмних бібліотечних платформ (як широко відомих «УФД – Бібліотека», «ІРБІС», «Libeg», так і створених для роботи окремої бібліотеки), форматів надання даних, застосування різних класифікаційних таблиць, різна кількість заповнених полів бібліографічного опису, відсутність єдиного тезаурусу, а також прямого виходу в Інтернет в деяких бібліотеках, недостатнє матеріально-технічне забезпечення. Для вирішення цих проблем потрібні час, матеріальні засоби, залучення спеціалістів та добра воля учасників проєктів. Центр корпоративної каталогізації працює над цими питаннями, створюючи формат представлення бібліографічних даних УкрМАРК. Над лінгвістичним забезпеченням проєкту працюють фахівці ДНПБ України ім. В. Сухомлинського, якими створено інформаційно-пошуковий тезаурус, що допоможе уніфікувати пошуковий образ документа.

У рамках окремої установи і навіть групи установ забезпечити інформаційну підтримку національного інформаційного порталу неможливо.

Тому концепція організації ресурсної підтримки центрального Інтернет-порталу повинна базуватися на принципі поєднання усіх моделей мережевої співпраці: централізованої, кооперативної, корпоративної.

Будь-яка корпоративна бібліотечна система або мережа становить собою єдиний комплекс організаційних, технологічних, технічних та інформаційних засобів, призначених для створення і використання поєднаних інформаційних ресурсів з метою найбільш повного задоволення соціальних, культурних, наукових і навчальних потреб користувачів, а також раціонального використання трудових і матеріальних ресурсів.

Саме через упровадження корпоративних проєктів у бібліотеках, які є інформаційними центрами, стає можливим ширший обмін інформацією, ефективнішою допомогою користувачеві у пошуку інформації.

Корпоративна каталогізація є невід'ємною складовою корпоративних бібліотечних мереж, яка передбачає спільне одноразове наукове оброблення документів та подальше відображення їх в електронному каталозі.

Сучасний розвиток бібліотечно-інформаційних технологій пов'язаний з корпоративним співтовариством, створенням та удосконаленням консорціумів, корпорацій.

На часі вирішення проблеми проєктного менеджменту у бібліотечній діяльності, який допомагає реалізувати такі етапи спільної діяльності бібліотек:

- розробку концепцій корпоративних проєктів;
- планування проєктів та оформлення проєктної документації;
- управління, контроль та регулювання робіт за проєктами;
- аналіз ефективності та оформлення звітної документації.

Проєктну діяльність як передумову інноваційного розвитку бібліотек розглядають фахівці Державної академії керівних кадрів культури та мистецтв.

Метою створення корпоративних систем є підвищення ефективності, оперативності та якості інформаційного забезпечення користувачів,

впровадження нових інформаційних послуг за рахунок участі у формуванні об'єднаного інформаційного ресурсу загального користування. Українська спільнота обговорює важливість та необхідність кооперації бібліотек і бібліотечних мереж вже понад 10 років.

Наявні дві основні форми корпоративної діяльності:

- регіональні корпорації, в основу діяльності яких покладені загальні інтереси бібліотек, розміщених в одному регіоні;
- тематичні корпорації, які використовують переваги спільного застосування документів та інформації певної тематичної спрямованості.

Корпоративна регіональна мережа повинна містити такі структурні елементи:

- координаційну раду;
- головний орган корпоративної бібліотечної мережі;
- бібліотеки різних відомств.

Серед переваг корпоративної каталогізації:

- скорочення витрат на каталогізацію;
- заощадження часу, енергетичних, технічних ресурсів;
- створення умов для віддаленого документного пошуку;
- уникнення дублювання розпису видань, можливість покращення якості бібліографічних описів;
- стандартний підхід до формування описів, файлів-рубрикаторів, авторитетних файлів, словників, тезаурусу та інших допоміжних файлів і баз даних;
- постійне підвищення рівня кваліфікації спеціалістами-бібліографами шляхом запозичення нових методик, які пропонуються бібліотеками-учасницями корпорацій, освоєння нових програмних засобів, форматів надання даних.

Досвід корпоративної каталогізації Росії та зарубіжних країн показує, що способом підвищення кваліфікації може бути участь у спецкурсах з проблем корпоративної каталогізації, тренінгах, науково-практичних

конференціях, при цьому відзначається, що найбільш доцільною є цілеспрямована практична діяльність в рамках проектів.

Кілька слів про досвід інших країн у формуванні національних корпорацій бібліотек. Понад 30 років тому у США 54 бібліотеки коледжів та університетів штату Огайо об'єдналися в єдиний центр з метою створення єдиної комп'ютерної мережі регіону. Сьогодні це найбільша інформаційна система електронних документів, якою користуються понад 30 тис. бібліотек із 63 країн. Її каталог містить майже 49 млн бібліографічних записів різних видів документів 370 мовами світу.

У Німеччині перші корпоративні бібліотечні мережі виникли також понад 30 років тому, а сьогодні їх налічується більше десяти. В 1993 році Міністерство культури Російської Федерації виступило ініціатором і координатором створення корпоративної мережі російських бібліотек. Програма ЛІБНЕТ була затверджена у 1997 році. Сьогодні мережа охоплює 36 бібліотек різних типів. Досвід корпоративного проекту МАРС, який формується на базі бібліотек Росії, створення аналітичних бібліографічних описів, організатором якого в 2000 році виступила Наукова бібліотека Челябінського державного університету, а також склад учасників – понад 80 бібліотек Росії та країн СНГ – свідчать, що співпраця потребує створення колегіальних органів взаємодії, а саме:

- координаційної ради, яка здійснює загальну координацію робіт в корпорації та поза нею;
- програмно-технічної ради, яка розробляє програмне забезпечення, консультує учасників щодо роботи з ним, формує та підтримує спільний сайт проекту;
- методичної ради, яка розробляє єдину методику аналітичного бібліографічного опису документа, створює та підтримує допоміжне методичне забезпечення (рубрикатор, методики заповнення окремих полів та підполів), консультує учасників проекту стосовно заповнення полів;
- ради з підвищення кваліфікації;

- служби електронної доставки документів.

При цьому новації не тільки призводять до змін в роботі бібліографів кожної бібліотеки, але й накладають відбиток на весь колектив учасників та його організацію.

Цікавим є вітчизняний досвід. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського в рамках організації та формування електронних інформаційних ресурсів бере участь у п'яти корпоративних проектах. Передусім варто сказати про проект створення національної електронної бібліотеки України, започаткований в 1999 році, який передбачає формування фонду електронних документів на основі принципу зацікавленості авторів у відображенні результатів своєї роботи в національних інформаційних ресурсах. Усі інформаційні ресурси цієї бібліотеки надано в Інтернет. У 2005 р., за сприяння та фінансової підтримки Харківського міського управління культури, стартував проект “Корпоративна мережа міських масових бібліотек м. Харкова 2005–2006 рр.”

Ще одна регіональна розробка – проект створення корпоративного інформаційного порталу на базі регіонального веб-серверу міста Миколаєва. З ініціативою його створення виступила Миколаївська обласна універсальна наукова бібліотека ім. О. Гмирьова. Цей проект фінансується завдяки гранту, отриманому від Міжнародного фонду «Відродження» та Інституту «Відкрите суспільство». Тематика регіонального порталу досить різноманітна, і в його створенні та наповненні беруть участь, крім обласної універсальної наукової бібліотеки, бібліотеки ВНЗ та фірми, задіяні у розробці дизайну проекту. Приблизний перелік основних інформаційних блоків порталу:

- Рішення та постанови місцевих державних органів влади.
- Довідкова інформація з правових питань.
- Блок бібліотек міста, який міститиме:
 - Каталог нових надходжень ОУНБ;
 - Корпоративний каталог періодичних видань;

– Базу «Ретроінформ» (краєзнавча інформація, інформація з дореволюційних видань);

– Повнотекстові бази бібліографічних покажчиків «Інформаційні бази даних».

- «Фактографія» – блок, який буде містити фактографічну характеристику регіональних інформаційних ресурсів.

- «Оглядово-аналітична інформація» – блок, який висвітлюватиме суспільно-політичне, економічне та культурне життя Миколаївщини.

З 2003 р. Чернівецька обласна універсальна бібліотека імені М. Івасюка та бібліотека Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича беруть участь у створенні багатоаспектного портрету життя області, регіонального інформаційного порталу «Буковина». Крім того, Чернівецька обласна універсальна бібліотека є учасницею корпоративного об'єднання ЦУКК, в яке увійшла і бібліотека Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського.

Загалом світові наукові, промислові й видавничі установи велику увагу приділяють створенню електронних бібліотек, які об'єднуються у корпоративні й міжнародні мережі.

Якщо у світі і, зокрема, в нашій країні вже набуто певного досвіду створення корпорацій бібліотечних ресурсів, то наша бібліотека розпочала свою діяльність в корпорації з науковими бібліотеками України в 2005 р., а впровадження комп'ютеризації у бібліотеці – з 2004 р. (придбання програмного забезпечення, створення відповідного відділу).

Щоб прискорити бібліографічну обробку документів, уникнути дублювання процесів та отримати переваги спільного використання інформаційних ресурсів, Кіровоградська ОУНБ ім. Д. І. Чижевського виступила з ініціативою створення на власному сайті онлайнового центру кооперативної каталогізації для бібліотек України (ЦУКК).

Вивчивши питання корпоративної каталогізації та зваживши всі «за» та «проти», колектив бібліотеки вирішив приєднатися до проектів ЦУКК та

РКК (ЦУКК – Центральний український корпоративний каталог, РКК – Регіональний корпоративний каталог). Необхідність прискорення процесу комп'ютеризації, відсутність сучасного телекомунікаційного обладнання та засобів зв'язку змусили шукати грамотних та «сильних» в комп'ютерному забезпеченні партнерів. ВОУНБ ім. К. А. Тімірязєва запропонувала нам приєднатися до систем корпоративної каталогізації національного (ЦУКК) та регіонального (РКК) рівнів. Беручи до уваги універсальний фонд нашої бібліотеки та достатньо значний перелік передплатних видань, ми одержали можливість стати членами корпорацій, партнерами обласних наукових бібліотек та бібліотек ВНЗ деяких обласних центрів України.

Основна вимога до учасників корпоративної системи – використання програмного продукту «ІРБІС», української версії тезаурусу, єдиного комунікативного формату, повний аналітичний розпис всіх статей в журналах («від корінця до корінця») та створення анотацій (для ЦУКК). Бібліотеки дотримуються однакових визначених підходів до методики предметизації, єдиних стандартів створення бібліографічних записів.

З січня 2005 року бібліотека Вінницького державного педагогічного університету є учасницею колективного проекту зі створення корпоративного каталогу аналітичних описів статей з журналів України, працює у двох корпоративних системах (ЦУКК та РКК).

Розроблено Положення про корпоративні системи, укладено договори про співпрацю. Проведенням корпоративної каталогізації займаються відділ комп'ютеризації та технічно-експлуатаційного обслуговування бібліотечних процесів, бібліографічно-інформаційний відділ.

Корпоративна каталогізація розпочалася з вивчення правил заповнення кожного поля бібліографічного запису, порядку прийняття та передачі даних, створення анотацій, рубрикатора.

Входження до корпорації дещо ускладнювалося тим, що одночасно доводилося суміщати створення описів для ЦУКК, РКК та навчання основам комп'ютерної грамотності, засвоєння технологічних процесів програм з

бібліотечного комплексу «ІРБІС» (зокрема АРМ «Каталогізатор»). Однією з проблем стала відсутність прямого виходу в Інтернет.

Спочатку було надано спільний список журналів для аналітичного розпису. Наступний етап передбачав вивчення пробних розписів журналів, ознайомлення з розписами журналів учасників корпоративного каталогу.

ЦУКК містить аналітичні описи статей з 80 журналів України і створюється за участю 11 бібліотек обласних центрів України.

Перелік бібліотек-учасниць ЦУКК:

1. Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека
2. Бібліотека Вінницької ЦБС
3. Бібліотека Вінницького державного педагогічного університету
4. Кіровоградська обласна універсальна наукова бібліотека
5. Бібліотека Кіровоградського державного технічного університету
6. Кіровоградська обласна юнацька бібліотека
7. Тернопільська обласна універсальна наукова бібліотека
8. Хмельницька обласна універсальна наукова бібліотека
9. Бібліотека Чернівецького державного технічного університету
10. Чернівецька обласна універсальна наукова бібліотека
11. Бібліотека Азовського університету

Протягом місяця кожна з бібліотек-учасниць ЦУКК створює описи **восьми журналів**. Під час формування аналітичних описів бібліотеки-учасниці ЦУКК повинні дотримуватись таких вимог:

- створювати аналітичні описи **для всіх** статей журналу;
- при формуванні описів, крім основних полів та розподілу описів за предметними заголовками, обов'язково вказувати **ненормовані ключові слова**;
- формувати **стислу анотацію** для кожної статті;
- у разі опису **статті-рецензії** на книгу – заповнювати відповідне поле «Рецензія»;
- для **персоналій**, імена яких не вказані в заголовку статті, – заповнювати окреме поле «Персоналія»;
- за наявності бібліографії більше ніж 3 джерела, обов'язково зазначати її.

До складу **РКК** належать три бібліотеки міста Вінниця, якими створюються аналітичні описи статей шести журналів України та Росії.

Перелік бібліотек-учасниць РКК:

1. Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека
2. Вінницька обласна юнацька бібліотека
3. Бібліотека Вінницького державного педагогічного університету

Описи для РКК створюються за спрощеною схемою, без обов'язкового вказування ненормованих ключових слів та анотацій, оскільки метою РКК є не формування окремого корпоративного каталогу, а створення корпорації бібліотек-учасниць. Підготовлені описи вливаються у бази даних бібліотек-учасниць. Для обміну даними використовується **.ISO**-формат.

Координатором проекту є **Кіровоградська обласна універсальна наукова бібліотека імені Д. І. Чижевського**, на веб-сайті якої виставляються описи ЦУКК (<http://www.library.kr.ua/>).

При розподілі журналів за бібліотекою враховують профіль книгозбірні. Так, з восьми журналів, які розписує бібліотека ВДПУ щомісяця, всі відносяться за розділом знань до педагогічних наук (сім – методика викладання, один – законодавчі акти про освіту). Журнали, закріплені за нашою бібліотекою, розписуються якісно, ми намагаємося дотримуватися термінів доставки описів на сайт. Велика увага приділяється грамотному створенню анотацій, введенню додаткових ключових слів.

Наразі паралельно зі створенням електронного каталогу ведуться традиційний паперовий каталог та картотеки. Одержані від учасників корпорації електронні записи роздруковуються на каталожних картках та вливаються в систематичну картотеку статей (СКС). Можливо, практика з часом покаже недоцільність паралельного ведення традиційних паперових картотек, проте для вилучення СКС потрібно провести ретроконверсію аналітичних описів в електронну базу даних «Аналітичних описів».

Регулярно отримуємо через e-mail повідомлення від координатора проекту про надходження описів нових номерів та про їх якість. За час

роботи наша бібліотека практично не отримувала зауважень щодо якості описів, а затримки з доставкою описів конкретних номерів траплялися досить рідко і були зумовлені об'єктивними причинами.

За час, що минув з початку 2005 року, бібліотекою Вінницького державного педагогічного університету набуто досвід формування записів для ЦУКК та РКК та зроблено підсумки стосовно впровадження проекту.

Слід зазначити, що з 80 найменувань журналів для розпису по корпоративній каталогізації бібліотека ВДПУ передплачує 46, тому ми експортуємо у базу даних не всі описи. Проте результати свідчать, що навіть за часткового використання можливостей проекту робота над ЦУКК дає значний економічний ефект.

Бібліотека ВДПУ розглядає можливість створення окремої інформаційної бази даних, яка вміщуватиме аналітичні описи видань ЦУКК, передплачених іншими бібліотеками міста (учасницями ЦУКК).

Участь бібліотеки у проектах ЦУКК та РКК забезпечує такі **позитивні результати**:

- Зменшення навантаження бібліографів під час обробки видань.
- Прискорення процесу формування електронної БД «Аналітичні описи» для всіх учасниць проекту.
- Можливість обміну досвідом бібліотек-учасниць за допомогою електронної пошти та особистих контактів.
- Швидше отримання інформації про окремий номер видання, оскільки відразу після надходження на сайт Кіровоградської ОУНБ опис стає доступним всім користувачам.
- Постійне вивчення учасниками ЦУКК матеріалів на тему корпоративних каталогів та мереж, що знадобиться їм в майбутньому.

Запровадження технологій корпоративної каталогізації, методик запозичення бібліографічних записів із зовнішніх баз даних дозволяє уникнути дублювання процесів, скорочує витрати на обробку документів, в

майбутньому – забезпечить заощадження кадрових ресурсів і технічних засобів.

Варто згадати про деякі проблеми, які виникли у бібліотеці нашого ВНЗ під час участі в ЦУКК:

- Серед учасниць корпорації лише три бібліотеки ВНЗ, немає жодної бібліотеки педагогічного спрямування.
- Проблеми з розподілом аналітичних описів за предметними заголовками (спрощено розподіли для окремих тем, які важливі для нашого ВНЗ, зокрема за темою «Педагогічні науки»).
- Наявні труднощі з обліком описів, створених бібліотекою нашого ВНЗ та одержаних по ЦУКК та РКК для формування статистичних звітів, як поточних, так і річних. У зв'язку з цією проблемою бібліотека розробляє спосіб систематизації видань ЦУКК та РКК.
- Відсутність прямого виходу в Інтернет, що ускладнює обмін виданнями.

Слід зауважити, що під час створення записів трапляються **помилки**, як граматичні, так і стилістичні, які доводиться виправляти кожній з учасниць ЦУКК. Звичайно, це проблема не лише ЦУКК, електронного каталогу, але і карткового. Зокрема, якість описів у різних учасників проекту ЦУКК різна, тому наша бібліотека впровадила у практику своєї роботи **обов'язкову перевірку** описів видань перед їх імпортом у формат **.ISO** та передачею іншим учасникам ЦУКК та РКК.

Досить часто виникають проблеми зі зведеним описом статей, які мають продовження, що пов'язано, насамперед, з особливостями перевірки на дублетність. Якщо вимоги системи «ІРБІС» щодо формування зведених описів (зокрема правила розташування повтору підполів «Рік видання», «Номер журналу», «Сторінки» у порядку від останнього номера до попередніх номерів журналу) не дотримуються, виникає проблема дублетності.

Як і в будь-якій діяльності, у процесі створення корпоративних каталогів є позитивні моменти та виникають питання, які потребують вирішення. На жаль, через відсутність необхідної техніки користувач нашої бібліотеки не може здійснювати пошук потрібної йому інформації в автоматизованому режимі. Зараз бібліотека разом з керівництвом університету працює над вирішенням цієї проблеми.

І звісно, можливо, насамперед, слід зважати на людський фактор. Найважливішим в автоматизації бібліотечних процесів є подолання бібліотечними працівниками психологічних бар'єрів, розуміння того, що ЕК в бібліотеці – це вже сьогодні. Надолужити згаяне самотужки важко, а саме корпоративні бібліотечно-інформаційні системи прискорять створення ЕК.

Пройдено перші нелегкі кроки на шляху адаптації до вимог електронного середовища, але колективу бібліотеки потрібно ще багато зробити для створення електронної бібліотеки, для підтримання репутації сучасного інформаційного закладу.

Сподіваємося, що ЦУКК та РКК будуть розвиватися динамічно, розширювати коло учасників, впроваджуватимуться нові послуги для користувачів. Однією з перспектив в цьому напрямі є доставка окремих статей у вигляді повних текстів. Зарубіжний досвід свідчить, що сьогодні розвиваються корпоративні проекти повнотекстових видань.

Звичайно, на шляху створення корпоративних об'єднань існує багато перешкод, деякі з них було наведено в цьому виступі. Вони спричиняють відносно відставання нашої країни у процесі взаємодії та запровадження інноваційних технологій. Але, порівнюючи з нашими попередниками, ми маємо й деякі переваги, серед яких головна — можливість використати наявний досвід, досить значне поширення мережі Інтернет, що дозволяє об'єднувати на центр-сайтах значні бібліотечні ресурси, не створюючи великих регіональних та локальних мереж, зменшує витрати на впровадження корпоративних технологій. Ці факти дають підстави

сподіватися, що створення корпоративних електронних порталів та архівів документів відбуватиметься швидкими темпами.

Зазначимо, що завдяки проектам бібліотечних корпорацій можливе створення передумов для трансформації бібліотек зі сховища книг та власника фондів на сервісні організації, які задовольняють інформаційні потреби користувачів із залученням різноманітних ресурсів. Можливості однієї, окремо взятої організації, на жаль, не дозволяють повністю задовольнити інформаційні потреби користувача. Цьому заважають як недоліки державного фінансування та вартість інформаційних ресурсів, так і недостатня кількість кваліфікованих спеціалістів.

Існує нагальна потреба в залученні додаткових коштів, як державних, так і спонсорських (цільових грантів) для пришвидшення вирішення цих питань, а особливо для розширення кількості технічних та програмних засобів. Серед цих засобів особливе значення для корпоративних об'єднань мають прямий доступ до Інтернету, наявність сучасних ПК, укомплектованих сканерами, що уможливить прискорення формування повних текстів документів, які найбільше використовуються споживачами, колекцій документів за профілем ВНЗ та тематичних колекцій. Існує багато можливостей виведення бібліотек на новий рівень розвитку, однією з яких є співдружність із міжнародними фондами та організаціями з метою реалізації спільних бібліотечно-інформаційних проектів та програм.

Досвід корпоративних об'єднань різних країн світу показує, що корпоративна бібліотечна мережа за мету має поставити:

- інтеграцію інформаційних ресурсів бібліотек та надання широкого і вільного доступу користувачам до фондів бібліотек-учасниць як до єдиного інформаційного ресурсу;
- оформлення бібліографічних записів відповідно до національних і міжнародних стандартів для уніфікації роботи з ними;
- створення центру корпоративної каталогізації, інших корпоративних сервісів і служб;

- ретроспективну конверсію каталогів бібліотек;
- виконання віддаленого замовлення та отримання документів через систему МБА, включно з електронною доставкою документів (ЕДД);
- упровадження системи організаційної, технічної й технологічної взаємодії бібліотек-учасниць у режимі реального часу.

Зазначені цілі бере до уваги і корпоративне об'єднання, учасницею якого є наша бібліотека.

Література

1. До питання створення центру корпоративної каталогізації: Підходи і перспективи / Т. Вилегжаніна, Є. Одинець // Бібліотечна планета – 2005. – № 1. – С. 15–18.
2. Створення корпоративного інформаційного порталу на базі регіонального ВЕБ-серверу / О. Визір // Бібліотечна планета. – 2004. – № 4. – С. 9.
3. Влияние корпоративных проектов на инновационную деятельность библиографов / О. И. Саломатова // Научные и технические библиотеки. – 2005. – № 12. – С. 47 – 54.
4. Формирование региональной системы электронных информационных ресурсов по экологии: новые грани взаимодействия / Н. В. Юрьева / Научные и технические библиотеки России. – 2006. – № 3. – С. 62 – 67.
5. Інтеграція і партнерство університетських бібліотек як перспектива подальшого розвитку інформаційного сервісу / Н. Петрина // Покликання університету: Зб. наук. пр. / Відп. ред. О. Гомілко. К.: РІА «ЯНКО»; «ВЕСЕЛКА», 2005. – С. 143 – 148.

6. Корнілова Є. О. Практика та перспективи представлення інформаційних ресурсів академічного інституту на корпоративних сайтах // Бібл. вісн. — 2004. — № 1.

7. Проектний менеджмент у галузі інформаційно-бібліотечної діяльності / Г. Шемаєва // Бібліотечний вісник. — 2006. — № 1. — С. 15–18.

Чайка І. А.,

*зав. відділу бібліотеки
Тернопільського національного
педагогічного університету імені В. Гнатюка*

**Електронні ресурси бібліотеки Тернопільського національного
педагогічного університету імені В. Гнатюка:
стан і перспективи розвитку**

Розвиток сучасного суспільства потребує від бібліотеки все ширшого запровадження новітніх технологій на основі комп'ютерної техніки та віртуального обслуговування читачів. Високий рівень інформатизації бібліотек вищих навчальних закладів є головною умовою ефективності впровадження нових освітніх технологій та вдосконалення бібліотечно-інформаційного забезпечення навчального процесу.

Бібліотека нашого університету не стоїть осторонь цих процесів. Упровадження у книгозбірнях інформаційних технологій, а також створення нових електронних ресурсів, насамперед, пов'язані з внесенням змін в організаційно-штатний розклад і проведенням спеціальних навчальних занять з персоналом. Під час освоєння автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи (АБІС) «УФД-Бібліотека» збережено основні

структурні підрозділи бібліотеки і створено відділ науково-інформаційного забезпечення та автоматизації з такими основними функціями:

- упровадження та вдосконалення програмно-технічних засобів АБК (автоматизований бібліотечний комплекс);
- створення власних інформаційних ресурсів;
- ретроконверсія каталогів;
- створення веб-сайту бібліотеки;
- виконання сервісних функцій (експорт-імпорт даних (1С-бухгалтерія), обробка статистичних даних, формування складних звітів тощо);
- навчання, консультації, допомога співробітникам і користувачам бібліотеки.

До створення електронних інформаційних ресурсів бібліотеки залучаються всі її підрозділи, здійснюється комплексна автоматизація, яка передбачає:

- автоматизацію всіх підрозділів бібліотеки із збереженням, в основному, існуючої структури і прийнятого розподілу функцій;
- повну автоматизацію функціональних обов'язків персоналу на кожній технологічній ділянці, у тому числі традиційних для бібліотеки функцій і нових функцій, які виникають у зв'язку з автоматизацією бібліотеки;
- введення в дію електронних каталогів (ЕК) з паралельним використанням традиційного довідково-пошукового апарату (системи карткових каталогів і картотек);
- комплектування, поряд з фондами документів у традиційному форматі, фондів електронних видань (ФЕВ) на машинних носіях (компакт-дисках, магнітних і магнітооптичних дисках великої ємності тощо);
- забезпечення оперативного, вільного і зручного доступу до ЕК і до ФЕВ внутрішніх користувачів (бібліотекарів і відвідувачів бібліотеки) і зовнішніх користувачів (через мережу Інтернет);

- створення можливості виходу з автоматизованого робочого місця (АРМ) бібліотеки (персоналу і відвідувачів) у зовнішні комп'ютерні мережі;
- обмін повнотекстовими документами з іншими бібліотеками та організаціями.

З огляду на це, важливо було визначити пріоритети різних технологічних функцій та встановити почерговість їх автоматизації.

У системі пріоритетів першочергове значення мало впровадження автоматизованої обробки нових надходжень з метою оперативного створення їх електронного каталогу. Цей процес розпочався у 2001 р. і охопив всі види видань.

З 2003 року почали формувати ЕК статей та інших складових частин документів.

Процес ретроконверсії карткових каталогів (картотек) тривалий і потребує значних витрат часу, але без вирішення цього ключового завдання електронний каталог залишається неповним.

Ретроконверсія здійснюється поетапно:

I етап – 2003–2004 роки – ретроконверсія каталогів читальних залів.

II етап – 2005 рік – ретроконверсія літератури, яка зберігається у книгосховищі (документи з 1985 року видання).

III етап – 2006 р. – почалася ретроконверсія каталогів абонементу художньої літератури та абонементу навчальної і наукової літератури.

Щороку ЕК поповнюється бібліографічними записами на 40–50 тис.

Структура записів у базу даних електронного каталогу відображає набір полів (даних), заданий чинними національними і міждержавними стандартами, враховує сформовані стереотипи роботи бібліотекарів і читачів з опублікованими документами. Засоби пошуку документів значно полегшують роботу користувача при формуванні пошукових запитів, а саме: наявність декількох варіантів (режимів) пошуку («Швидкий пошук», «Пошук за номером екземпляра», пошук за «Структурним запитом», пошук за «Зведеним описом», пошук «За зазначений період»).

Про необхідність та ефективність електронного каталогу свідчать такі дані: у 2005 р. зареєстровано 23565 звернень читачів, у 2006 р. – 54600, у 2007 р. – 70000, а за січень–вересень 2008 р. понад 73000 запитів.

Паралельно здійснюється штрихкодування документів з метою забезпечення їх видачі через електронний формуляр. Різні види документів маркуються різними типами штрих-кодів.

Повноцінному інформаційному задоволенню фахових потреб читачів Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка документами, які мають підвищений попит, сприяє й створення повнотекстової електронної БД.

Основними джерелами наповнення віртуальної бібліотеки електронними документами є:

- 1) електронні версії видань працівників університету;
- 2) сканована за замовленнями кафедр навчальна, наукова та художня література;
- 3) електронні документи, запозичені з Інтернет;
- 4) закупівля та іміджеве розташування у бібліотеці ліцензованих CD-дисків;
- 5) отримання електронних документів з інших бібліотек відповідно до укладених договорів про співпрацю.

Наповнення повнотекстової електронної БД відбувається інтенсивно. Фонд електронних підручників і посібників містить навчальної літератури – 1000 найменувань, наукової і науково-популярної – 360, художньої – 441 та ін. Серед них 325 публікацій праць викладачів ТНПУ ім. В. Гнатюка.

Про перспективність цього напрямку роботи свідчить динаміка звернень читачів до фонду віртуальної бібліотеки.

Особливу цінність книгозбірні становить фонд рідкісних видань, який налічує 21275 документів. З 2004 р. здійснюється його поступова ретроконверсія. ЕК рідкісних видань налічує 4250 найменувань (5082 примірники).

Важливим напрямом діяльності бібліотеки є науково-дослідна робота на тему «Інформаційна база навчальної та наукової діяльності бібліотеки ТНПУ ім. В. Гнатюка: від витоків до сучасності», яка зареєстрована в УкрІНТЕІ.

Проведення наукових досліджень зі стародруками та рідкісними виданнями є також одним із пріоритетних напрямів функціонування книгозбірні.

Під час науково-дослідної роботи було підготовлено й видано науково-бібліографічні покажчики:

1. «Каталог фонду рідкісних видань бібліотеки ТНПУ ім. В. Гнатюка. 74. Освіта. Педагогічні науки (1792 – 1939 рр.)».
2. «Каталог фонду рідкісних видань бібліотеки ТНПУ ім. В. Гнатюка. 63. Історія. Історичні науки (1722 – 1939 рр.)».
3. «Каталог фонду рідкісних видань бібліотеки ТНПУ ім. В. Гнатюка. 28. Біологічні науки (1762 – 1972рр.)».

Сьогодні триває робота над бібліографічним покажчиком «Філологічні науки».

Важливим етапом комп'ютеризації та автоматизації бібліотеки стало запровадження з 1.09.2006 р. електронної видачі навчальної літератури на абонементі, що дозволило збільшити кількість виданих документів та значно скоротити час на обслуговування читачів.

З вересня 2008 року запроваджено видачу літератури на художньому абонементі бібліотеки. Таким чином, всі працівники університету, студенти I – IV курсів обслуговуються на абонементі через електронний формуляр. Стає можливим відстеження не тільки загальної кількості документів, які зберігаються у фондах бібліотеки, але й їх наявності у користувачів.

На сучасному етапі створення веб-сайтів бібліотек набуває важливого значення, оскільки вони можуть забезпечити доступ користувачів як свого навчального закладу, так й інших, до фондів власного навчального закладу і до фондів інших установ України і світу. Сайт бібліотеки ТНПУ

ім. В. Гнатюка функціонує з 2003 року і має розгорнуту структуру з великою кількістю сторінок. Посилання на нього є вже на першій сторінці сайту нашого університету. З вересня 2008 року було змінено дизайн веб-сайту, здійснено корегування його структури та наповненості.

Сайт бібліотеки надає такі послуги:

- пам'ятку читачеві, яка знайомить з історією, правилами користування і режимом роботи, довідковим апаратом бібліотеки і роботою з ним, фондом рідкісної літератури тощо;
- пошук документів за електронним каталогом (станом на 15 жовтня 2008 р. становив 308789 записів (оперативність оновлення інформації – в режимі реального часу);
- електронні версії наукових записок університету (понад 180 випусків);
- списки нових надходжень літератури, які оновлюються щоквартально;
- список періодичних видань, які отримує бібліотека у поточному році;
- посилання на сайти бібліотек світу, пошукові системи, електронні газети і журнали України, закордонні електронні журнали та бази даних, серед яких: LISTA-Library, Information Science & Technology Abstracts – професійна база даних для бібліотечних та інформаційних працівників (база даних містить понад 600 повнотекстових журналів, книг, дослідницьких звітів, матеріалів конференцій з усіх проблем бібліотечної справи та інформаційних технологій); Довідник журналів відкритого доступу – безкоштовний доступ до повнотекстових рецензованих наукових журналів з усіх галузей знань та різними мовами. Понад 2009 найменувань журналів, 501 – з постатейним пошуком (82602 статей);
- посилання на каталоги основних видавництв України;
- список документів обмінного фонду; електронні тематичні виставки.

Сторінка для молодих науковців інформує про нові вимоги ВАК України (за матеріалами Бюлетеня ВАК України № 3 за 2008 р.) до оформлення списку літератури згідно з новим ГОСТом «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання» (ДСТУ ГОСТ 7.1:2006) та надає зразок оформлення палітурки, титульної сторінки й інших елементів видання.

З метою активізації довідково-бібліографічного обслуговування читачів на сайті запроваджено сторінку віртуальної довідки, почалося формування електронного фонду рекомендованих списків літератури.

Електронну довідку надає відділ бібліографії, який здійснює довідково-бібліографічне та науково-інформаційне обслуговування студентів, викладачів та всіх користувачів бібліотеки. Довідкова послуга виконується протягом двох робочих днів з дати надходження запиту.

Досягнення зазначених показників було б неможливим без технічного забезпечення. Університет має потужну мережу – понад 1300 комп'ютерів. З грудня 2004 р. у бібліотеці функціонує читальний зал «Електронних ресурсів», послугами якого скористалося 3226 студентів. У бібліотеці створено 32 АРМ.

Заплановано розширення електронного обслуговування студентів і працівників, запровадження з вересня 2009 року видачі літератури через електронні формуляри в читальних залах бібліотеки; забезпечення можливості отримання читачем повнотекстових електронних документів.

Саух В. М.,

*член-кор. Міжнародної академії комп'ютерних наук і систем,
канд. техн. наук, доцент
Черкаського державного технологічного університету*

Проект автоматизації шкільних бібліотек та впровадження електронних бібліотек в освітніх закладах

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів «Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці на 2006–2010 роки» Черкаським обласним інститутом післядипломної освіти педагогічних працівників (ЧОПОПП) розроблено програму «Інформатизація регіональної системи освіти» на 2006–2010 роки (Програма ІРСО).

Основною умовою Програми є забезпечення високого рівня доступності інформаційних і комунікаційних технологій (ІКТ) для педагогів та учнів. Програма ІРСО орієнтована на вирішення проблеми доступності нових освітніх ресурсів і технологій, на підтримку їх впровадження у масову педагогічну практику.

Стратегічна мета Програми ІРСО — створення умов для системного впровадження та активного використання інформаційних та комунікаційних технологій у роботі навчальних закладів. Програма ІРСО охоплює три ключові складові освітньої практики: зміст освіти, методи навчання і нові освітні ресурси, педагогічні кадри.

Державна програма «Інформаційно-комунікаційні технології в освіті і науці на 2006–2010 роки» не передбачає формування інформаційно-технологічної інфраструктури регіональної системи освіти. Заходи, які започатковані у проекті «Рівний доступ до якісної освіти» в Україні, не можуть бути здійснені повною мірою з причини відсутності єдиного інформаційного освітнього простору в регіонах та системи безперервного підвищення кваліфікації вчителів. Тому Програму ІРСО було задумано як змістовне доповнення до Державної програми «Інформаційно-комунікаційні технології в освіті і науці на 2006–2010 роки» та проекту «Рівний доступ до якісної освіти» в Україні.

У Програмі ІРСО основна увага приділяється вирішенню таких інфраструктурних завдань: постачання комп'ютерної техніки, підключення шкіл до Інтернету, створення регіональної системи освітніх порталів.

Зміст Програми ІРСО охоплює практично усі ланки використання ІКТ в середній освіті: від створення і розробки ресурсів, методики їх використання до різнопланової підготовки усіх категорій працівників освіти, моделювання і побудови інформаційних середовищ на рівні окремої школи, району, регіону.

Програма ІРСО реалізує модель інформатизації системи освіти на регіональному рівні. Усі рішення виконуються комплексно і послідовно: створюється інформаційно-технологічна інфраструктура регіональної системи освіти, не тільки постачається у школи необхідне устаткування, але і ведеться навчання педагогів щодо його використання, створюються необхідні електронні ресурси, формується система постійної методичної підтримки навчального процесу.

Інформатизація школи у програмі ІРСО передбачає:

- примноження цифрових освітніх ресурсів нового покоління;
- створення єдиного регіонального інформаційного освітянського простору;
- формування системи районних (міських) інформаційно-ресурсних центрів;
- професійне зростання педагогів у галузі застосування ІКТ для цілей освіти.

Розглянемо детальніше питання щодо цифрових освітніх ресурсів нового покоління. Для їх формування і систематизації необхідні:

- регламенти створення і використання цифрових освітніх ресурсів;
- колекція інформаційних джерел для загальної середньої і початкової професійної освіти;
- інструменти навчальної діяльності;
- інформаційна система підтримки освітнього процесу;
- навчально-методичні матеріали (комплекси), орієнтовані на якісно нові освітні результати;
- система апробації навчальних матеріалів і механізм їх використання;

- інформаційно-технологічна інфраструктура регіональної системи освіти;
- регіональна система освітніх порталів, яка складається з:
 - а) регіонального порталу;
 - б) районних (міських) порталів;
 - в) шкільних веб-сайтів.
- оснащення шкіл комп'ютерами та прикладними програмами;
- інтегроване інформаційне середовище ЗНЗ району;
- інтегроване інформаційне освітнє середовище району (міста);
- науково-методична Інтернет-підтримка навчального процесу ЗНЗ;
- система інформаційно-ресурсної підтримки шкільних бібліотек;
- регіональна система дистанційної освіти;
- регіональна система моніторингу на рівнях ЗНЗ, районному, ОПОПП, обласного управління освіти.

Головними цілями *регіональної системи інформаційно-ресурсної підтримки шкільних бібліотек* є:

- формування організаційного, програмно-технологічного і технічного середовища для створення та підтримки інформаційних ресурсів шкільних бібліотек і впровадження системи корпоративної каталогізації та системи МБА і ЕДД;
- забезпечення оперативного телекомунікаційного доступу шкільних бібліотек та їх користувачів до бібліографічних та повнотекстових баз даних провідних освітянських бібліотек України та зарубіжжя (протокол Z39.50).

Система будується на основі програмних продуктів АБІС «Славутич» та АБІС «Славутич-шкільний», гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки» (протокол №5 від 27.03.2006), якими відповідно оснащуються бібліотека інституту післядипломної освіти педагогічних працівників та шкільні бібліотеки регіону. Система забезпечує комплексну автоматизацію бібліотек, корпоративну каталогізацію та онлайн-доступ з мережі

Інтернет до віддалених баз даних провідних бібліотек України та зарубіжжя за протоколом Z39.50, підтримуючи міжнародні MARC-стандарти.

Регіональна система інформаційно-ресурсної підтримки шкільних бібліотек забезпечує:

- довідково-інформаційне обслуговування користувачів шкільних бібліотек;
- реалізацію функцій регіонального центру корпоративної каталогізації, який:
 - формує базу даних бібліографічних записів у форматі RUSMARC за всією номенклатурою підручників та допоміжної літератури, рекомендованих для шкіл;
 - надає шкільним бібліотекам віддалений доступ мережею Інтернет до своїх баз даних бібліографічних записів та підтримку телекомунікаційного формату RUSMARC;
 - проводить авторизацію користувачів залежно від їх категорії та повноважень;
 - отримує замовлення через веб-інтерфейс міжбібліотечного абонементу;
 - виконує обробку замовлення та пошук документів у електронних сховищах або виготовляє їх електронні копії;
 - здійснює електронну доставку документів шляхом копіювання баз даних бібліографічних записів та забезпечення доставки копій електронною поштою, за допомогою протоколу FTP, передачі факсом, роздрукуванням на принтері з подальшою передачею замовнику.

Впровадження системи ведеться у два етапи:

Перший етап – оснащення бібліотеки Черкаського ОІПОПП АБІС «Славутич» та формування електронного каталогу і повнотекстової бази даних. Термін –2006–2009 роки.

Другий етап – оснащення бібліотек ЗНЗ АБІС «Славутич – шкільний» та впровадження інструментальних засобів інформаційно-ресурсної підтримки шкільних бібліотек. Термін – 2009–2011 роки.

Проведення другого етапу нині є проблематичним через невирішення таких фінансових та технічних проблем:

- Велика вартість проекту. Так, в Черкаській області функціонує близько 600 шкіл. Вартість АБІС «Славутич-шкільний» становить 5000 грн, це втричі менше її аналогів. Загальна вартість проекту значна і становить близько 3 млн грн.

- Експлуатація сучасних шкільних АБІС потребує кваліфікованих кадрів– бібліографів та програмістів. У школах Черкаської області працює лише близько 10% бібліотечних працівників, які мають відповідну підготовку.

- Діючі АБІС не забезпечують повною мірою роботу як із сучасними цифровими освітніми ресурсами, наявними у бібліотеці, так і з віддаленими інформаційними базами даних в Інтернеті, впроваджуваними в навчальний процес.

Аналіз процесу інформатизації освітньої галузі України виявив, що:

- постійно фінансуються і ведуться роботи з комп'ютеризації ЗНЗ та підключення їх до мережі Інтернет;

- розширюються послуги Інтернет, впроваджуються у практику освітні веб-портали та веб-технології;

- через відсутність фінансування практично не ведуться роботи з впровадження АБІС у бібліотеках ЗНЗ;

- АБІС, наявні на ринку України, виконані у модульному варіанті і не підтримують сучасні веб-технології та впродовж тривалого часу стабільні у своїй високій вартості;

- не ведуться роботи з впровадження корпоративної каталогізації в освітянських бібліотеках.

Розв'язання цих проблем лежить у площині створення сучасних електронних бібліотек для освітньої галузі, які вирішать питання:

- зниження вартості АБІС для шкільних бібліотек;
- зниження кваліфікаційних вимог до користувачів до рівня вимог користування стандартним веб-інтерфейсом мережі Інтернет;
- формування регіональної системи інформаційно-ресурсної підтримки шкільних бібліотек з новим концептуальним підходом – коли в базових районних (міських) шкільних бібліотеках впроваджується локальна електронна бібліотека, а в бібліотеках ЗНЗ району впроваджуються «Віртуальні читальні зали», функція яких зводиться до книговидачі, а всі інші операції виконуються у веб-вузлі базової районної бібліотеки з Інтернет.

Реалізація цього проекту дозволяє *безкоштовно* оснастити бібліотеки ЗНЗ програмою «Віртуальний читальний зал» та знижує вимоги до кваліфікації бібліотекарів до рівня звичайного користувача Інтернет.

Сподіваємося, що незабаром буде розроблено середовище підтримки електронних бібліотек, створені і внесені до складу електронних бібліотечних ресурсів електронні колекції і фонди, які містять найбільш цінну і суспільно значущу інформацію; сформується організаційна і технологічна інфраструктура, яка забезпечить функціонування системи ЕБ; буде забезпечено координацію відомчих і регіональних програм та проектів розвитку ЕБ.

Хемчян І. І.,

зав. відділу

*Державної науково-педагогічної бібліотеки України
імені В. О. Сухомлинського*

**Науково-методичне забезпечення інноваційного розвитку
інформаційної діяльності спеціальних**

педагогічних бібліотек обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти

В умовах швидких соціально-економічних змін в Україні якісна освіта стає головним чинником становлення будь-якої особистості. Рік у рік зростає попит на всі види освітніх послуг, особливої актуальності набуває поняття «рівний доступ до якісної освіти».

Тому одним із пріоритетів державної політики в розвитку освіти є рівний доступ до якісної освіти, який забезпечується дошкільною, загальною середньою, позашкільною, професійною, вищою та післядипломною освітою.

За сучасних умов післядипломна освіта є найбільш гнучкою складовою процесу фахового зростання людини, яка безпосередньо обслуговує швидкоплинні зміни, що відбуваються у системі виробництва і громадського устрою.

Проблеми підготовки спеціалістів, підвищення їхньої кваліфікації та перепідготовки нині в усіх розвинутих країнах світу визначаються як пріоритетні, що безпосередньо пов'язані з економічним і культурним розвитком, соціальною стабільністю будь-якої держави. Саме ефективне функціонування відповідної системи забезпечує в суспільстві високу планку професіоналізму, сприяє гармонійному поєднанню суспільних і особистісних інтересів. Надання державою кожній людині можливостей підвищити свій професійний рівень, привести його у відповідність до вимог, які в умовах ринкової економіки швидко змінюються, у разі потреби оволодіти новими спеціальностями є важливою складовою і гарантом демократичного суспільства.

В Україні реалізацію поставлених завдань значною мірою покладено на заклади післядипломної педагогічної освіти. Сьогодні система післядипломної педагогічної освіти складається з ОППО.

На виконання Указів Президента України «Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні» (2005 р.) та «Про додаткові заходи щодо підвищення якості освіти в Україні» (2008 р.), а

також у межах реалізації спільного зі Світовим банком проекту «Рівний доступ до якісної освіти в Україні», Міністерство освіти передбачає ряд заходів щодо модернізації навчальних закладів післядипломної педагогічної освіти. Ректори ОППО розробляють плани розвитку ввірених їм закладів, визначають стратегічні завдання щодо удосконалення системи післядипломної педагогічної освіти на наступні роки. Тому дуже важливо на сьогодні, щоб до цих перспективних планів було внесено заходи з реформування бібліотек ОППО, які відіграють важливу роль в інформаційному забезпеченні навчальної, науково-педагогічної та науково-дослідної діяльності ППО.

Діяльність бібліотеки ОППО є об'єктом пильної уваги Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського як координаційного, науково-дослідного і науково-методичного центру бібліотек освітянської мережі МОН України та АПН України. Пріоритети і перспективи інноваційної діяльності бібліотек ОППО ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського пов'язує з необхідністю подальшого розвитку у галузі інформаційних технологій і комунікацій, просуванні корпоративних технологій, створенні та використанні інформаційних ресурсів.

Починаючи з 2000 року, бібліотека досліджує тенденції розвитку бібліотек ОППО. Ця робота виконувалась у межах двох НДР «Створення, становлення і розвиток освітянських бібліотек України (X–XX ст.)» та «Теоретичні засади формування всеукраїнського інформаційного ресурсу з питань психолого-педагогічної науки і освіти на базі Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського» (наук. керівник – П. І. Рогова, канд. іст. наук). Результатом дослідження стали два інформаційно-аналітичних огляди «Діяльність обласних (міських) інститутів післядипломної педагогічної освіти у 2000–2004 рр.» та «Діяльність бібліотек обласних (міських) інститутів післядипломної педагогічної освіти у 2005–2006 рр.».

У кожному з оглядів висвітлено здобутки і проблемні питання функціонування бібліотек ОППО у певний період у контексті основних напрямів (формування інформаційного ресурсу, інформаційно-бібліографічне обслуговування, науково-методична діяльність, кадрове забезпечення). Проведена наукова робота дозволила визначити слабкі ланки у роботі цих книгозбірень, окреслити шляхи подолання проблем, які заважають бібліотекам зайняти чільне місце у вітчизняному і світовому інформаційному просторі.

Наукова та соціальна значимість даних НДР полягає також у тому, що завдяки їм стало можливим визначити основні складові майбутніх інноваційних процесів у даних книгозбірнях, виявити інноваційні зміни, які мають відбуватися у діяльності спеціальних педагогічних бібліотек ОППО на сучасному етапі, дослідити закономірності формування бібліотечно-інформаційних технологій, окреслити пріоритетні напрями подальшого розвитку з метою прискорення трансформації бібліотек на сучасні бібліотечно-інформаційні центри.

Останнє дослідження якості роботи бібліотек ОППО, аналіз функцій і виконуваних ними завдань засвідчує, що прерогативою книгозбірень стає збільшення інформаційних можливостей, розширення кола інформаційних послуг, спрямованих на задоволення потреб користувачів.

У мережі освітянських бібліотек МОН України та АПН України зростає кількість бібліотек, оснащених комп'ютерною технікою, значним асортиментом інформаційних ресурсів і послуг, що робить ці заклади привабливими для користувачів.

Для більшості бібліотек стає характерним створення ЕК, картотек праць співробітників установи, бібліографічних, реферативних і повнотекстових БД.

У майбутньому типовим явищем у бібліотечній праці стануть анування та реферування, залучення фахівців до науково-дослідної роботи

з питань книгознавства і бібліотекознавства, інформаційного супроводу наукових досліджень.

Виходячи з завдань, які стоять перед бібліотеками ОППО на шляху їхнього інноваційного розвитку, подальше науково-методичне забезпечення ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського полягає у:

- сприянні розвитку інноваційного клімату через підтримку інноваційної діяльності бібліотек; клопотанні про надання бібліотекам статусу бібліотечно-інформаційних центрів, включенні їх до державних програм і проєктів, здійсненні наукових досліджень, удосконаленні соціальної бази інноваційних процесів, стимулюванні праці і творчої активності, міжбібліотечного співробітництва;

- сприянні подальшому напрацюванню методичних і організаційно-технологічних засад діяльності сучасної бібліотеки, застосуванню новітніх автоматизованих технологій, засобів обліку, обробки та упорядкування інформації;

- розробці: економічних і правових аспектів інноваційної діяльності, системи оцінювання ефективності бібліотечних нововведень, витрат і ціноутворення в інноваційній діяльності, статистичних показників розвитку; удосконаленні і впровадженні нових прийомів і методів організації інформаційного середовища, його вивченні, формуванні банку ідей, розширенні кола учасників інноваційного процесу на регіональному, галузевому і міжнародному рівнях;

- створенні інноваційних центрів на базі провідних освітянських бібліотек, сприянні розвитку їхнього інноваційного потенціалу для розширення асортименту бібліотечно-інформаційних продуктів і послуг.

Визначаючи перспективи подальшого розвитку бібліотек, варто звернути також увагу на ряд нереалізованих можливостей, зокрема необхідність подолання міжбібліотечної розрізненості, яка не дозволяє користувачам мати чітке уявлення про галузеві ресурси, а бібліотекам кооперуватися у їх формуванні та використанні.

Нагальною є і потреба у посиленні співпраці з питань формування електронних інформаційних масивів та забезпечення доступу до них. Вирішення цієї проблеми полягає у створенні зведеного каталогу з відомостями про реальні і віртуальні інформаційні ресурси бібліотек.

Робота над створенням корпоративних БД вимагає прийняття уніфікованих рішень, «гри» за спільними правилами, які передбачатимуть обов'язкові положення як для користувачів бібліотек, так і для тих, хто створює корпоративні ресурси.

Сьогодні працівники бібліотек повинні опікуватися однаковою мірою проблемами обслуговування як фізичних, так і віртуальних користувачів, спрямовуючи весь спектр бібліотечно-інформаційних послуг на пошук, надання і доставку документів, зокрема й шляхом організації служби електронної доставки документів.

Інтегрування бібліотек у єдиний інформаційний простір вимагає зміцнення професійних контактів, обізнаності зі станом справ, позитивними і негативними моментами як корпоративної співпраці, так і праці бібліотечної спільноти в цілому. Дієвим засобом цієї роботи має стати моніторинг динаміки змін у сфері інформаційного забезпечення освітян, оперативне узагальнення та оприлюднення нововведень у мережі освітянських бібліотек МОН України та АПН України. Це суттєво підвищує фахові вимоги до бібліотечного працівника, який повинен вміти оцінити інформаційні і пошукові можливості інформаційних масивів, виявити релевантні запитами користувачів ресурси.

Розвиток бібліотечно-інформаційної системи мережі освітянських бібліотек, динамічний і кардинальний характер змін, які відбуваються в ній, потребують нагальної розробки нових організаційних, технологічних рішень та їх обов'язкового юридичного закріплення. Зокрема, існує потреба у ряді організаційно-методичних, нормативних та інструктивних документів, які забезпечать функціонування принципово нової бібліотеки в нових

економічних і технологічних умовах (оновленого положення про бібліотеку ОППО, норми праці, типові послуги, кваліфікаційні характеристики тощо).

ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як головний науково-методичний та координаційний центр мережі освітянських бібліотек МОН України та АПН України характерними ознаками науково-методичного забезпечення інноваційного розвитку бібліотек ОППО вбачає актуалізацію та адресність проблем, які заплановано розв'язати, практичну спрямованість досліджень, ухвалення організаційно-методичних рішень, які дозволять упроваджувати отримані позитивні результати у практику роботи інших бібліотек.

Структурні функціональні зміни, які відбуваються в ОППО, аналіз звернень до методичного центру ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського працівників бібліотек засвідчує, що сьогодні нагальною потребою є також вирішення питання щодо інтегрування і координування галузевих бібліотечних інформаційних ресурсів мережі освітянських бібліотек. Тому перед ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського стоїть завдання подальшого розвитку функції управлінського консультування, нормативно-правового забезпечення діяльності бібліотек у нових соціально-економічних умовах, подальшого розвитку системи методичних посібників, які більшістю працівників освітянських бібліотек визначаються як одна з найефективніших форм методичного впливу.

ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського зазначає, що перспективним напрямом у методичному забезпеченні бібліотек ОППО є приведення їх діяльності у відповідність до нових вимог, функцій і завдань. З цією метою науковці ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського спільно з фахівцями зазначених вище бібліотек планують розробити сучасну модель бібліотечно-інформаційного центру ОППО, а також розробити і затвердити на БІР при Президії АПН України «Положення про Бібліотечно-інформаційну раду ОППО», яка опікуватиметься бібліотеками, сприятиме вдосконаленню їх діяльності у всіх напрямках, зокрема у виконанні комплексу робіт із

формування та використання документних ресурсів, надання організаційної і практичної допомоги для їх збереження, координації наукової і інформаційної роботи тощо.

Отже, підсумовуючи зазначене вище, можемо зробити висновок, що ОППО потребує:

1. Визначення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності бібліотеки.
2. Покращення матеріально-технічного та кадрового забезпечення.
3. Розробки інноваційної програми, з комплексом взаємопов'язаних інноваційних проектів та проектів підтримки інноваційної діяльності.
4. Узагальнення результатів інноваційної діяльності та їх оприлюднення серед бібліотек освітянської мережі.

Пономаренко Л. О.,

*зав. відділу
Державної науково-педагогічної бібліотеки України
імені В. О. Сухомлинського, аспірант ДАКККіМ*

Бібліографічна продукція бібліотек ІППО і ВНЗ педагогічного та інженерно-педагогічного профілів: сучасний стан і перспективи корпоративного формування й використання

В умовах інформатизації усіх сфер діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського набуває рис багатofункціонального центру освітньої галузі, на який покладено завдання здійснювати координацію інформаційної

діяльності бібліотек мережі МОН України та АПН України. З метою якісного задоволення фахових потреб науковців і практиків освітянської галузі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського виступає ініціатором і координатором створення галузевої вторинної продукції з актуальних психолого-педагогічних питань. При виконанні НДР «Науково-інформаційне забезпечення освітянської галузі України» (2003–2007) науковим керівником, кандидатом історичних наук В. І. Лутовиною, й іншими учасниками було розроблено науково-методичні та організаційні засади системи науково-інформаційного забезпечення освітянської галузі України, сформовано модель системи вторинних документів (автори – В. Лутовинова, Л. Пономаренко) щодо задоволення фахових інформаційних потреб освітян, яка складається, зокрема, з бібліографічної, реферативної та оглядово-аналітичної продукції. Розроблену модель запропоновано до впровадження у мережі бібліотек МОН України та АПН України.

У межах НДР з питань бібліотекознавства, бібліографознавства та книгознавства, яку проводить ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з 2003 р., здійснюється аналітична діяльність щодо розвитку бібліотек освітянської мережі, зокрема розпочато щорічний збір і аналіз статистичних звітів про діяльність бібліотек ІППО і ВНЗ III–IV рівнів акредитації педагогічного та інженерно-педагогічного профілів, що дало змогу виявити можливості цих книгозбірень щодо створення вторинної продукції. Слід зазначити, що лише у 2007 р. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського вдалося вперше виконати аналіз якості діяльності бібліотек ВНЗ за різними напрямками, для цього надали матеріали 33 книгозбірні.

Результати аналізу бібліографічної діяльності бібліотек ІППО та ВНЗ III–IV рівнів акредитації педагогічного та інженерно-педагогічного профілів за останні роки засвідчили, що книгозбірні активізували роботу щодо підготовки бібліографічних видань, поглибили й розширили зміст, типи і види бібліографічних показників, у яких відображено актуальні психолого-педагогічні питання. За статистикою, у 2006 році бібліотеками ВНЗ III–IV

рівнів акредитації педагогічного та інженерно-педагогічного профілів підготовлено **64** покажчики різних типів і видів [1], а бібліотеки ІППО за 2005–2006 рр. уклали **119** бібліографічних видань (2006 р. – 71) [2].

Серед бібліографічних покажчиків розрізняють такі групи:

1) покажчики, присвячені визначним датам і діячам у галузі науки, освіти і культури («Видатні педагоги: До 70-річчя з дня народження О. Захаренка» (Волинський НМІПОПК), «О. А. Захаренко. Учитель. Вчений. Особистість. Бібліографічний покажчик» (Черкаський ІППО), «Великий Каменярь: До 150-річчя від дня народження І. Франка» (Харківський НМІБО), «До 150-річчя з дня народження І. Франка» (Хмельницький ІППО), «До відзначення 160-річчя утворення Кирило-Мефодіївського братства», «До вшанування пам'яті С. Єфремова»;

2) покажчики, які відображають наукову та науково-методичну діяльність ІППО та ВНЗ («Інформаційно-бібліографічний довідник науково-методичних видань Донецького обласного ІППО», «Покажчик навчально-методичної літератури, виданої працівниками Львівського обласного ІППО», «Анотований перелік науково-методичної літератури, виданої Чернівецьким інститутом післядипломної педагогічної освіти», «Бібліографічний покажчик видань Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти за 1995–2005 рр.»; бібліотекою Горлівського ДПІ іноземних мов видано науково-допоміжний покажчик «Наукові праці професорсько-викладацького складу Горлівського ДПІ іноземних мов (2000–2005 рр.)»; бібліотекою Мелітопольського ДПУ – «Наукові праці професорсько-викладацького складу МДПУ (1995–2003 рр.)»;

3) покажчики з історії становлення та розвитку ІППО та ВНЗ (наприклад, бібліографічний покажчик до 50-ї річниці заснування Української інженерно-педагогічної академії тощо);

4) покажчики, які розкривають актуальні питання розвитку вітчизняної педагогічної науки, освіти і практики («Андрогогічні аспекти розвитку педагогічної майстерності» (Волинський НМІПОПК), «Екологічне виховання

учнів» (Закарпатський ІМНВПОРК), «Девіантна поведінка – проблема сьогодення» (Київський ІПОРК), «Метод проектів в школі»; «Принцип наступності у навчально-виховному процесі» (Полтавський ІППО), «Інтерактивні методи навчання» (Рівненський ІППО), «Сучасне педагогічне оцінювання і тестування» (Харківський НМІБО) тощо; бібліотекою Сумського ДПУ ім. А. С. Макаренка видано три науково-допоміжні бібліографічні покажчики, серед яких: «Педагогічні технології у практичній роботі вчителя та класного керівника», «Організація управлінської діяльності в школі та вузі», «Гендерні дослідження: актуальні проблеми і перспективи розвитку»; бібліотекою Херсонського ДУ підготовлено два посібники «Психокорекція», «Психологічні проблеми наркозалежності»; бібліотекою Миколаївського ДУ ім. В. О. Сухомлинського підготовлено науково-допоміжний покажчик «Профілізація навчання у загальноосвітній та вищій школі: стратегічно-якісний напрям розвитку освіти сучасного суспільства»; бібліотекою Полтавського ДПУ ім. В. Г. Короленка – науково-допоміжні покажчики «Навчально-виховна робота у вузі» та «Полтавський державний педагогічний університет», які наявні в електронному варіанті.

Очевидно, що система вторинних документів для користувачів бібліотек поступово формується. Такі документи частково почали надходити до фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Бібліотеки Кримського республіканського ІППО і Кіровоградського ІППО ім. Василя Сухомлинського уклали календарі знаменних і пам'ятних дат у галузі науки і культури, які вийшли окремими виданнями, але, на жаль, не були надіслані до ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Підсумовуючи викладене вище, слід зазначити, що бібліотеки ІППО та ВНЗ III–IV рівнів акредитації здійснюють досить активну підготовку бібліографічних видань різних типів і видів, незважаючи на кадрові та фінансові проблеми. На жаль, більшість бібліографічних покажчиків до фондів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського не потрапляє, тому вони

майже не відомі за межами регіону, а подекуди і навіть за межами навчальної установи.

Активне впровадження в інформаційно-бібліографічну діяльність комп'ютерних технологій обумовлює поступовий перехід від бібліографічних покажчиків у традиційному вигляді до проблемно-орієнтованих баз даних. Як свідчить досвід Державної наукової педагогічної бібліотеки ім. К. Д. Ушинського (РФ), створення таких баз даних для потреб освітянської галузі зусиллями лише однієї бібліотеки неможливе, тому необхідні координація, чіткий розподіл обов'язків книгозбірень освітянської мережі на основі спеціалізації та кооперування за усіма напрямками роботи.

Використання різних АБІС, проблеми їхньої сумісності, різнобій у процесах бібліографування, застосування різних класифікаційних систем, відмінності у підходах до формулювання ключових слів та методики створення предметних рубрик, пошукових словників, суттєві помилки, спричинені людським фактором, – все це призводить до ускладнення пошуку необхідної інформації та унеможливорює спільне формування та використання бібліографічних ресурсів.

Досвід підготовки науково-допоміжного покажчика «Дошкільна освіта як складова системи безперервної освіти України» (1991–2006) спільними зусиллями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та наукової бібліотеки Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова у програмному середовищі «ІРБІС» дозволив підсумувати, що:

1) створення корпоративних вторинних ресурсів передбачає вирішення низки техніко-технологічних проблем, певної уніфікації процесу створення записів, зокрема розробки та прийняття ряду нормативно-методичних документів – спільних інструкцій та методичних рекомендацій;

2) спільна робота щодо формування якісного інформаційного ресурсу передбачає **активну** участь усіх залучених установ та закладів і чіткий перерозподіл обов'язків між бібліотеками-партнерами. Тобто, на

початку роботи необхідно сісти за круглий стіл і домовитися щодо кожного окремого пункту, який певна сторона буде виконувати, та які навантаження і обов'язки бере на себе.

Серед методів бібліотечної координації можна назвати такі, як узгодження планів роботи, укладання різного роду координаційних угод між бібліотеками, взаємне інформування про роботу кожної із сторін, узгодження порядку і термінів спільних робіт з питань, які становлять взаємний інтерес і потребують спільної розробки, обмін необхідними матеріалами і документами, участь представників бібліотек у роботі спільних координаційних нарад, конференцій, створення робочих груп для вивчення проблемних питань і розробки інноваційних проектів.

Розглянемо проблему узгодження планів роботи книгозбірень шляхом підготовки зведеного координаційного плану діяльності бібліотек мережі МОН України та АПН України.

Основними напрямками координації діяльності бібліотек освітянської мережі, які мають бути закладені у зведеному координаційному плані діяльності щодо підготовки бібліографічної продукції, є:

1. Участь у створенні національної бібліографії, зорієнтованої на задоволення потреб суспільства в цілому і, зокрема, на документи, які є національним інтелектуальним надбанням. Для цього слід започаткувати створення друкованих каталогів та відповідних БД бібліотеками ВНЗ, котрі мають у своїх фондах рідкісні й цінні видання. Надалі підготовлені друковані каталоги та БД стануть основою для зведеного каталогу рідкісних і цінних видань у фондах освітянських бібліотек як у традиційній друкованій формі, так і в електронній.

Перші кроки в цьому напрямі вже роблять деякі книгозбірні. Наприклад, бібліотека Тернопільського НПУ ім. В. Гнатюка у межах НДР підготувала та видала науково-бібліографічний покажчик «Каталог фонду рідкісних видань бібліотеки Тернопільського національного педагогічного

університету імені Володимира Гнатюка. 63. Історія. Історичні науки (1792–1939 рр.)» [3].

Участь у створенні національної бібліографії є одним з перспективних напрямів діяльності бібліотек мережі.

2. Упорядкування біобібліографічних видань, насамперед тих, які присвячено відомим педагогам.

Під час аналізу вторинної продукції виявлено дублювання та нераціональне використання наявних матеріальних ресурсів. Яскравим прикладом є підготовка у Черкаській області до 70-річчя О. А. Захаренка трьох біобібліографічних покажчиків (наявні відомості про те, що Волинський НМПОПК також виконав подібну роботу), але, на жаль, до фондів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського останній не потрапив. Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників та Черкаський національний університет імені Б. Хмельницького підготували по два посібники. Кожне з видань має позитивні якості, зокрема покажчики Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького містять відомості про рукописну спадщину педагога як з державного архіву, так і з приватного родинного, навіть повний текст вірша пам'яті О. А. Захаренка [4,5]. Один з покажчиків Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників охопив відомості про електронні ресурси, присвячені Олександрові Антоновичу Захаренку [7]. Зусилля укладачів цих чотирьох видань можна було б об'єднати для створення дійсно вагомого покажчика, а фінансові витрати – на видання посібника більшим тиражем та кращої типографічної якості для забезпечення національних та державних бібліотек України, усіх книгозбірень мережі МОН України та АПН України, а в кінцевому результаті – поширення ідей видатного педагога-гуманіста, впровадження передового педагогічного досвіду створеної ним авторської школи. Водночас, на нашу думку, варто залучати до підготовки видань науковців шляхом створення тимчасових творчих колективів, що сприяє підвищенню якості вторинної продукції.

3. Розробка спільного проекту делегування відповідальності окремим бібліотекам освітянської мережі за підготовку бібліографічної продукції з окремих питань педагогічної науки, освіти та практики, тобто **узгодження і розподіл тематики бібліографічних видань, які готуються бібліотеками мережі.**

Саме у зведеному координаційному плані повинно бути чітко зафіксовано тематичну спрямованість бібліографічних видань за конкретними бібліотеками. Так історично склалося, що бібліотека НПУ ім. М. П. Драгоманова готує поточне видання «Українська педагогічна бібліографія», ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського – ряд випусків «Сучасних освітніх технологій», серії біобібліографічних видань «Видатні педагоги світу», «Академіки АПН України». Необхідно, щоб до процесу розподілу тематики майбутніх бібліографічних видань долучилися інші бібліотеки з урахуванням місцевих умов та можливостей кожної установи, що дасть в майбутньому економічний ефект, підвищить науковий рівень та оперативність підготовки вторинної продукції.

4. **Обмін бібліографічними виданнями** між бібліотеками мережі. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, як головна бібліотека освітянської галузі держави, обов'язково надсилає примірник усіх своїх видань до провідних освітянських бібліотек, національних, державних наукових бібліотек, обласних універсальних наукових бібліотек, бібліотек для дітей та закликає усіх інших до такої співпраці. Слід обмінюватися не лише друкованими примірниками, але й електронними версіями за відсутності видань на традиційних носіях.

5. **Створення на базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського депозитарію вторинних документів психолого-педагогічної тематики на традиційних та електронних носіях,** які готують бібліотеки мережі МОН України та АПН України. Це означає обов'язкове надсилання бібліографічної продукції до наших фондів. Також, на нашу думку, на порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського слід започаткувати оприлюднення

вторинної продукції бібліотек мережі, що значно покращить інформаційне забезпечення освітянської галузі України.

Наприкінці виступу хочу зазначити, що виявлення форм і засобів бібліотечної інтеграції, вивчення проблем і перспектив розвитку галузевої кооперації – одна із найнагальніших потреб сьогодення.

Література

1. Діяльність бібліотек вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації педагогічного та інженерно-педагогічного профілів України у 2006 році: інформ.-аналіт. огляд / уклад. Т. Е. Кучеря; наук. ред. П. І. Рогова; Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ: [б. в.], 2007. – 76 с.
2. Діяльність бібліотек обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти: інформ.-аналіт. огляд / [уклад.: В. П. Здановська; наук. ред.: П. І. Рогова; відп. за вип.: І. І. Хемчян]; АПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ: [б. в.], 2007. – 64 с. – Бібліогр.: с. 63–64.
3. Каталог фонду рідкісних видань наукової бібліотеки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. 63 Історія. Історичні науки (1792–1939 рр.): бібліогр. покажчик / [уклад. О. Б. Конончук]. – Т.: ТНПУ, 2006. – 320 с.
4. Захаренко Олександр Антонович (1937–2002 рр.): біобібліогр. покажч.: до 70-річчя від дня народження / [уклад.: Захаренко С. О., Медалієва О. З.]; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України, Черкас. нац. ун-т ім. Богдана Хмельницького. – Черкаси: [б. в.], 2006. – 39 с.
5. Захаренко Олександр Антонович (1937–2002 рр.): біобібліогр. покажч.: до 70-річчя від дня народж. / [уклад.: Захаренко С. О., Медалієва О. З.]; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України, Черкас. нац. ун-т ім. Богдана Хмельницького. – Вид. 2-ге, допов. – Черкаси: [б. в.], 2006. – 50 с.

6. Олександр Антонович Захаренко: бібліогр. покажч. / Голов. упр. освіти і науки Черкас. облдержадмін., Черкас. обл. ін-т післядиплом. освіти пед. працівників; [упоряд. О. В. Крутенко]. – Черкаси: [б. в.], 2006. – 24 с.
7. Олександр Антонович Захаренко: бібліогр. покажч. / Голов. упр. освіти і науки Черкас. облдержадмін., Черкас. обл. ін-т післядиплом. освіти пед. працівників; [упоряд.: Л. Ф. Маяцька, О. В. Крутенко]. – Черкаси: [б. в.], 2006. – 44 с.

Судіна Т. О.,

*ст. наук. співробітник
Державної науково-педагогічної бібліотеки України
імені В. О. Сухомлинського, канд. іст. наук, доцент*

Галузевий інформаційно-реферативний ресурс: шляхи створення і використання

Мета виступу – розкрити діяльність ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського у напрямі створення і використання реферативного ресурсу психолого-педагогічної тематики, акцентувавши увагу на питаннях

формування галузевого інформаційно-реферативного продукту спільними зусиллями провідних освітянських бібліотек.

Реферативна інформація як складова системи вторинних інформаційних ресурсів є загальноприйнятою формою обміну науковими досягненнями. В усьому світі визнано, що саме реферативні бази даних і реферативні журнали здійснюють оперативне інформування різних категорій споживачів інформації про наукову літературу, передусім тому, що реферат охоплює основний зміст первинного документа. Причому інколи цей зміст висвітлено настільки детально, що реферат може замінити читання першоджерела. Реферат становить собою стислий виклад змісту первинного наукового документа з основними фактичними відомостями та висновками. Якісно створений реферат – це інформація, готова до використання.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (НБУВ), як провідна наукова бібліотека України, разом з Інститутом проблем реєстрації інформації (ІПРІ) Національної академії наук України (НАНУ) з 1998 р. почали виконання проекту створення загальнодержавної реферативної бази даних (РБД) «Україніка наукова» в електронному форматі та її паперового варіанту – Українського реферативного журналу (УРЖ) «Джерело». Розробники проекту обґрунтували необхідність залучення до формування реферативного ресурсу різних суб'єктів системи документальних публікацій, зокрема інших наукових бібліотек.

Реферативний напрям роботи Державної науково-педагогічної бібліотеки (ДНПБ) України імені В. О. Сухомлинського започатковано науково-дослідною роботою (НДР) «Науково-інформаційне забезпечення освітянської галузі України» (2003–2007 рр.), науковий керівник – кандидат історичних наук В. І. Лутовинова. За завданнями НДР було вивчено можливість участі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського у формуванні загальнодержавної РБД «Україніка наукова». За узгодженням з НБУВ і ІПРІ НАНУ, за ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського було закріплено сегмент

наукової літератури для реферативного опрацювання – періодичні видання психолого-педагогічної тематики.

Підбиваючи підсумки роботи колективу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з виконання завдання НДР щодо реферативної складової, можна констатувати, що формування бібліотеки як галузевого центру створення реферативного ресурсу до загальнодержавної РБД «Україніка наукова» відбулося. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського зайняла позиції повноцінного учасника корпоративного проекту формування загальнодержавного реферативного ресурсу. Книгозбірня є постачальником реферативної продукції поряд з такими інформаційними центрами, як ІПРІ НАНУ, Національна наукова медична бібліотека України та Державна наукова сільськогосподарська бібліотека Української академії аграрних наук. Вперше реферативну продукцію, підготовлену фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, було опубліковано в УРЖ «Джерело» за 2007 р. № 3, серія «Соціальні і гуманітарні науки. Мистецтво».

Динаміка зростання кількості видань, які реферуються у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, є позитивною. У грудні 2006 р. для реферативної обробки було взято 11 видань, на кінець 2007 р. їх кількість становила 15 найменувань. На 1 жовтня 2008 р. реферувалося 20 видань.

До списку періодичних видань, які проходять реферативну обробку у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, належать (за алфавітом): «Вища освіта України», «Вища школа», «Дефектологія», «Директор школи, ліцею, гімназії», «Наука і освіта», «Наша школа», «Неперервна професійна освіта», «Нова педагогічна думка», «Освіта і управління», «Педагогіка і психологія», «Педагогіка і психологія професійної освіти», «Педагогічний пошук», «Післядипломна освіта в Україні», «Позашкільна освіта та виховання», «Постметодика», «Професійно-технічна освіта», «Рідна школа», «Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія», «Філософія освіти», «Шлях освіти».

У списку видань представлено часописи теоретичного, науково-методичного та науково-практичного характеру. Важливо, що всі 20 відібраних до сегмента реферування видань внесено Вищою атестаційною комісією України до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук.

У цифрових показниках результати практичного реферування за один рік дев'ять місяців (грудень 2006 – вересень 2008) виглядають так: референтами ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського опрацьовано 141 номер українських періодичних видань, створено рефератів на 2223 статті. До загальнодержавної РБД «Україніка наукова» та УРЖ «Джерело» подано 5396 реферативних записів українською, російською та англійською мовами. Для порівняння: загальнодержавна реферативна база даних «Україніка наукова», яка формується з 1998 р., містила на 1 жовтня 2008 р. понад 260 тис. записів.

Доцільно навести відомості щодо видань, на які створюється реферативний продукт у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Академія педагогічних наук (АПН) України є однією із засновників дев'яти видань, які вже представлено у реферативній базі, тобто майже 50% періодичних видань, на основі яких створюється інформаційно-реферативний ресурс. Охоплено реферуванням: періодичні видання шести з десяти науково-дослідних інститутів АПН України; одне з двох видань вищих навчальних закладів післядипломної освіти АПН України; одне з шести видань науково-практичного центру. Реферування проходять, наприклад, видання наукових інститутів системи АПН України: педагогічної освіти і освіти дорослих, спеціальної педагогіки, проблем виховання, Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти тощо.

Реферуванням охоплено також періодичні видання, серед засновників яких чотири ВНЗ педагогічного та інженерно-педагогічного профілів III–IV рівнів акредитації: «Філософія освіти», «Наука і освіта», «Педагогіка і

психологія професійної освіти», «Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія» (Табл. 1).

Таблиця 1

Вищі навчальні заклади	Періодичні видання
Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова	«Філософія освіти»
Південноукраїнський державний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського	«Наука і освіта»
Національний університет «Львівська політехніка»	«Педагогіка і психологія професійної освіти»
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»	«Теорія і практика управління соціальними системами:...»
Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди	«Теорія і практика управління соціальними системами:...»
Українська інженерно-педагогічна академія	«Теорія і практика управління соціальними системами:...»

Інститути післядипломної педагогічної освіти України (Волинь, Одеса, Рівне, Полтава) представлено виданнями – «Педагогічний пошук», «Наша школа», «Нова педагогічна думка», «Постметодика» (Табл. 2).

Таблиця 2

Інститути післядипломної педагогічної освіти	Періодичні видання
Волинський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти	«Педагогічний пошук»
Одеський обласний інститут удосконалення вчителів	«Наша школа»
Рівненський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти	«Нова педагогічна думка»
Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського	«Постметодика»

Реферування проходять шість регіональних видань психолого-педагогічної тематики. Одне центральне видання (Київ) – «Педагогіка і психологія професійної освіти» – укладається за участю двох регіональних установ (Львів). На нинішньому етапі охоплено реферуванням по одному періодичному виданню Південного регіону України (Одеса), Центрального (Полтава), Східного (Харків) та Західного (Львів, Волинь). Цього дуже замало.

Для реферування відбираються найбільш актуальні праці науковців, доробки вчителів-новаторів експериментальних шкіл МОН України та АПН України, статті, які висвітлюють досвід ефективного управління сучасними

зкладами освіти, розкривають інноваційні процеси та новітні тенденції в розвитку освітянської сфери в Україні та за її кордонами тощо.

Досвід, набутий під час виконання вищеназваної НДР, засвідчив перспективність реферативного напрямку діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. З початку 2008 р. головним завданням у цій сфері діяльності бібліотеки стало вирішення питань: суттєвого збільшення обсягу реферативного ресурсу психолого-педагогічної тематики; ефективного використання створеного реферативного продукту.

На найближчу перспективу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського своє завдання вбачає у підтриманні власними силами досягнутого рівня реферування і подальшому розширенні представлення в реферативній базі періодичних видань науково-дослідних структур АПН України.

Працюючи над розширенням спектру своєї діяльності і розвитком реферативної послуги, реферативний відділ у 2008 р. розпочав підготовчу роботу щодо створення таких інформаційних документів, як реферативні огляди.

Співробітники реферативного відділу разом зі спеціалістами медіа-центру ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського розробили модель електронного формату всеукраїнської галузевої (освітянської) реферативної бази даних, яка поповнюється реферативною продукцією, створеною у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. З травня 2008 р. РБД виставлена на веб-порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського і є доступною віддаленому користувачеві. Можливість доступу до реферативної продукції ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського розкрито на схемі (Табл. 3).

Таблиця 3

В електронному форматі

База даних	Режим доступу
Загальнодержавна реферативна база даних «Україніка наукова», учасником	http://www.nbuv.gov.ua/db/ref.html.

формування якої ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського є з січня 2007 р.	
Автоматично на сайті НБУВ ім. В. І Вернадського, який є основою Загально академічного порталу наукової періодики з перспективою подальшого трансформування на Загальнодержавний	http://www.nbu.gov.ua/portal/
Реферативна база даних ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського (з травня 2008 р.)	http:// <u>www.library.edu-ua.net</u>

У друкованому форматі

Друкований орган	Роки
Український реферативний журнал «Джерело», серія 3 «Соціальні і гуманітарні науки. Мистецтво» -	починаючи з номера № 3 за 2007 р.

Динаміка звернень до електронної реферативної послуги ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського навіть за такий невеликий проміжок часу: у вересні – 161 відвідування, за 15 днів жовтня 2008 р. – 153 відвідування – свідчить про її затребуваність та актуальність.

Загальновідомо, що окремо взята бібліотека в сучасних умовах та з урахуванням сучасних інформаційних потреб не може повноцінно функціонувати як центр інформації, що підтвердив, зокрема, і досвід реферативної роботи ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Кадрові можливості ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського у збільшенні обсягу практичного реферування є обмеженими. Як галузевий

науково-дослідний, науково-інформаційний центр освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки України та Академії педагогічних наук України, структурний підрозділ АПН України ДНПБ України ім В. О. Сухомлинського **виступає ініціатором створення галузевого інформаційно-реферативного ресурсу спільними зусиллями бібліотек освітянської галузі. Надалі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського виконуватиме функції координатора розвитку і підтримки корпоративної мережі з формування реферативного ресурсу психолого-педагогічної тематики.**

Цього від нас вимагає Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 рр.» від 9 січня 2007 р. № 537. Це завдання окремим пунктом зафіксовано у «Програмі спільної діяльності МОН України та АПН України» на 2008–2010 рр. Про актуальність практичної реалізації завдання створення галузевого сегмента реферативної інформації спільними зусиллями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та провідних наукових бібліотек освітянської галузі зазначено в Рекомендаціях Всеукраїнської науково-практичної конференції «Стан та перспективи розвитку системи науково-інформаційного забезпечення освітянської галузі України», яка відбулася в Києві 7–9 листопада 2007 р. Це завдання знайшло своє відображення у новій НДР ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського «Науково-методичні та організаційні засади інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти і практики України» (2007–2011 рр.), науковий керівник – кандидат історичних наук О. М. Яценко.

Одним з головних напрямів діяльності нашого семінару є також обговорення й ухвалення рішень щодо спільної роботи з підготовки реферативної інформації психолого-педагогічної тематики.

Кооперативна співпраця освітянських бібліотек у формуванні реферативних інформаційних ресурсів буде базуватися на взаємній зацікавленості сторін у досягненні нового рівня повноти й оперативності

інформування освітян і всього суспільства про наукові напрацювання вітчизняних вчених. Дуже важливим є усвідомлення того, що тільки спільними зусиллями можна досягти повного висвітлення у галузевій реферативній базі даних та загальнодержавній РБД «Україніка наукова» здобутків регіональної педагогічної науки і практики, зробити їх доступними широкому колу споживачів інформації в мінімально стислі строки.

Спираючись на досвід формування загальнонаціональної системи реферування в Україні та досвід ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського у розвитку реферативного напрямку роботи, головними концептуальними засадами формування галузевого сегмента реферативної інформації вбачаємо поєднання принципів: розподіленого аналітико-синтетичного опрацювання потоку наукових періодичних і продовжуваних видань психолого-педагогічної тематики спільними зусиллями Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського та провідних наукових бібліотек освітянської галузі; централізованої кумуляції кооперативно створених масивів реферативної інформації у реферативній базі даних ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з подальшим поданням їх до загальнодержавної реферативної бази даних «Україніка наукова» та її паперового варіанту – УРЖ «Джерело».

Пропонується до переліку центрів первинної кумуляції галузевої корпоративної мережі, в першу чергу, внести Львівську обласну науково-педагогічну бібліотеку та Миколаївську науково-педагогічну бібліотеку. Найвагоміший внесок у формування галузевого реферативного інформаційного ресурсу можуть зробити наукові бібліотеки вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації педагогічного та інженерно-педагогічного профілів, яких в Україні налічується понад 30. До корпоративної мережі зі створення галузевого реферативного ресурсу планується залучити бібліотеки 27 обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти.

Механізм функціонування корпоративної мережі зі створення реферативного галузевого продукту в загальних рисах має складатися з кількох основних компонентів:

1. Створення рефератів у бібліотеці ВНЗ або ІППО та подання їх в електронному форматі електронною поштою до реферативного відділу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського; кумуляція, систематизація, експертиза (контроль за якістю реферативної продукції), у разі необхідності літературне редагування текстів рефератів та контроль для уникнення випадкового дублювання рефератів здійснюється у відділі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

2. На реферативний відділ ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського покладається завдання індексації рефератів для реферативної бази даних ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського; за участю фахівців медіа-центру бібліотеки надіслані реферати разом з реферативної продукцією, напрацьованою у реферативному відділі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, вводяться до РБД бібліотеки і виставляються на веб-порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

3. Саме реферативний відділ ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського електронною поштою відправляє підготовлені реферати до сектору реферування НБУВ з подальшим їх розміщенням у загальнодержавній реферативній базі даних «Україніка наукова» та УРЖ «Джерело».

Таким чином, виконується паралельна робота зі створення галузевого (освітнянського) сегмента реферативної продукції психолого-педагогічної тематики на базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та постачання реферативної продукції до загальнонаціональної системи реферування.

Створення і підтримання корпоративної галузевої системи реферування вимагає певного часу. Процес її побудови має пройти два основних етапи: підготовчий та практичної реалізації. Важливе значення має підготовчий

етап, який, на наш погляд, розтягнеться на 1–1,5 роки (2008–перша половина 2009 р.).

У ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського розпочато підготовчу роботу з вивчення джерел, які розкривають досвід використання корпоративних технологій у формуванні інформаційних ресурсів, зокрема реферативних. Визначено мету, принципи, суб'єктів та механізм функціонування корпорації для створення інтегрованого реферативного ресурсу освітянської галузі.

Дуже відповідальною складовою роботи на підготовчому етапі є вивчення можливостей участі освітянських бібліотек у формуванні галузевого реферативного ресурсу. Заходи цього напрямку повинні містити, зокрема, вивчення питань щодо кадрових можливостей бібліотек – первинних суб'єктів кумуляції – та стану упровадження нових технологій у практику їх роботи.

Значимою складовою роботи є виділення за результатами дослідження сегмента реферативного подання наукової літератури бібліотеками-учасниками корпоративного проекту. Для визначення сегмента літератури для опрацювання у бібліотеках ВНЗ педагогічного профілю та ОППО слід уважно з'ясувати коло періодичних і продовжуваних видань, які видаються у кожному навчальному закладі. На пропозицію ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського за бібліотеками можна закріпити реферування двох-трьох періодичних видань психолого-педагогічної тематики, які видають їх власні вищі навчальні заклади. Реферативне опрацювання такої кількості видань видається цілком реальним.

На підготовчому етапі формування галузевої корпоративної мережі у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського має бути напрацьовано пакет документів, що сприятиме оптимізації спільної роботи в єдиній мережі.

У листопаді 2007 р. бібліотекам ВНЗ було передано практичний посібник «Реферування як процес мікроаналітичного згортання інформації», розроблений В. І. Лутовиною. Посібник підготовлено в ДНПБ України ім.

В. О. Сухомлинського в серії «На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек» і адресовано працівникам бібліотек, які будуть займатися практичним реферуванням. Видання стисло знайомить з теоретичними засадами реферування документів, розкриває методику і технологію підготовки реферату, розглядає призначення реферативних баз даних. Посібник доповнено низкою додатків, в яких, зокрема, вміщено зразок тексту готового реферату.

У ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського незабаром буде також підготовлено і передано до освітянських бібліотек пакет документів, який міститиме додаткові до посібника В. І. Лутовинової матеріали теоретичного, методичного та технічного спрямування.

Зокрема, методичний блок пакету буде доповнено методичними порадами, які допоможуть у практичному реферуванні. Серед них: приклади текстів рефератів статей з періодичних видань психолого-педагогічної тематики; список маркерів (характерних слів і словосполучень); рекомендації щодо відбору ключових слів; критерії відбору статей для реферування; стандарт (форма) подання рефератів для внесення їх до загальнодержавної реферативної бази даних «Україніка наукова» та РБД ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського тощо.

Підготовчий етап передбачає надання конкретної методичної допомоги фахівцям бібліотек педагогічних ВНЗ та ОППО, які будуть займатися реферативною роботою. На наш погляд, велику користь на початку створення корпоративної мережі з формування галузевої реферативної інформації принесе використання індивідуальних форм роботи.

Незважаючи на те, що для більшості бібліотек реферативний напрям буде новим видом діяльності, фахівці ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського пропонують використати IV квартал 2008 р. для активної підготовки до практичного реферування, щоб розпочати його з перших номерів періодичних видань за 2009 р.

Започаткування реферативної роботи у межах галузевого корпоративного проекту має неабиякий потенціал перетворення традиційних бібліотек на відповідні вимогам часу бібліотечно-інформаційні центри.

Література

1. ГОСТ 7.9-95. Реферат и аннотация: Общие требования. – Минск, 1996; Украина, 1998. – 7 с.
2. Вакарчук І. Вища освіта України – європейський вимір: стан, проблеми, перспективи: Доповідь міністра освіти і науки України на підсумковій колегії МОН України 21 березня 2008 р. – м. Київ // Освіта і управління. – 2008.– № 1. – Т. 11, – С. 16–20.
3. Діяльність бібліотек вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації педагогічного та інженерно-педагогічного профілів України у 2006 р.: інформ.-аналіт. огляд / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського; [уклад. Т. Е. Кучеря; наук. ред. П. І. Рогова]. – К.: Четверта хвиля, 2007. – 76 с.
4. Діяльність бібліотек обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти у 2005–2006 рр.: інформ.-аналіт. огляд / Уклад. В. П. Здановська, наук. ред. П. І. Рогова. – К.: ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – 2007. – 65 с.
5. Горовий В. Основні тенденції розвитку соціальних інформаційних баз в Україні / В. Горовий // Бібл. вісн. – 2005. – № 5. – С. 3–7.
6. Зайченко Н. Я. Стан та перспективи розвитку системи кооперативного реферування в Україні / Н. Я. Зайченко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2001. – Вип. 6. – С. 255–262.
7. Корнілова Є. Корпоративні технології у наукових бібліотеках / Є. Корнілова // Бібл. вісн. – 2007. – № 4. – С. 7–12.
8. Кремень В. Г. Про діяльність АПН України у 2002–2007 рр.: Звітна доповідь // Педагогіка і психологія. – 2008. – С. 5–27.

9. Лутовинова В. І. Новий рівень інформаційного забезпечення освітян України / В. І. Лутовинова // Педагогіка і психологія. – 2007. – № 4. – С. 133–140. – Бібліогр.: 6 назв.

10. Лутовинова В. І. Реферування як процес мікроаналітичного згортання інформації: Практ. посіб. / наук. ред. Г. М. Швецова-Водка; АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського / В. І. Лутовинова. – К., Четверта хвиля, 2007. – 72 с.

11. Сорока М. Б. Інформаційні продукти бібліотек: проблеми кооперативного формування та суспільне використання / М. Б. Сорока // Бібл. вісн.– 2002. – № 1. – С. 27–30.

12. Сорока М. Б. Національна система реферування української наукової літератури / М. Б. Сорока; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К.: НБУВ, 2000. – 209 с. – Бібліогр.: 155 назв.

13. Сорока М. Б. Украинская модель системы реферирования научной литературы / М. Б. Сорока // Библиотеки Национальных академий наук: Проблемы функционирования, тенденции развития: Науч.-теорет. сб. – К., 2000. – Вып. 1. – С. 97–103.

14. «Україніка наукова» – Загальнореферативна база даних / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського; Уклад.: М. Б. Сорока, А. О. Чекмарьов, Л. Й. Костенко. – К., 2000. – 6 с.

Неділя Л. Ф.,

*методист з дистанційної освіти
Черкаського обласного інституту
післядипломної освіти педагогічних працівників*

Коваленко Д. Ю.,

*аспірант
Черкаського державного технологічного університету*

Регіональна система науково-методичної підтримки навчально-виховного процесу в закладах освіти

Для створення єдиного інформаційно-освітнього середовища в регіоні та забезпечення рівного доступу навчальних закладів до освітніх Інтернет-ресурсів Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників розробив та технічно підтримує Черкаський освітянський портал (<http://oipop.ed-sp.net>), усі ресурси якого є вільно доступними для кожного користувача Всесвітньої мережі Інтернет.

Портал створено на базі програмного забезпечення CMS Joomla та становить собою відправну точку до чотирьох потужних сайтів: [ЧОПОПП](#) | [Блоги](#) | [Дистанційна освіта](#) | [Бібліотечні сервіси](#)

На порталі:

- Створена та постійно поповнюється **«Колекція цифрових освітніх ресурсів»**.

Цифрові ресурси призначені для дошкільної, початкової і загальної середньої освіти. На сьогодні для дошкільної освіти ми маємо 30 ресурсів, початкової – 117 ресурсів, загальної середньої – 490 ресурсів.

Головне завдання цифрової колекції – максимально повне забезпечення навчального процесу додатковими ресурсами: наочними засобами та інформаційними матеріалами.

Для легкого і зручного пошуку потрібних ресурсів цифрова колекція має структуру навчальних програм 12-річної школи, а навігація розроблена з прив'язкою до навчального предмету, класу та теми відповідної програми. Крім цього, у цифровій колекції відтворено структуру підручників, рекомендованих до навчального процесу в ЗНЗ, де у відповідних розділах та

темах додаються цифрові ресурси, щоб кожен педагог мав змогу скористатися ними під час проведення заняття.

Колекція містить статичні, динамічні й інтерактивні цифрові ресурси, а саме:

- навчально-методичні, художні і наукові тексти;
- графічні зображення;
- фотознімки;
- таблиці;
- картографічні системи;
- тестові завдання;
- презентації;
- звукові й музичні файли;
- мультимедійні проекти;
- цифрові копії художніх і науково-популярних фільмів;
- моделі фізичних явищ, природно-наукових і соціальних процесів;
- словники, інформаційні довідки тощо.

До кожного ресурсу додається картка-опис, в якій вказується назва ресурсу, анотація, ім'я автора, джерело (назва навчального закладу), адреса джерела (адреса сайтів), аудиторія, рік видання, кількість сторінок, цінність ресурсу. Це дає змогу користувачеві отримати детальну інформацію про ресурс, а також зберігає авторські права розробників.

Цифрові ресурси забезпечують потреби як «масового» вчителя, який завантажений роботою і прагне використовувати готові розробки, так і творчого педагога-методиста, який самостійно планує уроки і розробляє окремі навчальні матеріали до них. Цифрові ресурси не лише допомагають учням засвоїти освітній мінімум, зафіксований у стандарті, але і мотивують їх до самостійного засвоєння знань, поглибленого вивчення предмету, розширення власної ерудиції. Наприклад, графічні об'єкти й оцифровані

статті першоджерел з певної тематики надають можливість вчителю (учню) легко і швидко створювати презентації з певної навчальної теми.

Цифрова колекція постійно поповнюється авторськими розробками науково-методичних працівників інституту, педагогів та учнів області, а також систематизованими та описаними Інтернет-ресурсами.

✚ Розділ порталу «**Науково-методичне забезпечення ЗНЗ**» постійно наповнюється науково-методичними та інформаційними матеріалами. У ньому зібрано нормативні, директивні документи, інноваційні, науково-методичні, інформаційні матеріали, рекомендації для науковців, керівників РМК (ММК), навчальних загальноосвітніх закладів, працівників дошкільної, початкової освіти, позашкільної освіти, вчителів-предметників, психологів, соціальних педагогів, бібліотекарів, учнів, фахівців з виховної діяльності, моніторингу якості освіти та зовнішнього незалежного оцінювання, закладів нового типу, організації профільного навчання, роботи з обдарованими дітьми, навчання і виховання дітей з обмеженими можливостями. Файловий архів цього розділу налічує понад 500 повнотекстових матеріалів.

✚ **Практикується проведення Інтернет-конференцій, Інтернет-семінарів, Інтернет-олімпіад.** Педагоги області отримали можливість онлайн-спілкування з науково-методичними працівниками інституту через такі інструментальні засоби, як **форум** та **чат**. Фотознімки заходів, які відбуваються на базі інституту або за його участю, регулярно розміщуються у **фотогалереї**.

✚ Крім того, педагогічні працівники мають змогу отримати інформацію про телефон та e-mail кожного працівника інституту у розділі «**Структура інституту**», залишити власні коментарі на сайті «**Блоги працівників інституту**» (<http://blog.ed-sp.net/>), на якому з актуальних проблем освітньої діяльності відбувається спілкування освітян-

користувачів порталу з усіма науково-педагогічними працівниками інституту.

 Реалізовується **Проект «Подорож Золотою підковою Черкащини».**

Оскільки наша Черкащина є унікальним історичним регіоном держави і на її території знаходиться багато історичних та культурних об'єктів, які відображають різні етапи розвитку історії і культури, життя і діяльність відомих людей, вивчення історико-культурних надбань краю має особливе значення.

Ця веб-сторінка допоможе віртуально відвідати всі музеї, пам'ятки історії, культури та природи рідного краю, розташовані у населених пунктах, які виділені на карті Черкаської області блакитним кружечком. Це міста: Корсунь-Шевченківський, Умань, Канів, Чигирин, Черкаси, Тальне, Кам'янка; і села: Моринці, Будище, Шевченкове, ур. Холодний яр, Суботів, Тальянки, Легедзине, Межиріч, Мошни.

Кожен покажчик (у вигляді стрілочки) вказує на назву міста з фотографією визначного місця, відкривши яку, освітяни зможуть отримати інформацію про населений пункт відповідно до таких розділів:

- Історична довідка.
- Історичні та архітектурні пам'ятники.
- Заповідники та музеї.
- Фотогалерея.
- Літературні джерела.

 Розвивається регіональна система дистанційної освіти педпрацівників.

Для задоволення індивідуальних потреб педагогічних працівників у підвищенні кваліфікації створено регіональну систему дистанційної освіти педпрацівників.

На сьогодні наявна платформа для дистанційного навчання на основі програмного забезпечення Moodle (мудл) та успішно проводяться очно-дистанційні курси для резерву керівних кадрів, учителів християнської етики, англійської мови, образотворчого мистецтва та шкільних бібліотекарів. Всі

матеріали курсів розміщено на сайті «Дистанційне навчання» (<http://study.ed-sp.net>). Постійно розширюється перелік категорій педагогічних працівників, які матимуть змогу пройти курси підвищення кваліфікації за очно-дистанційною формою навчання.

 Ведеться **збір та аналіз** статистики ресурсів та розділів порталу.

Для відображення актуальної інформації адміністратори порталу за допомогою програмних засобів постійно переглядають та аналізують список найчастіше відвідуваних сторінок порталу та ресурсів. Як свідчить статистика, наш портал в середньому відвідує близько 500 користувачів кожного дня, за рейтингом сторінок найбільшу популярність має сторінка «Колекція цифрових ресурсів».

Інформаційно-ресурсний центр працює над реалізацією проекту ***«Об'єднана регіональна мережа освітніх порталів районних (міських) відділів освіти та навчальних закладів області»***, тобто задіяний у створенні єдиного інформаційного освітнього середовища в регіоні і забезпеченні безкоштовного і безлімітного доступу до нього всіх навчальних закладів області. Систематично проводяться заняття із слухачами курсів з питань використання цифрових ресурсів та інформаційно-методичних матеріалів, розміщених на веб-сайті, організовуються медіа-лекторії, на яких презентуються матеріали «Колекції цифрових ресурсів та програмних продуктів», нові надходження до бібліотеки. Постійно надаються консультації методистам, педагогам, бібліотекарям освітніх установ стосовно формування запиту ресурсів з електронного каталогу медіатеки ІРЦ, широкого спектру різноманітних запитів.

У перспективі планується:

 створити умови для системного впровадження та активного використання всіма учасниками освітнього процесу у власній педагогічній діяльності інформаційних та комунікаційних технологій;

- ✚ інтенсифікувати процес комп'ютеризації освітніх закладів та підключення їх до мережі Інтернет. Забезпечити рівний доступ установ освітньої галузі Черкаської області до освітніх Інтернет-ресурсів;
- ✚ створити єдине інформаційне освітнє середовище (ІОС) в регіоні і забезпечити безкоштовний і безлімітний доступ шкіл до нього;
- ✚ залучати освітні установи, музеї, бібліотеки до наповнення «Колекції цифрових ресурсів».

Радутна Н. В.,

зав. відділу

Миколаївської науково-педагогічної бібліотеки

Досвід створення корпоративного інформаційного ресурсу бібліотек м. Миколаєва

За сучасних умов створення єдиного інформаційно-освітнього середовища для освітніх бібліотек є першочерговим завданням. Поєднання традиційних та електронних ресурсів визначає якісні показники розвитку бібліотеки, а задоволення інформаційних потреб в сучасній бібліотеці є лакмусовим папірцем її роботи. Тому одним з головних напрямів діяльності нашої бібліотеки є забезпечення вільного доступу до інформації для всіх категорій працівників освіти, починаючи від управлінської ланки і закінчуючи школами і дошкільними закладами.

Ми намагаємося вдосконалювати свою діяльність, враховуючи інтереси читачів, розширювати спектр бібліотечно-інформаційних послуг для забезпечення повноти, доступності й оперативності інформації.

Зараз ми пропонуємо своїм читачам такі інформаційні ресурси:

1. Традиційні каталоги і картотеки.
2. Електронний каталог книг.

3. Реєстраційно-аналітичну картотеку періодичних видань.
4. Сайт бібліотеки.
5. Зведений електронний каталог бібліотек міста.
6. Інтернет-центр.

Отримавши в розпорядження автоматизовану бібліотечну систему «ІРБІС», ми для себе поставили завдання створити електронний каталог. Починали з введення тільки нових надходжень, але згодом переконалися, що необхідно здійснити введення всього фонду. Для цього у бібліотеці було проведено реорганізацію, результатом якої стало створення відділу електронних ресурсів.

Зараз електронний каталог бібліотеки налічує близько 43 тисяч найменувань, а електронна реєстраційно-аналітична картотека – близько 52 тисяч записів.

Сфера інформаційної діяльності значно розширилася з появою сайту бібліотеки.

Одними з найпопулярніших сторінок сайту є: «Видання бібліотеки» та «Віртуальні презентації». На сторінці «Видання бібліотеки» представлено повні тексти бібліографічних покажчиків, які видає наша бібліотека з 2002 року.

Сторінка «Віртуальні презентації» надає презентації нових періодичних видань, які надходять до бібліотеки, а також віртуальні виставки нових надходжень до бібліотеки за окремими темами. Причому якщо ми експонуємо нову виставку, то попередні не усуваємо, а відправляємо в архів сайту, що розширює можливість тематичного пошуку матеріалу.

Після завершення першого етапу створення електронного каталогу бібліотеки перед нами постало завдання об'єднати інформаційні ресурси книгозбірень міста для розширення доступу до інформації та зменшення власних часових, трудових і матеріальних витрат.

Нашою бібліотекою було ініційовано, а Миколаївською бібліотечною асоціацією підтримано проект створення корпоративного електронного

каталогу провідних бібліотек міста. Учасниками цього проекту стали Обласна наукова бібліотека імені Гмирьова, Центральна міська бібліотека імені Кропивницького, Центральна міська бібліотека для дітей, Обласна бібліотека для дітей імені Лягіна та бібліотека морського університету. Спільними зусиллями обробляються 22 найменування періодичних видань. З результатами цієї роботи можна ознайомитися на «веб-ІРБІСІ» Обласної бібліотеки. Але слід зауважити, що така корпорація нас не цілком задовольняє, тому що об'єднує бібліотеки різних відомств. Бібліотеки користуються різним програмним забезпеченням, що спричиняє багато труднощів.

Для нашої бібліотеки більш цікавим став проект зі створення інформаційного ресурсу бібліотек, які пов'язані з освітою. Ідея такого проекту виникла під час зустрічі представників нашої бібліотеки і бібліотеки Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. І оскільки наша бібліотека придбала модуль «веб-ІРБІС», ми взяли на себе роль навігатора з організації такої корпорації. В результаті проведеної роботи партнерами в цьому проекті стали бібліотека Миколаївського державного університету, Обласна бібліотека для дітей, Центральна бібліотека для дітей і, звісно, наша бібліотека. Продуктом проекту є «Зведений електронний каталог бібліотек міста», вихід на який здійснюється через Інтернет за адресою.

Користувачі здійснюють пошук за автором, заголовком, ключовим словом та предметною рубрикою. Отримавши результат пошуку, користувач бачить, де і в якій бібліотеці є потрібний матеріал.

За статистикою, середня кількість відвідувань сайту каталогу становить 2000. Серед них 40% – відвідувачі міста Києва і лише 2% – міста Миколаєва. Про що це свідчить? А свідчить це про те, що нам необхідно об'єднати наші зусилля, тому що створення якісного інформаційного ресурсу потребує великих фінансових і кадрових витрат.

Наші читачі зацікавлені в об'єднанні ресурсів всіх трьох педагогічних бібліотек України під керівництвом Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського, вони прагнуть мати доступ до електронних каталогів цих бібліотек, до повнотекстових баз даних. Ми також зацікавлені у створенні педагогічного тезаурусу, авторитетних файлів з інформацією про видатних людей освітянської галузі.

*Углова О. В.,
наук. співробітник Державної науково-педагогічної бібліотеки України
імені В. О. Сухомлинського*

**Віртуальна довідково-інформаційна служба
Державної науково-педагогічної бібліотеки України
імені В. О. Сухомлинського
як сегмент корпоративної діяльності
бібліотек України та світу**

Сучасні українські і світові бібліотеки вже тривалий час використовують мережеве середовище як основу для розподіленої каталогізації, спільного доступу до електронного ресурсу, формування корпоративних електронних інформаційних масивів. Широко поширені у світі електронна доставка документів та довідково-бібліографічне обслуговування (ДБО) віддалених користувачів. ДБО охоплює виконання разових запитів користувачів, які надходять до бібліотеки в письмовому вигляді, по телефону або при особистому відвідуванні. Інтернет додав до перелічених способів спілкування можливість отримати відповідь на довідку через бібліотечний сайт. Створювані у бібліотеках віртуальні довідкові служби (ВДС), які ще називають «віртуальною довідкою», зорієнтовані на обслуговування віддалених користувачів та надання у відповідь на запити готової інформації як у вигляді посилань на мережеві ресурси, так і у вигляді бібліографічних списків та фактографічних даних. Створення таких служб можна пояснити об'єктивними причинами: передусім, необхідністю повністю задовольнити інформаційні потреби віддалених користувачів, а також збільшенням Інтернет-ресурсів довідково-бібліографічного та повнотекстового характеру; формуванням нової аудиторії користувачів, яка має потребу в цілодобовому доступі до електронних каталогів бібліотек та отриманні електронних копій документів; програмно-технічним забезпеченням бібліотек та наявністю технічної інфраструктури; готовністю бібліотечних фахівців до освоєння нових форм обслуговування.

ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського є всеукраїнським інформаційно-методичним центром освітянських бібліотек з психолого-педагогічних питань. Незважаючи на свою молодість, адже нам всього дев'ять років, ми впроваджуємо у своїй роботі інноваційні технології щодо обслуговування користувачів. Згідно з головною метою бібліотеки, яка полягає у повноцінному задоволенні фахових інформаційних потреб науковців і практиків освітянської галузі, бібліотекою здійснюється як традиційне ДБО, так і з 2007 р. – нова його форма – віртуальне бібліографічне обслуговування користувачів.

У зв'язку з недостатнім фінансовим забезпеченням ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського вирішила співпрацювати в цьому напрямі з іншими бібліотеками України, і 12 листопада 2007 р. ми приєдналися до Всеукраїнського корпоративного проекту «Об'єднана віртуальна довідкова служба України», ініційованого Національною бібліотекою України для дітей. Зазначеною бібліотекою розроблено організаційні та методичні документи з впровадження ВДС у бібліотеках-учасницях проекту, зокрема Положення про ОВС та інструкцію для бібліографа-оператора ВДС. У проекті також беруть участь Миколаївські ЦБ для дітей ім. Ш. Кобера і В. Хоменка та Центральна бібліотека для дорослих ім. М. Кропивницького; Сумська ОУНБ ім. Н. К. Крупської; Кіровоградська ОУНБ ім. Д. І. Чижевського; Херсонська обласна бібліотека для дітей; Донецька ОУНБ ім. Н. К. Крупської; Львівська міська бібліотека для дітей; Дніпропетровська ЦБС для дітей; Севастопольські міські бібліотеки для дітей та дорослих; Науково-технічна бібліотека Національного авіаційного університету. Така співпраця дозволяє здійснювати централізоване ВДО з розподіленим характером виконання запитів віртуальних користувачів, адже робота в рамках корпорації уможливорює направлення запитів користувачів саме в ті бібліотеки, типи та фонди, а також рівень професійної кваліфікації персоналу яких найбільше відповідають певному конкретному запиту. Це розширює можливості кожної окремої служби для виконання запитів ширшого

тематичного спектру, а також зменшує кількість відмов. Корпоративний підхід до ВДО зумовлений також тим, що у більшості випадків жодна бібліотека не може забезпечити роботу ВДС в режимі «24/7», тобто цілодобово без вихідних та святкових днів.

Усі бібліотеки, які беруть участь у проєкті, відібрано з урахуванням таких вимог:

- наявність власного сайту або порталу;
- відповідність фондів запитам користувачів;
- якісне програмно-технічне забезпечення;
- наявність технічної інфраструктури;
- висока професійна кваліфікація персоналу.

ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського має універсальний книжковий фонд, 50% якого становить психолого-педагогічна література, тому фахівці бібліотеки опрацьовують блок відповідних запитів.

Аналіз участі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського у цьому проєкті показав, що категорії віртуальних користувачів є різними, переважно це студенти та викладачі ЗОШ та ВНЗ. Більш активно використовують ВДС мешканці Києва, Київської, Львівської, Волинської, Закарпатської, Черкаської, Хмельницької, Миколаївської областей. Типи довідок, які ми виконуємо, такі: орієнтувальні – про режим роботи, умови інформаційно-бібліотечного обслуговування, напрями діяльності та культурно-інформаційні заходи бібліотеки; тематичні – перелік документів (книг, статей, дисертацій тощо) за темою запиту, уточнювальні – уточнення відсутніх елементів бібліографічного опису, адресні – про наявність документів у бібліотеці та фактографічні – відомості про подію, персоналію, організацію. Впродовж року бібліотекою виконано 150 віртуальних довідок, тобто в середньому надається одна-дві довідки за два дні. Проте можна відзначити, що не кожного дня є запиту з психолого-педагогічних питань, їх може не бути тиждень, а потім за один день ми виконуємо п'ять тематичних запитів.

Усі бібліотеки працюють в режимі «запит-відповідь», тобто має можливість звернутись із запитом та отримати відповіді будь-який користувач, незалежно від віку, рівня освіти та місця проживання, а також незалежно від того, є він користувачем бібліотеки чи ні, якщо він має доступ до Інтернету. Виконуються тільки ті запити, які не потребують складного бібліографічного пошуку. Запити приймаються цілодобово без вихідних днів. Кожен користувач може замовити одну довідку на день. Середня кількість запитів, які виконують фахівці «Об'єднаної віртуальної служби» протягом однієї-двох діб, – 12, залежно від їх складності. Ця послуга – безкоштовна. Відповіді з'являються на порталі у відповідному розділі поряд із запитаннями і отриманими даними про користувачів.

Проте існують кількісні та якісні обмеження пошуку. Фахівці «Об'єднаної віртуальної служби» не виконують некоректні запити, запити комерційного, юридичного змісту, розважального характеру, не здійснюють пошук готових рефератів, курсових, творів тощо. Негативна відповідь на запит ВДС обґрунтовується.

Пошук інформації здійснюється у фондах бібліотеки, при цьому використовуються як традиційні, так і електронні ресурси, ресурси мережі Інтернет. Оскільки ми належимо до корпоративного об'єднання, нами також використовуються і ресурси всіх бібліотек-партнерів.

Обов'язковим для ВДС є ведення систематизованого за галузями знань електронного архіву виконаних довідок, наявність якого дозволяє перевірити повторність запиту. Користувач має можливість самостійно здійснювати пошук інформації в архіві. Загалом відзначимо, що діяльність ВДС максимально відповідає діяльності традиційного ДБО (це і обов'язковість прийняття всіх запитів, крім тих, які не відповідають правилам користування ВДС, та надання відповідей навіть у разі відсутності необхідної інформації, оперативність виконання запитів, розвиток інформаційної культури користувача шляхом надання інформації консультаційного характеру тощо), проте також можна стверджувати, що у ВДС майже завжди відсутній

зворотній зв'язок, що не дозволяє провести оцінювання якості наданої користувачеві інформації і, відповідно, якості віртуального обслуговування.

Досвід роботи бібліотек України та світу з надання послуг ВДС вже значний і налічує близько 30 років, отже, нам є з кого брати приклад та слід вдосконалювати свою роботу, тому надалі ми будемо намагатися розширити коло наших користувачів, використовуючи різні рекламні засоби, та досягти кращих стандартів у цій формі ДБО користувачів.

Узагальнюючи вищезазначене, можна зробити такі висновки: на сучасному етапі у ВДО віддалених користувачів задіяні бібліотеки різних типів та видів; під час виконання запитів все частіше використовуються ресурси Інтернету. Робота бібліотек України в цьому напрямі ДБО останнім часом дуже активізується, кількість українських бібліотечних служб зростає, що дозволяє розподілити коло запитів, на які відповідають бібліотеки-учасники корпорацій; глибше і повною мірою задовольнити інформаційні потреби користувачів, незалежно від їх територіальної віддаленості, віку та соціального статусу і без обмежень у часі. Проте ця послуга ще не дуже популярна серед користувачів, оскільки не всі знають про те, що вона існує і в Україні. Також ми обмежені в кадровому питанні – участь у наданні послуги ВДС беруть поки що лише двоє співробітників. Проте ми сподіваємося, що незабаром до бібліографів також приєднаються оператори. Створення бібліотечно-інформаційних корпорацій відбувається повільно. Проте повноцінне функціонування бібліотек та їх реформування неможливі без належного кадрового забезпечення, а саме підготовки нової генерації бібліотекарів як «інженерів знань», в тому числі і на профільних факультетах ВНЗ, шляхом організації курсів підвищення кваліфікації, семінарів, конференцій тощо. Також необхідно створити відповідне правове поле з питань функціонування корпоративних ВДС в Україні, розробити єдині стандарти надання послуг віддаленим користувачам, зокрема й розмежувати питання надання безплатної та платної віртуальної довідок.

ГАЛУЗЕВА РЕФЕРАТИВНА БАЗА ДАНИХ: АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ

В умовах формування інформаційного суспільства та широкого використання новітніх технологій інформація стає одним із найважливіших стратегічних ресурсів розвитку суспільства. Перенесені на електронні носії інформаційні ресурси стають доступними за допомогою комп'ютерних засобів і систем, мереж зв'язку загального користування, зокрема, дистанційних. Для ефективного пошуку інформації необхідна база даних (БД) – сукупність інформації й програмного забезпечення, за допомогою якого реалізується зберігання, управління та доступ до інформаційних ресурсів. Популярність дистанційного доступу до баз даних зростає швидкими темпами і випереджає усі види інших послуг завдяки:

- оперативності та доступності;
- швидкому оновленню інформації;
- можливості одночасного використання кількома користувачами;
- доступу з робочого місця користувача;
- можливості переписати необхідну інформацію у свій персональний комп'ютер (ПК).

Відповідно до вимог часу інформаційна функція бібліотеки стає однією з пріоритетних і набуває ресурсно-орієнтованого і ресурсно-аналітичного характеру. Завдяки впровадженню передових бібліотечно-інформаційних технологій, комп'ютеризації та автоматизації бібліотечних процесів сучасні бібліотеки перетворюються на інформаційні центри, які використовують у своїй діяльності інформаційні продукти. Серед інформаційних ресурсів

чільне місце посідає реферативна інформація, яка відображає зміст первинних джерел у згорнутому вигляді і полегшує одержання найновіших відомостей з різних галузей знань, сприяє ретроспективному пошуку публікацій.

Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, як головна галузева наукова установа держави з питань бібліотечно-бібліографічного та науково-інформаційного забезпечення фахівців у галузі науки і освіти, у рамках наукової роботи на тему «Науково-методичні та організаційні засади інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти і практики України» здійснює роботу з наповнення спроектованої галузевої БД реферативного типу, яка спрямована на задоволення інформаційних потреб фахівців освітянської галузі. У БД надано реферати статей періодичних журналів 20 найменувань психолого-педагогічної тематики.

Основа програмно-технологічного забезпечення бази даних — програмний пакет Greenstone, який забезпечує новий спосіб організації інформації і її публікації у мережі Інтернет чи на CD-ROM. За допомогою програми ієрархічна структура колекції відображає змістову структуру документів, яка, в свою чергу, може використовуватися при формуванні пошукових індексів.

З 2006 року кількість записів становить 2873 тис. рефератів публікацій. Галузева реферативна БД постійно поповнюється. Важливим аспектом її використання є підтримка онлайн-доступу до БД засобами глобальних комп'ютерних мереж, що забезпечує максимальну оперативність отримання інформації. Вхідження в галузеву реферативну БД здійснюється через веб-сайт ДНПБ: <http://www.library.edu-ua.net>, розділ «Електронні ресурси», рубрика «Реферативна база».

Підготовка і внесення інформації до реферативної БД охоплюють такі три послідовно виконуваних технологічні ланки:

- 1) поточне аналітико-синтетичне опрацювання статей періодичних видань для створення рефератів у комп'ютерній версії, блоки інформації про кожну окрему статтю побудовано за схемою «мітка поля – зміст поля» і розділено ідентифікатором «Z»;
- 2) надання класифікаційного індексу;
- 3) внесення структурованих текстів у записи БД, поля якої містять такі елементи: інформація про видання (назва видання, рік, номер); мова статті; прізвище та ініціали авторів; назва статті; номер сторінки; реферат; ключові слова; класифікаційний індекс; бібліографія.

Наявні ланки забезпечують швидкість, гнучкість, повноту та точність пошуку релевантної інформації.

Створена колекція БД постійно оновлюється і щоразу обробляється програмним пакетом Greenstone з метою експортування записів у формат HTML, що забезпечує віддалений доступ до неї через Інтернет-вузол у діалоговому режимі.

Інтерфейс користувача дозволяє знайти інформацію з певних тематичних розділів, роботи окремих авторів, реферати статей як за елементами бібліографічного опису, так і за словами з назви чи тексту реферату (крім службових слів), тобто виконати вузькотематичний запит з конкретного предмету, проблеми, теми.

Таким чином, за сучасних умов виникає діалектичний взаємозв'язок інформаційної функції бібліотеки з навігаційною, яка базується на визначенні оптимальних шляхів пошуку та організації доступу до інформації.

В історії бібліотечної справи можна виділити кілька перехідних етапів, пов'язаних з різкими перепадами соціально-економічних відносин, розвитком науки і технології, змінами матеріальних носіїв інформації тощо. Але останній період розвитку особливий: він характеризується переходом до всеохоплюючої інформатизації всіх соціальних процесів, пов'язаних з передачею знань. Тому головним у діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського є удосконалення структурування інформації з метою

задоволення інформаційних потреб педагогічних та науково-педагогічних працівників. Використання електронної галузевої реферативної БД сприяє поліпшенню процесу отримання інформації.

Аналіз діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського у сфері надання інформаційних послуг дає підстави зробити висновок про позитивний результат у повноцінному інформаційному забезпеченні фахових інформаційних потреб науковців і практиків держави, які задіяні у модернізації освіти України та забезпечують входження нашої держави у світовий інформаційний простір.

Література

1. Букшина Т. Інформаційна діяльність Державної науково-педагогічної бібліотеки України для задоволення проблем освіти. / Т. Букшина // Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. – 2004. – вип. 12. – С. 155–163.

2. Зайченко Н. Електронний реферативний журнал: яким йому бути?/Н. Зайченко // Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. – 2002. – вип. 8. – С. 379–383.

3. Петрашук О. Інформаційна функція бібліотек у системі сутнісних та прикладних бібліотечних функцій / О. Петрашук // Матеріали міжнародної наукової конференції «Інформаційно-аналітичні структури бібліотек в умовах демократичних перетворень» (Київ, 11.10.2006 р.). –2006. – К., 2006.

4. Пономаренко В. Інформаційні ресурси бібліотек як складова глобальної мережі / В. Пономаренко // Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. – 2002. – вип. 8. – С. 371–376.

Відомості про авторів

Білоус В. С., директор бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені М. М. Коцюбинського

Вараксина Н. В., зав. відділу науково-технічного забезпечення та впровадження комп'ютерних технологій Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського

Воловенко Т. І. мол. наук. співробітник ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Коваленко Д. Ю., аспірант Черкаського державного технологічного університету

Лобановська І. Г., зав. відділу наукового опрацювання й каталогізації документів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Наугольних С. Г., нач. відділу комп'ютеризації бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені М. М. Коцюбинського

Неділя Л. Ф., методист з дистанційної освіти Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників

Пономаренко Л. О., зав. відділу наукової бібліографії Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського, аспірант ДАКККіМ

Радутна Н. В., зав. відділу Миколаївської науково-педагогічної бібліотеки

Рогова П. І., канд. іст. наук, директор ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Роскіна Т. І., директор Миколаївської науково-педагогічної бібліотеки

Савенкова Л. В., канд. пед. наук, директор Наукової бібліотеки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Саух В. М., член-кор. Міжнародної академії комп'ютерних наук і систем, канд. техн. наук, доцент Черкаського державного технологічного університету

Судіна Т. О., канд. іст. наук, доцент, ст. наук. співробітник ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Углова О. В., наук. співробітник ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Хемчян І. І., зав. відділу наукового і прикладного бібліотекознавства ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Чайка І. А., зав. відділу бібліотеки Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка

Чепурна Н. М., канд. пед. наук, доцент, директор Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників